

מדע ורבות

1988
מחברת: ד"ר רותם

הארטילריה -

נשק
השמדה

2

אזור דרום לבנון – דגם לאזור ביטחון ישראל/אל"מ אפרים סנה

על מאפייניו של אזור דרום לבנון שהיווה במשך ארבע השנים שקדמו למערכת "שלום הגליל" אזור ביטחון לישראל.

9

הכוחות המזוינים הפלסטיניים אחרי פינוי ביירות/אל"מ (מיל') ד"ר זאב איתן

המחבר יוצא נגד הרעה כי לרשות הפלסטינים עומדת אופציה צבאית אחת בלבד, ולפיכך הוא שולל את הטענה כי בעקבות מערכת "שלום הגליל" חוסלה האופציה הצבאית של הפלסטינים.

288, אלול תשמ"ג

ספטמבר 1983

שנה מ"ה ל"מערכות"

15

הארטילריה – נשק השמדה/תא"ל עודד טירה

שיפור תכונותיהן של מערכות נשק קיימות ובעיקר מערכות ארטילריה יאפשר להקטין את המגע בין כוחות לוחמים, לצמצם את מספר הנפגעים וליצור גמישות בהענקת מרכזי הכובד בלחימה מגורה לגזרה.

ISBN 0464-2147

מפקד ועורך ראשי:

סא"ל אורי דרומי

העורכת בפועל: רס"נ רחל רוזנסקי

עורך משנה: אביתר בן-צדף

עוזר מחקר: עמוס רגב

עיצוב גרפי: יעקב לנדאו

18

השריון הקל והחרמ"ש/רס"נ (מיל') ד"ר עזריאל לורכר

על נגמ"ש הלחימה, תלדותיו, תכונותיו והאפשרויות הטכנולוגיות הגלומות בו.

27

ההרתעה ההדרית והגבלת החימוש האסטרטגי במדיניות הסובייטית/ריימונד ל' גרטהוף

ריון על המחשבה הסובייטית בנושא ההרתעה ההדרית תוך מבט על יחסי הגומלין שבין האמונות והאידיאולוגיות הסובייטיות; הדיונים המדיניים והחשובים הפוליטיים; ההשקפות והדוקטרינות הצבאיות; והדרכים, שבהן כל אלה מתיישבים זה עם זה.

29

חידושים בטכנולוגיה הצבאית

במדור הפעם, חידושים שהוצגו בסלון האווירי, שנערך בפאריס במאי 1983.

42

האסטרטגיה הסובייטית – השקפה אחרת/ריצ'רד פייפס

האמנם שואפת ברה"מ לשוויון אסטרטגי ולהסכם צדק בדבר הגבלת החימוש האסטרטגי? ההכנות הסובייטיות בתחום ההגנה, למקרה של מלחמה גרעינית, עומדות בסתירה להנחה זו.

46

הזמה/ריימונד ל' גרטהוף

תגובה מפורטת של ריימונד גרטהוף לדברי הביקורת של ריצ'רד פייפס למאמרו.

51

נשק הנפט/אל"מ אברהם

הנפט מקובל כנשק יעיל ומכשיר להשגת יעדים מדיניים, אך יעילותו כנשק לצורך השגת יעדים כלכליים ומדיניים ברמה האסטרטגית הנה מוגבלת, וכיום יכולת המיקוח של מדינות אופ"ק הנה בעיקר מיתוס.

59

רומל לאור האניגמה/ר"ר אילן עמית

הארה נוספת על דמותו של רומל מנקודת המבט של היתרון המודיעיני שהיה לבריטים על פניו. זאת בעקבות מאמרו של ד"ר אלחנן אורן, "רומל כמפקד וכמדריך בלוחמת מדבר" (מערכות 285).

מערכות בית התוצאה של צבא הגנה לישראל

עוזר המערכת: סא"ל מיכאל הירשפלד
רס"נ רפי יקר
רס"נ גבריאל אברמוביץ
רס"נ אבי קובר
סרן זיו בשן

"מערכות חימוש": העורך רס"ר נסים נפתלי
"קשר ואלקטרוניקה": קצינת עריכה מ' שניר

אזור דרום לבנון

לאזור ביטחון
דגם
ישראלי

אלי"מ אפרים סנה*

במשך ארבע השנים שמ"1978 עד לפרוץ מערכת "שלום הגליל" התקיים בדרום לבנון לאורך גבול ישראל אזור בעל יישות מיוחדת שהיווה בפועל אזור ביטחון לישראל. דומה כי יש עניין אקטואלי רב בלימוד המאפיינים של אזור זה המכונה בז'רגון העיתונאי "המור בלעת של רס"ן חדאר" ובשפה הצה"לית "אזור דרום לבנון (אר"ל)".

* שימש עד לאחרונה כראש מפקדת הקישור והסיוע לדרום לבנון. המאמר נכתב לפני חתימת ההסכם עם לבנון.

אד"ל התהווה במרס 1978 כתוצאה ישירה של מבצע ליטאני. במהלך מלחמת האזרחים בלבנון שפרצה למעשה בשנת 1975 נוצרו בדרום לבנון שלוש מובלעות נוצריות קטנות: מובלעת מרג'יעין - קליעה; מובלעת עין-אבל - דבל - רמייש, ומובלעת עלמה - א-שעב. מובלעות אלה היו מנותקות מהאזור הנוצרי שבצפון לבנון, ומוקפות בכפרים שיעים שחלק גדול מהם שימש בסיסי יציאה למחבלים הן לשם תקיפת המובלעות הנוצריות והן לשם עריכת פיגועים בישראל.

המאחז החבלי הגדול בדרום לבנון שהשתרע מן החרמון ועד הים התיכון נוצר למעשה בסוף שנות ה-60 ובתחילת שנות ה-70 ללא כל התנגדות מצד הצבא הלבנוני ששלט אז באזור. כפרים נוצרים קטנים הנמצאים מעבר לליטאני כגון עיישה, ג'רמק ומחמודיה נכבשו על-ידי המחבלים. תושביהם נמלטו לאזור ביירות ושם חיו כפליטים עד לאחר מערכת של"ג.

הניתוק מן הצפון והלחץ מצד המחב-לים הביא ליצירת הקשר המיוחד בין הנוצרים כמובלעות אלה לבין מדינת ישראל. על כן כשכבש צה"ל את השטח שמדרום לליטאני וחיסל את בסיסי המחבלים למעט מובלעת צור, נוצר רצף טריטוריאלי בין שלוש המובלעות הנוצ-ריות, ולאחר נסיגת כוחות צה"ל מהאזור והתפרסות כוחות האו"ם (יוניפי"ל) במקומם, הושארה לאורך גבול ישראל - מכפר שובא שבחרמון ועד ראס-ביאדה בחוף הים - רצועה שרוחבה בין 4 ל-12 קילומטר שנמסרה לשליטת רס"ן סעד חדאד שפיקד על מיליציה מורכבת מבני האזור אשר נתמכה ואומנה ע"י צה"ל. יש לזכור כי רס"ן חדאד נשלח בתחילת מלחמת האזרחים לדרום לבנון, כשבירו כתב מינוי חתום על ידי נשיאה החוקי של לבנון דאז - סלימאן פוּנְי ג'יה. המנדט שניתן לו בכתב מינוי זה היה לדאוג לסדר ולביטחון התושבים באזור הדרום.

לרצועה זו היה גבול משותף עם האזור שבשליטת כוחות יוניפי"ל, למעט בגזרת כלאט - מרג'יעין - טייבה, שבה חצץ נהר הליטאני בין אד"ל לבין המרחב שבשליטת המחבלים באזור רמת ארנון וג'בל טהרה. כך שלמעשה בגזרה זו היה מגע ישיר בין צבאו של רס"ן חדאד לבין המחבלים. הייתה זו, אפוא, תוצאתו המר-בהקת של מבצע ליטאני, שנועד להרוס

את תשתיתה של הפעילות החבלנית מדרום לליטאני בעיקר, והביא ליצירתה של רצועת ביטחון רצופה לאורך כל גבול לבנון - ישראל.

לאחר מבצע ליטאני נותרו בדרום לבנון ארבעה אזורים, שבהם שלטו המחבלים שלטון מוחלט, מהם שיגרו חוליות פיגוע ובהם מיקמו כלי נשק ארטילרי: קדמת ה"פתאחלנד", רמת נבטיה, מובלעת צור ו"משולש הכרזל" שבתוך שטח יוניפי"ל. מתוך אזורים אלה החלה פעילות חבלנית כנגד הכפרים הנוצרים באד"ל, בעיקר על-ידי פגיעה בדרכים המקשרות ביניהם.

המיליציה שבפיקודו של רס"ן חדאד ("צבא לבנון החפשיית") הועמדה על כ-1500 איש, ששירתו שירות מיליציוני של כשבועיים כחודש. בתחילה היה מקום השירות מוגבל לסביבת מגוריו של החייל, אך במהלך שנת 1980 שונה עקרון השי-רות מהגמ"ר לשירות כללי, שבו שירת החייל במסגרת כיתה שהוצבה לסירוגין במוצבים שונים, לאו דווקא בגזרת המגו-רים של חייליה.

במהלך ארבע שנות הקיום של אד"ל הוקמו לאורך גבול אד"ל כמה עשרות מוצבים ומחסומים של "צבא לבנון החפ-שית", אשר תפסו את כל השטחים השול-טים לאורך גבול זה ושלטו על כל כבישי הגישה לתוך המובלעת. היו אלה מוצבים כיתתיים שחוגברו בדרך כלל בטנק "שרמן". במקומות שהיו מועדים לתקיפה הוצב בנוסף לטנק גם נגמ"ש. בחלק מהמוצבים מוקמה מרגמה 81 מ"מ או 120 מ"מ, ששימשה בעיקר לצרכי הַנְרַת השטח. בנוסף לכך מוקמו לאורך הגזרה

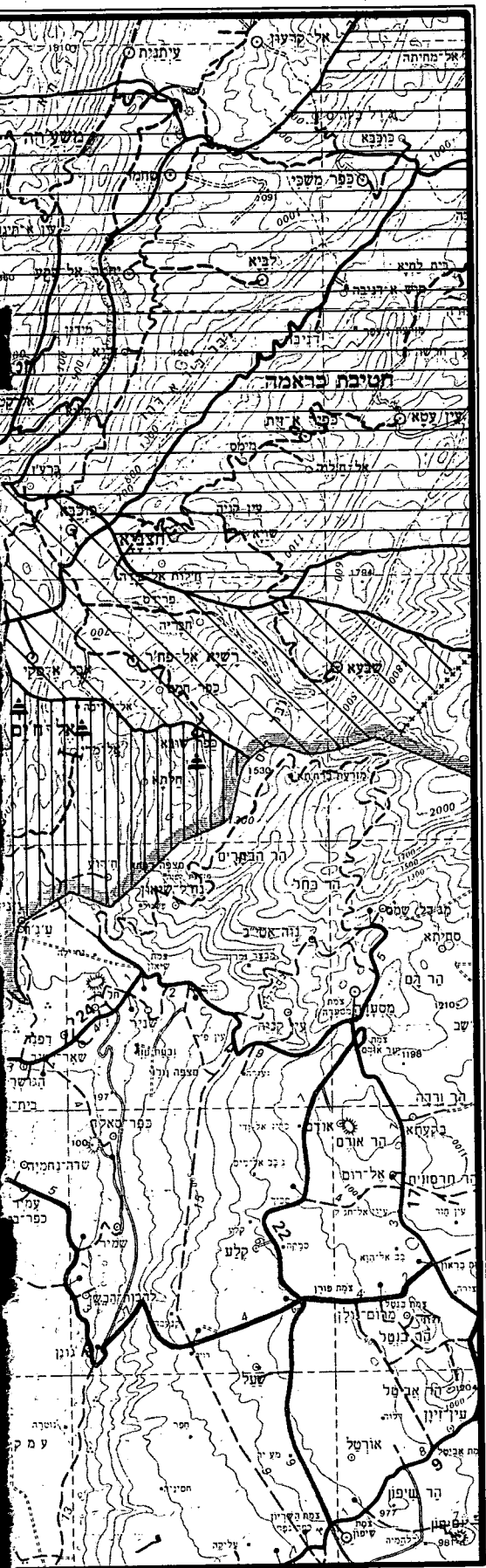
עמדות ארטילריה ובהם קני תותחים 155 מ"מ; 120 מ"מ ו-130 מ"מ - במעורב. המוצבים ששלטו בתצפית על סביבתם דיווחו לחמ"ל גזרתי על תנועות חשודות ביום ובלילה. דיווחים אלה הועברו מיי-דית גם לצה"ל. מק"כים, מק"בים ומרג-מות שהוצבו במוצבים אלה אפשרו למוצב לפתוח באש לכיוון תנועות חשו-רות או להגן על עצמו, אם הותקף.

ראוי לציין כי במשך כל התקופה מאז שנוצר אד"ל בתחילת 1978, ועד למערכת של"ג לא נותקו הקשרים האזרחיים בין אוכלוסיית אד"ל (שמתה כ-100 אלף נפש) לבין שאר לבנון, והתקיימה תנועה חפשיית של תושבי כפרי הדרום לא רק לביירות ולשאר חלקי לבנון אלא גם לאר-צות ערב. יצאו מכלל זה בעלי תפקידים במיליציה של רס"ן חדאד ששמותיהם היו ידועים לארגוני המחבלים. אלה לא היו מסוגלים לנוע צפונה, שכן אילו היו עושים זאת היו נעצרים מייד במחסומי המחבלים. במקביל התאפשר לכל תושבי אד"ל להיכנס באופן חפשי לישראל לצרכי תיירות, מסחר, עבודה וקבלת טיפול רפואי. כך נהנתה אוכלוסיית אד"ל מקשר הן עם העולם הערבי והן עם ישראל.

כעשרה כבישים חיברו את אד"ל עם לבנון, ומדי יום עברו בהם מאות רבות של כלי רכב מאד"ל לצפון לבנון ולהיפך. בנקודות הכניסה של כבישים אלה לתחום אד"ל הוצבו מחסומים של כוחות רס"ן חדאד ואלה בדקו את כלי הרכב הנכנסים לשטח. קשה לבדוק באופן מוחלט את יעילותם של מחסומים אלה, אולם ניתן לציין באופן חיובי כי דרך מחסומים אלה

סנקי "שרמן" של המיליציות של חדר שומרים על הסדר והביטחון בתחום רצועת 45 הק"מ

מפקדה זו ריכזה את הסיוע הצבאי שניתן ל"צבא לבנון החפשית" וכן את הסיוע האזרחי לתושבי דרום לבנון באמצעות תחנות הגדר הטובה. כל סגל מערכת הקישור לצבא לבנון החפשית לא מנה יותר מכמה עשרות קצינים וחוגרים. יש לציין כי בכל התקופה שמהפסקת האש בקיץ 1981 ועד למערכת של"ג לא היה על אדמת דרום לבנון אף לא טנק ישראלי ואף לא תותח ישראלי אחד. צה"ל הקפיד על אי התערבות בחיים האזרחיים ובכעיות הפנימיות של תושבי אד"ל.

בתקופה שבין פרוץ מלחמת האזרחים למבצע של"ג חולקה לבנון למספר אזורים שליטה צבאיים: הסורים במזרח ובצפון, האזור הנוצרי שבשליטת "הכוחות הלב-נוניים" (הפלנגות), האזור שבשליטת המחבלים מביירות ודרומה, אזור יוניפי"ל והאזור שבשליטת רס"ן חדאד.

הממשל המרכזי בלבנון קיפח מאז ומתמיד את דרום המדינה בכל הקשור להקצאת משאבים ושירותים. הקשר המיוחד של אד"ל לישראל סיפק לממשל המרכזי עילה לצמצם עוד יותר את השירותים, ולמנוע כל תמיכה בתושביו. מערכת המשטרה והמשפט שהייתה נהוגה באד"ל הייתה כפופה לרס"ן חדאד, כשם שבשאר אזורים לבנון היא הייתה כפופה לגורם הצבאי הדומיננטי במקום.

יש להציג מציאות חיים לבנונית זו בלא כחל ושרק, שכן תעמולת הממשל הלבנוני מציגה את דרום לבנון כאזור היחיד שבו אין שורה הריבונות הלבנוני-נית, בה בשעה שאין אף לא אזור אחד בלבנון שאינו סר למרותו של ארגון צבאי כזה או אחר, בכל אופן לא למרות השלטון המרכזי. מכל מקום, יש להדגיש כי זיקתו הביטחונית של השטח לישראל לא מנעה מהממשלה המרכזית להחיל עליו את ריבונותה בכל שטחי המנהל, כולל חוק ושיטור אזרחי, אילו רצתה והייתה מסוגלת לעשות כן.

כיצד השפיעה מציאות צבאית ואזרחית זו על הביטחון השוטף בגבול הצפון? האפקט הבולט ביותר היה הירידה הדראסטית בהיקף חדירת חוליות מחבלים לשטח מדינת ישראל. מאז מבצע ליטאני ועד מערכת של"ג היו רק שני מקרים שבהם חצתה חוליית מחבלים את גבול ישראל וכיצעה פיגוע בשטחנו (בית הבראה במעלות - בינואר 1979; משגב עם - במאי 1980). בארבעה מקרים אחרים נלכדו החוליות על גדר המערכת עצמה. במקרה אחד הצליחה החוליה למקש את דרך המערכת (מאי 1982). מה שהקשה על המחבלים את

לא הצליחו המחבלים להכניס באופן מוסלק אמל"ח רקטי או אחר על מנת להפעילו משטח אד"ל לכיוון מדינת ישראל; עד למערכת של"ג לא היה בשטח אד"ל אף אירוע של מכונית תופת; אף לא חוליית פיגוע אחת לא ניצלה את הכביש שים הפתוחים כנתיב כניסה לאד"ל או ל"קיצור דרך" לגבול ישראל, ובמקרים רבים נתפסו סוכני מודיעין של המחבלים במחסומים אלה.

בנוסף על מערכת המוצבים, המחסור מים, מוצבי הארטילריה והסוירים הרכיב בים שנערכו בצירים העיקריים של האזור מונה על-ידי רס"ן חדאד מפקד צבאי לכל אחד מ-44 הכפרים שבאזור. למפקד הצבאי של הכפר היה מידע מפורט ומעודכן על הגעת זרים לכפר, ותושבים ששבו לכפר מהאזור שבשליטת הסורים והמחבלים או ממדינות ערב תוחקרו על-ידו. מתוקף היכרותו את התושבים ואת המתרחש בכפר היה מתנקז אליו מידע בדבר ניסיונות התארגנות פח"ע או ניסיונות של ארגוני המחבלים להפעיל תושבים של אותו כפר למטרות איסוף מודיעין או פיגוע.

ואמנם, למרות הזרימה הבלתי פוסקת של תושבי אד"ל צפונה וחזרה, למרות הגעת אלפי תושבי השטח (ברובם שיעים) ממדינות הנפט שבמפרץ הפרסי לביקורי קיץ, לא הייתה למיטב ידיעתנו בפרוץ מערכת של"ג כל התארגנות חבלנית בשטח אד"ל.

למרות הקשרים המיוחדים והתיאום המבצעי בין המיליציה שבפיקוד רס"ן חדאד לבין צה"ל הייתה נוכחות צה"ל באד"ל מזערית בלבד. לנוכחות זו היו שלושה מרכיבים:

- ארבעה מוצבי תצפית.
- פעילות מנע של סיורי יום ולילה באזורים שהיו מועדים לפעילות מחבלים בעבר. סיורים אלה נתקלו מספר פעמים בחוליות מחבלים שהיו בדרךן לשטח ישראל. סיורים אלה נמנעו מלעבור בשטח חים מאוכלסים ומלחדור לשטח יוניפי"ל ושבו לשטח ישראל לאחר ביצוע משימתם.
- קציני קישור לכוחות רס"ן חדאד. כהיות המיליציה של רס"ן חדאד הגורם השולט צבאית בשטח, קיים הקשר היומ-יומי בינו לבין צה"ל באמצעות צוות של קציני קישור הכפופים למפקדה שמושבה בשטח ישראל. עיקרו של התיאום המבצעי היה בתחום תיאום הפעילות כנגד המחבלים, החלפת מידע התראתי על פעילות מחבלים, ופניו נפגעים בעת הצורך.

יוניפּוֹל – מגבלותיו של כוח רב לאומי

כאשר מבקשים לדון על מודל לאזור ביטחון חוץ אי אפשר שלא לבחון לשם השוואה את האזור שבשליטת יוניפּוֹל, כיצד שימש הוא כאזור ביטחון. כזכור המנדט שניתן לכוח האו"ם ע"י מועצת הביטחון היה למנוע כניסת גורמים חמושים לאזור שבפיקוחו, זאת כדי להפיס את דעתה של ישראל שטעם יציאתה למבצע ליטאני היה חיסול התשתית החבלנית בדרום לבנון, בעיקר בשטח שמדרום לליטאני. צבא שקיבל על עצמו ברצינות משימה של מניעת התבססות ארגוני טרור בשטח הנתון לפיקוחו מוצא את עצמו בהכרח מנהל לוחמה נגד-חברות (Counterinsurgency Warfare). צבא המנהל לוחמה כזו על אדמה זרה וכנגד אויב שאינו מסכן את הביטחון של האומה אשר לה שייך צבא זה, מאבד לפחות שניים מן היסודות החיוניים למלחמה נגד חברות: המודיעין והיזמה המבצעית. חוסר המודיעין אינו נובע רק מאי הכרת השטח באשר מפקדי שדה מסוגלים ללמוד שטח חדש תוך זמן קצר יחסית, אלא בעיקר מתוך אי ידיעת השפה, העדר קשר עם האוכלוסייה ואי יכולת להפיק ממנה ידיעות, אי הכרת הווי החיים והמנטליות של האוכלוסייה ומתוך כך חוסר רגישות לסימנים מעידים על פעילות חבלנית סמויה או מתהווית. אשר ליזמה המבצעית הרי זו גזורה משני מרכיביים עיקריים: מן הכושר המבצעי של היחידות ושל סגל הפיקוד ומן המוטיבציה ללחימה.

הכושר המבצעי של יחידות יוניפּוֹל היה שונה מיחידה ליחידה, הגדודים נבדלו זה מזה ברמתם, היו בהם שהראו מידה יותר מאשר סבירה של סדר צבאי, אך אף לא אחד מהם היה מאומן ללחימה נגד-חברות. לחימה נגד חדרות מחבלים היא מלחמה שוחקת ומתישה, בעיקר בשל הצורך בערנות מתמדת ובהחזקת רמת כוונות גבוהה לאורך זמן, ובשל הצורך לפעול באותה רמת התייחסות רצינית גם כששיעור אתראות השווא הוא גבוה מאוד. וכאשר יש גילוי של ממש נדרשים כוחות פיזיים ונפשיים רבים כדי להתמיד בחתירה למגע ולהשמדת החוליה, בתנאי שטח ומזג אוויר קשים. המוטיבציה הדרושה ללחימה מעין זו חסרה לחיילי הכוח הבינלאומי.

גם אם לא ניחד את הדיבור לאותם גדודי יוניפּוֹל ששיתפו פעולה בגלוי עם גורמי הפח"ע, גם אם לא ניחד את הדי-

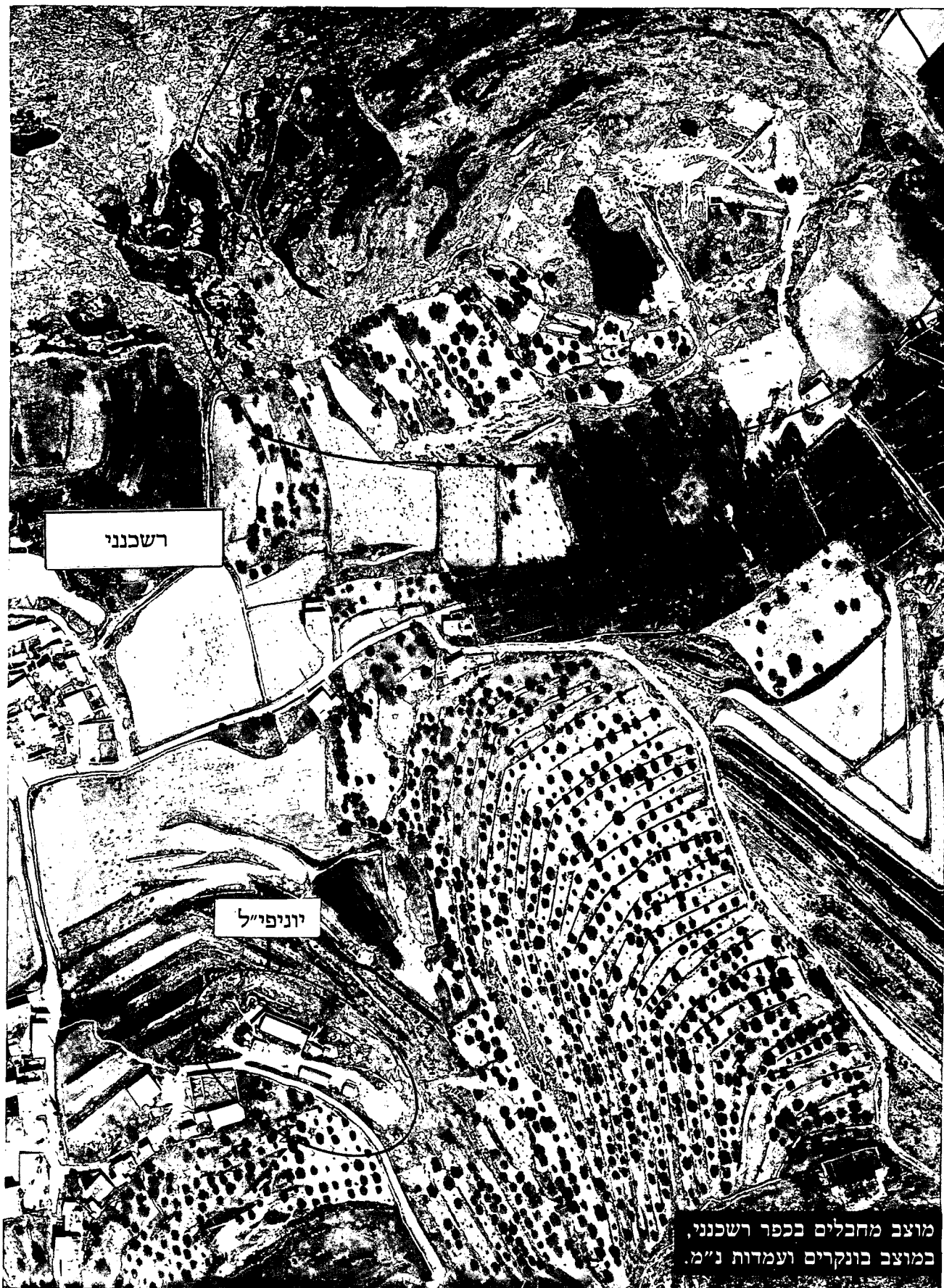
הפנייתה כנגד כפרי אד"ל (בשנתיים שקדמו למערכת של"ג היה רק פיגוע קרקעי אחד בתוך יישוב אזרחי באד"ל) וכנגד שטח ישראל.

כתוצאה מכך הגבירו המחבלים את נסיונות החדירה לשטח ישראל בדרך האוויר והים. החדירות הימיות סוכלו פרט לאחת (נהריה באפריל 1979). מבין שלושת נסיונות הפיגוע האווירי נכשל אחד עקב תקלה (התפוצצות כדור פורח מעל שטח אד"ל), חוליה אחת הושמדה בשטח אד"ל (פברואר 1981) ע"י כוח צה"ל, מחבל עם גלשן נשכה בשטח אד"ל ע"י כוחות רס"ן חדאד ואילו חברו לחור"ליה נחת ליד קיבוץ אפק ונשבה. אך את עיקר מאמציהם הפנו המחבלים לאחר כישלון החדירות לישראל לפיתוח הטרור הארטילרי. כאמור לא עלה עומקו של אד"ל על 12 ק"מ. כך התאפשר למחבלים להפעיל מנקודות הסמוכות יותר לשטח ישראל (דרום מובלעת צור, ברך הליטאני, ברך הזהרני, אזור חסביה) תותחים ומטל"רים כנגד יישובי הצפון.

ההגעה לשטחנו היה הרחקת בסיסי היציאה מגבול ישראל עקב עומקה היחסי של רצועת אד"ל ואי היכולת לקבל מחסה וסיוע מתושבי אד"ל, שכן כל נוכחות מחבלים בכפר או בסביבתו הייתה נחשפת ומדווחת כאמצעות כוחות רס"ן חדאד לצה"ל. אולם פעילות "צבא לבנון החפ"שית" לא רק שהקשתה עליהם את הגישה לשטחנו אלא אף סיפקה להם יעד זמין יותר וקל יותר לפיגוע. המחבלים שניסו נותיהם לעבור לחדירה ימית ואווירית נכשלו, העדיפו לתקוף את מוצבי צבא חדאד שבגבול אד"ל או למקש את דרכי הגישה אליהם ובכך לזקוף לזכותם "מבצ" עים" בלא תנועה רגלית קשה וממושכת, והחשוב מכל מבלי להסתכן בהיתקלות עם צה"ל. כך בו בזמן שרק נסיונות ספורים בוצעו לפיגוע בשטח ישראל ומהם הצליחו בחדירה לשטחנו רק שניים, ביצעו המחבלים עשרות תקיפות, מיקושים וניסיונות פיגוע כנגד מוצבי צבא חדאד ומח"סומי. מערכת זו ספגה, אפוא, את מרב הפעילות החבלנית הקרקעית ומנעה את

רס"ן חדאד במסיבת עיתונאים במטולה – הדימוי הבינלאומי של הנוכחות בשטח חשוב לחדאד מאוד

רשכנני

יוניפיל

מוצב מחבלים בכפר רשכנני,
במוצב בונקרים ועמדות נ"מ.

מלאה של המחבלים. אזור זה שימש כבסיס יציאה לאחד מניסיונות הפיגוע האוויריים, ובעת הפגזות המחבלים ביולי 1981 נורו משטח זה מספר פגזים על צפת וסביבתה. מחסומי יוניפי"ל שלטו שליטה מלאה על כל דרכי הגישה לאזור זה שכונה "משולש הברזל". כך שלא ייתכן כי כל חמרי ההתבצרות והאמל"ח הועברו לתוכו שלא בהסכמת היוניפי"ל. את הפסקת האש בקיץ 1981 ניסו המחבלים לנצל לתגבור "משולש הברזל" בתותחי 130 מ"מ ובמטל"דים וליצור רצף בינו לבין מובלעת צור על-ידי השתלטות על הכפרים שלאורך הצירים המוליכים לאזור: ציר רשידיה — קנא וציר צור — ג'זיא. ניסיונות אלה נתקלו בהתנגדות מזוינת של אנשי ארגון "אמל" השיעי ובשורת התנגשויות בינם לבין המחבלים היו עשרות נפגעים בכל צד. כוחות היוניפי"ל לא התערבו.

היווצרות "פאתחלנד זוטא" בדמות "משולש הברזל" הוותה את הדוגמא הבוטה ביותר לאזלת ידו של היוניפי"ל במניעת חדירת המחבלים לדרום לבנון והתבססותם בו.

לאחר מערכת של"ג נתפסו כידוע מסמכי שלל שהעידו על מרקם של שיתוף פעולה בין המחבלים לבין יוניפי"ל, אפילו בגזרת הגדוד הנורכגי שהקפיד לפחות למראית עין על קורקטיות בדרך מילוי תפקידו.

אין הכוונה לערוך את מלוא מאזן היורניפי"ל בדרום לבנון, אך ניסיונו של כוח בין לאומי זה מעיד היטב על המגבלות האובייקטיביות החמורות של כוח זר האמור לשמש כחיץ בפני המחבלים.

★ ★ ★

לנוכח ניסיון העבר הרי שהדגם של אזור דרום לבנון, אזור הנשלט צבאית ע"י כוח לבנוני מקומי המתואם מבצעית עם צה"ל, נראה כדגם מועדף מבחינת שמירת האינטרס הביטחוני הישראלי תוך אי פגיעה בריבונות הלבנונית. אי רצונה של אוכלוסיה דרום-לבנונית לשוב ולחיות בצל הטרור הפלשתינאי, ומגמת ביזור הכוח וההשפעה בלבנון תוך יצירת מוקדי כוח ושלטון אווריים-מקומיים, מגבירים את ישימותו של דגם זה למצב שנוצר בעקבות מערכת של"ג.

תעסוקת אנשי המיליציות של רס"ן חאדר בקו 45 הק"מ בלבנון כוללת אימונים

תיים מקרים. הצלחת המחבלים במעבר דרך שטח היוניפי"ל נבעה מכך שפעילות הלילה של חיילי יוניפי"ל לא כללה מארבים וכוחות מירטים שהיו משלימים את אמצעי הגילוי והתשמועים. העדר פעילות חוץ לילית נבע גם מהעדר המוטיבציה של החיילים לעשות פעילות זו כהלכה בתנאי מזג אוויר לא נוחים וגם מהסיכון הכרוך בהיתקלות לילית עם המחבלים.

חשוב לציין כי עשרות ההרוגים שנגרמו ליוניפי"ל במשך ארבע שנות פעילותו ע"י גורמי הפח"ע, נפלו לא בעת פעולת סיכול יזומה של היוניפי"ל, אלא בעיקר כתוצאה של פעילות יזומה של המחבלים כנגד היוניפי"ל, תקיפת מוצבים או תשמועים של הכוח. עם זאת הצליח היוניפי"ל, ובעיקר הגדוד ההולנדי, ללכוד כמה עשרות חוליות מחבלים בתקופה האמורה. אולם מבדיקת נסיבות לכירת חוליות אלה, התברר, כי רובן הסגירו את עצמן לאחר ביצוע המשימה, בייחוד אם הייתה זו משימת סיור. חיילי היוניפי"ל היו מסייעים את החוליה לבסיסה, והנשק שהוחזר היה מוחזר למפקדתו של עזמי זריר מפקד כוחות המחבלים בגזרת צור.

הסגרה זו שלאחר ביצוע זיכתה את המחבלים בתחבורה נוחה לבסיסם ואילו כוח היוניפי"ל יכול היה להשתבח בהריצות. ג. היווצרות "משולש הברזל". זמן קצר לאחר נסיגת צה"ל מהשטח שנכבש במבצע ליטאני חידשו המחבלים את נוכחותם בקבוצת כפרים שממזרח לצור באזור שבין צדיקין לג'זיא. האזור כלל את הכפרים דיר-עמס, השכנני, צדיקין, מזרעת-משרף, שבהם הקימו המחבלים בסיסים שכללו בונקרים, מאגרי תחמושת, מחפורות, עמדות נ"מ וארטילריה.

רצף טריטוריאלי בין כפרים אלה יצר בתוך שטח יוניפי"ל אזור שהיה בריבונות

בור ליחידות שרמת חייליהן וקציניהן לא התאימה מלכתחילה למשימה בלבנון, הרי גם אותן יחידות שמילאו את תפקידן בקורקטיות סבלו מהחסרונות שצבא הנלחם בחתרנות צבאית על אדמה זרה מועד להם.

בשטח היו לכך שלושה ביטויים עיקריים:

א. יצירת תשתית סיעענית לפח"ע ככפרים שבשולי אד"ל. בפרוץ מערכת "שלום הגליל" היו בכותריסר כפרים שבשטח יוניפי"ל בגבול אד"ל תאי סיעענים ואף סניפים לארגוני המחבלים שאנשיהם נשאו נשק בגלוי. בחלק מהכפרים (יעטר, חדתה) החזיקו פעילי הארגונים אף מרגמות. התארגנויות אלה החלו במסווה של התארגנות מפלגתית (בעת עיראקי וארגוני שמאל), עברו להחזקת נשק בחשאי, אחר כך לנשיאתו בגלוי לשמירה בלילות בלבד, ולבסוף לבשה פעילות זו צורה גלויה לחלוטין נוכח עיניהם של חיילי היוניפי"ל. כפרים אלה שימשו בסיסי יציאה לפיגועים בישראל ובאד"ל, וכן מוקמו בהם תצפיות מודיעיניות שהיו מצוידות באמצעי קשר.

יוניפי"ל לא סיכל את ההתארגנויות האלו בשלבים הראשונים, וכשלבשו צורה גלויה לא פעל כנגדן, אף לא באמצעות החרמת נשק בכפרים, למרות שהחרמת נשק הייתה כוללה בפעולות המותרות לחיילי הכוח (על חיילי יוניפי"ל נאסר לפתוח באש).

ב. מעבר חוליות מחבלים דרך שטח יוניפי"ל. למרות השימוש הנרחב שעשה היוניפי"ל באמצעי גילוי אלקטרוניים, בעיקר מכ"מים קרקעיים, הרי מרבית חוליות הפיגוע שפעלו או ניסו לפעול בתחום אד"ל עברו בשטח היוניפי"ל בתקופה שעד מערכת של"ג מדובר בכמאת

?

האם חוסלה האופציה הצבאית

אל"מ (מיל') ד"ר זאב איתן

ניים ומילוי פונקציה אחרת – התפ-
קיד הטקסי של הצבא.
כמה מהאופציות הצבאיות
שעמדו לרשות הכוחות הפלסטיניים
לפני מערכת של"ג מהוות סכנה
מידית לישראל, אחרות לא היו
מסוכנות כל כך. בחרתי לאזכר גם
את אלה וגם את אלה וכן את הפונק-
ציה הפנים-פלסטינית אשר מילאו
הכוחות המזוינים הפלסטיניים. זאת
משום שדומה כי הסיבות הפנים-
פלסטיניות יביאו להמשך קיומם של
הכוחות המזוינים, ועצם קיומם
עלול לסכן בטווח הזמן הבינוני או
הארוך את ישראל.
לארגונים הפלסטיניים היו בעבר

לרשותם מספר אופציות שונות.
כמה מהן חוסלו ואחרות שרירות
וקיימות עד היום.
לכל מדינה בעלת כוח צבאי ולכל
ארגון בעל יחידות צבאיות יש כמה
אופציות צבאיות, והכוונה לשאלות
"מה ניתן לבצע בכוח צבאי זה?"
ו"לשם מה נזקקים המדינה או האר-
גון לכוח צבאי?" במדינה כגון
ארצות הברית כוללות האופציות
הצבאיות מגוון רחב החל בהתקפה
גרעינית כוללת על ברית המועצות
וכלה בפשיטה באיראן בכוח של
כמה עשרות לוחמים. במדינה קטנה
כלבנון ייתכן שעיקר ה"אופציה
הצבאית" היא אבטחת מתקנים חיו-

מערכת של"ג עוררה בציבור הישר-
ראלי ויכוח בדבר הישגיה של ישראל
במלחמה זו, ואחת הטענות שהו-
שמעו בוויכוח זה הייתה כי בעקבו-
תיה חוסלה האופציה הצבאית של
אש"ף. טענה זו אבקש לבחון ברבי-
רים הבאים. לכך קשורה גם שאלה
נוספת: והיה אם תפרוץ מלחמה
נוספת, האם ישתתפו בה כוחות
פלסטיניים? אם כן, כמה מהם, ומה
תהיה תרומתם למאמץ המלחמתי
הערבי הכולל?
בדברים הבאים אבקש להוכיח כי
גם בעבר לא עמדה לרשות הכוחות
הצבאיים הפלסטיניים אופציה
צבאית אחת בלבד, אלא עמדו

כמה אופציות צבאיות, בעלות דרגת חשיבות שווה, אולם כיום ניתן להניח לכאורה כי אם לא נותרה לפלסטינים שום אופציה צבאית, הרי המעשה הרציונלי שלהם יהיה פירוק הכוח הצבאי. אולם כפי שזוהי בהרבה המשך, לא זה הצעד שלו יש לצפות בעתיד, שכן הארגונים הפלסטיניים עדיין מאמינים כי הכוח הצבאי איש להם משרת אותם, כלומר מקנה להם מספר "אופציות צבאיות".

סוגי הכוחות של הארגונים הפלסטיניים

לפני מערכת של"ג נחלקו הכוחות המזוינים הפלסטיניים לארבעה סוגים עיקריים: א. צבא השחרור הפלסטיני (צש"ף); זהו כוח סדיר. כוח זה קיים כיום בסוריה, בחלקי לבנון המוחזקים על ידי צבא סוריה, בעיראק ובירדן אם כי סבל אבדות בקרב. כיום כבעבר הוא נמצא בפיקוח הדוק של המדינה המארחת. ב. היחידות הסדירות למחצה של הארגונים המרכיבים את אש"ף. כוח זה מנה לפני מערכת של"ג כ-14,000 — 15,000 חיילים בגיוס מלא, והיה ערוך בעיקר בכיירות ובדרום לבנון. בעבר היו כוחות ה"פתח" מאורגנים במסגרות חטיבתיות, וכוחות יתר הארגונים במסגרות גדר דיות ובכמה מקרים פלוגתיות. כוחות אלה סבלו אבדות רבות בלחימה. הם אינם נמצאים עוד בכיירות ובדרום לבנון. אותם חלקים מהם ששרדו, סבלו אבדות מועטות או הצליחו להתארגן מחדש, נמצאים בשטחי לבנון הנשלטים על-ידי צבא סוריה ובמדינות שאליהן פונו הכוחות הפלסטיניים מביירות בחדש ספטמבר 1982. מספר הלוחמים מסוג זה המצויים כיום בבקעת הלבנון ובאזור טריפולי הוא 6000 — 8000, כולל שתיים משלוש חטיבות ה"פתח", אשר סבלו אבדות קלות יחסית.

ג. מיליציות השייכות לארגונים השרינים המרכיבים את אש"ף. כוח זה נאמד לפני של"ג בערך בכ-20,000 איש. הוא היה מצוי במחנות הפלסטיניים בכל רחבי לבנון, כאשר לרשות אנשיו עמד רק נשק אישי. היו אלה כוחות בלתי מגויסים, בדומה למילואים, אשר בשעת הצורך נקראו לשירות מלא. תוך המלחמה גויסו כוחות אלה. כיום — חלקם שבויים בידי ישראל; חלקם פונו מביירות עם הכוחות הסדירים למחצה; הם סבלו אבדות בלחימה; חלקם מצוי, ללא ארגון פעיל, במחנות באזורים הנשלטים על-ידי ישראל או ממשלת לבנון; וחלקם מצוי

במחנות הפליטים באזורים הנשלטים על-ידי הצבא הסורי, הבקעה וטריפולי. ד. קבוצות הטרור — מבצעי הפיגור עם בישראל ובעולם כולו. זו הייתה לפני מערכת של"ג קבוצת אנשים קטנה, פעילה בכיירות וברחבי העולם כולו. למעט מי שנהרג בקרב או נפל בשבי ישראל — האנשים המרכיבים קבוצה זו עדיין קיימים, פעילים או מוכנים לפעול. השליטה על סוג זה עברה מביירות למרכזים אחרים מרוחקים יותר מישראל ונחלים פחות לפעולה עצמאית.

מתוך ארבעה הסוגים של כוחות לוחמים-פלסטיניים קיימים בעקבות מערכת של"ג שלושה, אף כי במספרים קטנים מאשר לפני מערכת של"ג.

מה היו האופציות הצבאיות שעמדו לרשות הכוחות הפלסטיניים המזוינים לפני מערכת של"ג?

בניגוד לטיעון הפשטני כי "יש" או "איך" לפלסטינים אופציה צבאית כיום, גם לפני מערכת של"ג היו לכוחות הפלסטיניים כמה וכמה אופציות צבאיות.

"אופציה (צבאית) א" היא צבא למען המדינה שתקום. אם מנהיגי אש"ף או הציבור הפלסטיני מאמינים כי "יקבלו" בקרוב מדינה, ויהיה זה מכוחן הצבאי של מדינות ערב, מכוח הפלסטינים עצמם, או כתוצאה של לחץ בינלאומי או מעצמתי — הרי המדינה העתידה תזדקק לצבא. במיוחד נכון טיעון זה אם הפלסטינים סבורים כי בשלב ראשון יזכו במדינה בחלק מפלסטין, ובשלב שני יזכו ביתרה, או, לחליפין, יצטרכו לעמוד מול ישראל ה"קטנה".

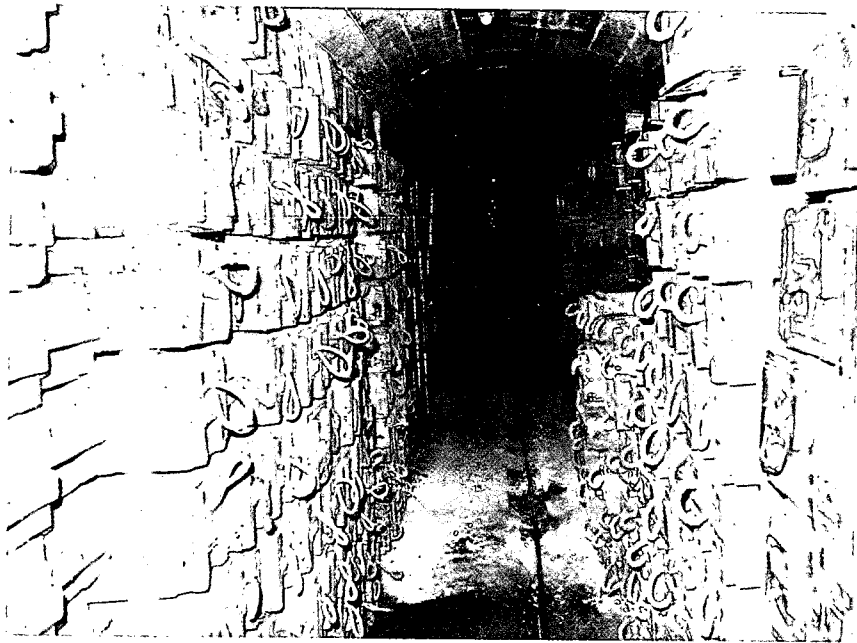
צבא כגרעין לצבא המדינה העתידית, מתקיים גם אם הכוח כולל "רק" 10,000 לוחמים במקום מספר גבוה יותר שכלל לפני של"ג.

"אופציה ב" היא קיום כוחות מזוינים לשם פיגועים בישראל, בכוחות ישראל בשטחים המוחזקים על-ידי ישראל, ביעדים ישראלים בעולם כולו, וביעדים יהודיים בעולם. לשם מימוש אופציה זו השתמשו הכוחות הפלסטיניים בעבר כמעט מאוד אנשים. ברוב הפיגועים השתתפו מאדם בודד ועד תריסר אנשים. מאז של"ג בוצעו פיגועים שונים נגד כוחות צה"ל בדרום לבנון, בוצעו פיגועים בעולם הרחב ובוצעו פיגועים בתוך ישראל. "אופציה ב" לא גרמה לישראל נזק בלתי נסבל בעבר, אף כי היא הייתה תמיד מטרד. מנקודת ראות המבצע, הפיגועים נתנו לארגונים המבצעים אותם תחושה שהם לא אוכלי לחם חנם —

דהיינו כי הם פעילים. "אופציה ב" (פיגור עם) נשארה קיימת, אולם סבלה מכך שאין עוד בנמצא מרכז שליטה יעיל יחסית וקרוב בכיירות. כיום חייבים הפלסטינים, אם הם רוצים להפעיל כוחות לשם פיגוע, לנהל מבצע זה מדמשק (בפיקוח סורי) או מרחוק — מטוניס. הדבר קשה יותר אולם אפשרי.

"אופציה ג" — הפגזה מסיבית של יישובי הצפון בישראל ומלחמת התשה ארטילרית. ביולי 1981 הפעילו המחבלים על ארגוניהם השונים הפגזה ארטילרית של צפון ישראל שנמשכה שבועיים. השתתפו ב"התשה" זו כ-70 תותחים ועוד עשרות מטל"רים. ישראל, מסיבות שלה, לא פלשה אז לדרום לבנון, והגיכה על הירי של הפלסטינים בירי (או הפצצה מהאוויר) משלה. הנזק החמרי לצפון ישראל היה לא מבוטל, והנזק המוראלי לאוכלוסיית היישובים הגדולים בצפון, במיוחד קריית שמונה ונהריה — היה גם כן קשה. בין יולי 1981 ליוני 1982 הגדילו המחבלים את מספר התותחים ודרגמות ל-200 או יותר, וכן הגדילו מאוד את מספר המטל"רים. כהוכחה לכך שהם חשבו על אפשרות של מלחמת התשה דוגמת יולי 1981, אפשר להביא את הצט"יידותם בארטילריה ובתותחים נ"מ, כדי לעמוד מול התשובה הישראלית הצפויה (לדעתם) — הפגזה והתקפות אוויר.

אלפי טונות תחמושת נמצאו במצבורי התחמושת שברשות המחבלים

"אופציה ג'" — מלחמת התשה ארטילרית בצפון ישראל — לא קיימת עוד. מבחינה זו אכן השיגה מערכת של"ג את שלום הגליל. אלא שיש להסתייג הסתייגות אחת: הפלסטינים עצמם, מאמינים (אולי) גם כיום כי בקרוב תוצא ישראל מלבנון, והם ישובו לשם, וישקמו מחדש את "אופציה ג'" כיצד תוצא ישראל לא ברור. זה יכול לקרות כתוצאה מלחץ אמריקני, או פעילות צבאית סורית, או לחץ פנים ישראלי. מבחינתנו, "אופציה ג'" חוסלה, ותשוב להתקיים, רק אם ישראל תיסוג מלבנון מבלי להגיע להסדר בדבר סידורי ביטחון לאורך גבול ישראל-לבנון, או שישראל תיסוג, בעקבות ההסכם, אך ההסכם לא יקום.

"אופציה ד'" — השליטה המרכזית והבסיס הטריטוריאלי של הממשלה בדרך של המדינה הפלסטינית שבדרך. אופציה כזו הייתה לפלסטינים בבירתם הזמנית במערב ביירות. היה להם "מטכ"ל בדרך" עם ועד פועל של אש"ף, מועצת אש"ף ואוכלוסיה שלהם. השליטה התנהלה מבירה בעלת תקשורת בין לאומית של בירה גדולה, מבלי אשר ממשלה ערבית כלשהי מצרה את צעדי ה"מטכ"ל האש"ף". אופציה זו אינה קיימת עוד. קיים התחליף שלה בדמות מפקדה בטרניס. אלא שטוניס רחוקה מאוד ממרכזי האוכלוסייה, בישראל וממרכזי המבצעים האפשריים, ואש"ף לא נהנה בה מעצמת אות כפי שהייתה לו בביירות. עם אופציית השליטה המרכזית קשורה גם השליטה בבסיס הלוגיסטי ובמאחז הטריטוריאלי, שהיה לכוחות הפלסטינים בדרום לבנון. שוב, ייתכן שהפלסטינים מאמינים כי היא תחזור אליהם בעתיד לאחר יציאת ישראל מלבנון. או, לחלופין, כי טריפולי או שתורה ישמשו למחבלים תחליף לביירות.

"אופציה (צבאית) ה'" — הגנה על בסיס מוצק של המחבלים בדרום לבנון. לפי דבריהם הפומביים של מנהיגי אש"ף לפני מערכת של"ג, היה להם הכושר להגן על ה"מדינה בתוך מדינה" שהייתה להם בדרום לבנון, מאזור שליטת כוח האו"ם ועד לביירות. מושמעות טענות כאילו אש"ף סבר שלא יגן על עצמו לנצח, אלא יחזיק מעמד למשך כעשרה ימים, שאחריהם תבוא עזרה בצורת התערבות צבאית ערב לצדו או לחלופין בצורת לחץ על ישראל מצד המעצמות כדי שזו תפסיק את המתקפה. כאן טעו מנהיגי אש"ף בהערכת יחסי הכוחות. צה"ל חיסל אופציה זו בטווח המידי, אלא שבעתיד, מאמינים הפלסטינים, ישראל תאלץ לסגת מלבנון, הם יוכלו לחזור לשם ולבנות

"אופציה ז'" — הפעלת כוח אשר יקח חלק במלחמה ערבית כוללת. מצרים האשימה את הפלסטינים בכך שהם שלחו את מדינות ערב ללחום כנגד ישראל. קיומו של כוח צבאי פלסטיני לפני מערכת של"ג נתן לפלסטינים אופציה להשתתף בפועל בלחימה במקרה של מלחמה כוללת ישראלית ערבית נוספת. לפני מערכת של"ג הייתה לפלסטינים, לפחות לדעתם, יכולת לא רק להשתתף במלחמה בעתיד, אלא אף לערוך מבצע ראוותני כגון כיבוש יישוב יהודי בגבול ישראל-לבנון, באופן מקביל לפעולת הצבא הסורי בגולן. כיום אין לכוחות הצבאיים הפלסטיניים אפשרות כזו. ככל זאת אותם 10,000 או 15,000 המגויסים הפלסטיניים הנמצאים בלבנון, בסוריה וירדן, ואולי גם אלה שפוננו לטוניסיה, אלג'יריה, סודאן, עיראק, רד"ת ותימן הצפונית, יוכלו להיות מוטסים לחזית ולקחת חלק במלחמה כוללת, אם תתרחש. במקרה כזה, השתתפותם תהיה תוך קבלת גורת-משנה יחד עם צבא ערבי אחר — סורי, עיראקי או ירדני. מבחינת הנזק שהם עלולים לגרום לישראל הרי הוא שווה לנזק שגורם אותו מספר הר חיילים ממוצא ערבי אחר. מבחינת השתתפותם של הפלסטינים עצמם, די בהשתתפות 10,000 מאנשיהם כי מלחמה העתידית — שהם מאמינים כי תתקיים — כדי למלא את "אופציית ההשתתפות".

מחדש, ובצורה חזקה יותר, את אופציית ההגנה על המאחז הטריטוריאלי שהם מקווים שיהיה להם.

"אופציה (צבאית) ו'" — הפעלת כוח צבאי כדי להתחיל בפעילות מלחמתית ולגרור את כל מדינות ערב או את חלקן ללחימה נגד ישראל. בעבר, הצליחו הפלסטינים, בשנת 1967 ולפני כן, לתרום את חלקם לגרירת מדינות ערב למלחמת ששת הימים. מספר מניחי המוקש בגבול ישראל בהר חברון בנובמבר 1966 היה קטן, אבל בעקבות פעולה זו ערך צה"ל את פשיטת סמוע, נתעוררו מתח ותחרות בין ירדן למצרים, והם, יחד עם תקריות גבול בצפון ישראל, תרמו לתגובתו של נאצר כפי שהייתה במאי 1967. חלק ממני-היגי אש"ף סברו גם בשנת 1982 שאופציה זו עומדת לרשותם. בפועל ראינו שהאופציה לא פעלה בקיץ 1982. אולם, כנסיבות מסוימות, היא יכולה לפעול בעתיד. לשם יצירת מתחות בין ישראל למדינות ערב די בפעולה נוספת פעולת נהריה או כביש החוף, וייתכן שאש"ף סבור עדיין כי הוא יכול לערוך מבצעים כאלה, הכוחות המזוינים הפלסטיניים נמצאים כיום בבקעת הלבנון, בצפון לבנון ובסוריה; כוחות צה"ף נמצאים בבקעת הלבנון, בסוריה ובירדן. קיימת אפשרות שיחידה קטנה של פלסטינים תסתנן ותבצע פיגוע מרשים כנגד ישראל, וזו תגיב כנגד המדינה המארחת, ומכאן תפתח מלחמה כוללת. הסבירות של התפתחות כזו אינה גבוהה, אך גם אינה אפסית.

"אופציה ח'" — כוח צבאי לשם איום במטרד בין ערבי או בין לאומי, ולצורך עמדת מיקוח. לפי גישה זו יהיה זה

לטובת עמדת המיקוח של הפלסטינים כי מדינות ערב ואירופה תחששנה מפני הפניית הכוח הטורריסטי הפלסטיני כלפיהן. זכורה הפעולה הפלסטינית נגד שגריר סעודיה בסודאן. לפי חסידי גישה זו כדאי למדינות הערביות השמרניות וגם למדינות אירופה, לסייע בידי הפלסטינים להשיג את מטרותיהם. ראינו את הצהרת ונציה של מדינות השוק המשותף ואת עמדת מדינות כאוסטריה. ייתכן כי אש"ף סבור כי כל זה בא לו לא בגלל טוב ליבן של המדינות ששינו יחסן כלפי הפלסטינים, כי אם מפני שהן מעדיפות שלא להסתבך עם אש"ף. נושא הקלציניקוב והרימון מסייע בידי אש"ף במיקוח. כדי לגרום להרהור שני אצל מלך סעודיה או אצל קנצלר אוסטריה די בקבוצה שכינינו "מבצעי הפיגועים". קבוצות אלה עדיין קיימות. אלא שאם הפלסטינים יסתפקו בקיום "קבוצות טרור" בלבד, יכוננו בשם טורריסטים, או ינציחו דימוי של טורריסטים שיש להם, ואולי גם ינקטו נגדם צעדי גמול. לכן, גם לצורך "אופציית המיקוח" טוב שהטורריסטים המעטים יחסית יבלעו בים הגדול של "כוחות צבאיים לשם מלחמת שחרור מולדת שדודה" (לדעתם). עתה נסקור פונקציות פנים פלסטיניות שממלא קיומם של הכוחות הצבאיים הפלסטיניים.

"פונקציה א'" — צבא לשם תעסוקה ופעילות לאוכלוסיית היעד של אש"ף. כעבר, סיפק הכוח הצבאי כר נרחב לפעילות, אינדוקטרינציה, ייעוד למלאי תפקידים, שלולא פעילות זו היו פונים בטרוניה כלפי הנהגות הארגונים או מנסים להדיחן. הפונקציה הזו — שימוש בגיוס לכוח צבאי כשדה פעילות לצעירים הפלסטינים הקשורים באש"ף — הייתה לפלסטינים לפני מערכת של"ג, והיא נשארה תקפה לגבי המגויסים בכוחות הפלסטיניים כיום. גיוס צעירים פלסטיניים נוספים לשורות הכוח הצבאי הפך כיום מסובך יותר, וספק אם יתבצע, אך הוא עדיין בגדר אפשרי.

"פונקציה ב'" — כוח צבאי כצידוק למערכת סיוע כספי וחומרי בינערבי. הארגונים הפלסטיניים מיסדו לאורך זמן את החלטות ועידות הפסגה הערביות, המחייבות את מדינות הנפט להעניק להם מענקים כספיים של מאות מיליוני דולר מדי שנה. הצידוק העיקרי לכך היה קיום הכוחות המזוינים של אש"ף וניהול מאבק נגד ישראל. מבחינה זו 15,000 החיילים שהיו לארגונים הפלסטיניים בלבנון לפני מערכת של"ג הצדיקו את קיומם. גם עתה, כאשר הכוח הצבאי של הפלסטינים קטן

יותר ומפוזר יותר, לא ביטלו מדינות ערב העשירות את ההקצבות הכספיות שהיקצו לו. יש להניח, אם כן, כי אם הכוחות הצבאיים הפלסטיניים ימשיכו להתקיים ימשך הסיוע להם, ואולי אף יצליחו הפלסטינים, בטיעון שהם צריכים לשקם את כוחם הצבאי, לשכנע את מדינות ערב להגדיל את המענקים.

"פונקציה ב'" — כוח צבאי כדי להציג דיק מענקים כספיים הייתה קיימת, ועודנה קיימת.

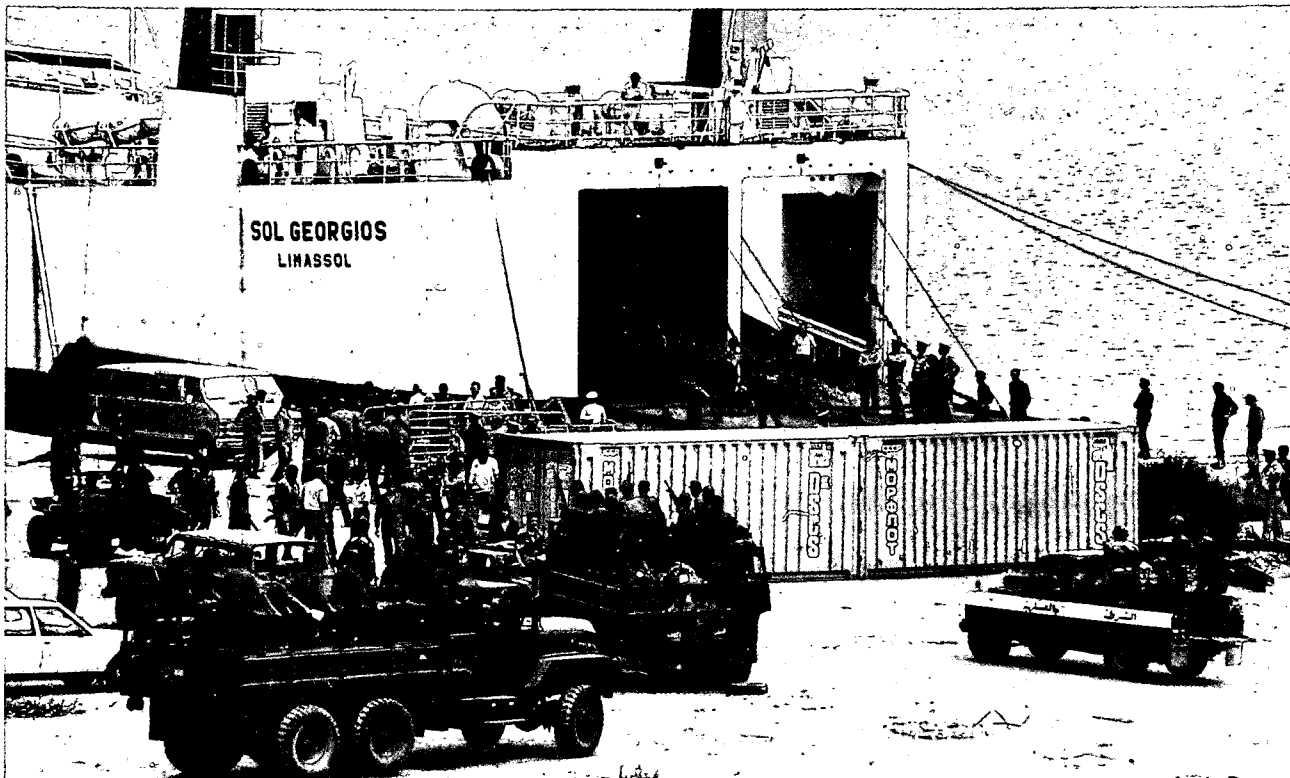
"פונקציה (פנימית) ג'" — צבא לשם כבוד, או "רספקטביליות". לבד מהאמונה כי בפועל תהיה מדינה פלסטינית, ה"רס" פקטביליות של ארגונים המתיימרים להיות מדינה בדרך מחייבת קיום כוחות מזוינים. כך היה לפני מערכת של"ג, וכזה הוא המצב אחריה. כל הארגונים הפלסטיניים כוללים בשמותיהם את המלים "שחרור פלסטיין". בכל סמליהם מצויה מפה של "פלסטיין" בגבולות ארץ ישראל המנדטורית כולה — לא יותר, ולא פחות. כל הארגונים הביעו הסכמתם לאמנה הפלסטינית שבה כתוב כי הישות הציונית תבוטל, ובמקומה תקום המדינה ה"דמוקרטית, רב לאומית, חילונית, פלסטינית". יש לצפות אפוא שארגון הנקרא "ארגון לשחרור פלסטיין" יעשה ניסיון כלשהו, לשחרר את "פלסטיין" ולהקים בה מדינה. מבחינת פונקציית "צבא לשם כבוד" — 8000 איש ממלאים את הפונקציה לא פחות טוב משעושים זאת 15,000 איש. הפונקציה עצמה לא מזיקה לישראל, אך היא מנציחה את קיום הכוח שבעתיד עלול להזיק לישראל.

סיכום

הכוחות המזוינים של הפלסטינים, יחד עם צש"ף הוקמו לכאורה לשם "שחרור פלסטיין". זוהי אופציה אשר באופן ישיר — על ידי מתקפה צבאית — לא היתה לפלסטינים. עם זאת מצאו הארגונים הפלסטיניים דרכים לעקוף את אי היכולת הזאת. הם סברו כי הכוחות הצבאיים מקנים להם יתרונות אחרים. פרט לאופציה ציה הצבאית של מתקפה כוללת, היו להם גם אופציות נוספות. לגבי אופציית הגירה למלחמה — אין ודאות שלא תתקיים בעתיד. יש כאן משתנים רבים מדי, ובנסיבות מסוימות יהיו הפלסטינים מסוגלים, למרות כוחם הצבאי המדולדל, לגרום את מדינות ערב למלחמה נגד ישראל.

שלוש אופציות צבאיות שעמדו לרשות הפלסטינים כעבר חוסלו בעקבות מערכת של"ג והכוונה לאופציית ההטרדה הארטי לירית, אופציית ההגנה על הבסיס המוצק בדרום לבנון ו"אופציית השליטה המרכזית" עם הבסיס הטריטוריאלי בדרום לבנון וה"מטכ"ל" בכיירות. יתר האופציות או הפונקציות ה"פנים פלסטיניות" — צבא לשם "רספקטביליות", צבא שיהיה צבא של מדינה שמישהו אחר "ישיג" עבורם, צבא שישמש בידם קלף מיקוח — עם אפשרות מטרד, צבא אשר יעסיק רבים מכני הנוער הפלסטיני, ואשר יצדיק המשך זרימת כספים לפלסטינים — כל אלו הן אופציות ופונקציות שנתקיימו כעבר ולא חוסלו. אופציה אחת, הטרדת ישראל וביצוע פיגועים בה, קשה היום למחבלים יותר מבעבר, אך היא לא "חוסלה". האופציה של השתתפות כוח

מינוי המחבלים מביירות נתפס כחיסול האופציה הצבאית של המחבלים בלבנון — האנייה "סול גאורגיוס", אחת מאניות המינוי

הכוחות, אולם אחרי כן הם יתאוששו. תוצאותיו של המאבק הפנימי יכולות להיות: (א) פשרה וחזרה למצב שלפני המרד. (ב) ניצחון להנהגה הישנה או ניצחון להנהגה המורדת. (ג) פילוג. במקרה זה יהיו שני גופים שכל אחד יטען שהוא הנציג האמיתי של האינטרסים הפלסטיניים, ולאחר תקופת התמסדות — שניהם יתחרו זה בזה בפעילות נגד ישראל. גם "אש"ף הישן", וגם המורדים יכולים לשלוח חוליות חבלה, חוליות טרור, להשתתף במלחמה כלל-ערבית אם תתרחש, ולנסות להביא לידי מלחמה כזאת. אם ינצח הפלג המורד נצחון מלא, הוא יהיה נתון לפיקוח סורי חזק, אך מכיון שלא יהיה זה שילוב פורמאלי בכוחות סוריה, עדיין יתכן שמנהיגי הפלסטינים המורדים בעראפאת כיום ינסו לגרור את סוריה למלחמה כוללת. צריך לזכור שהם לא תמיד נכשלו בניסיונות כאלה, בין אם יישארו כארגון אחד, ובין אם יתפלגו. הכוחות הצבאיים ימשיכו במילוי הפונקציות הפנים-פלסטיניות, וימשיכו לגייס נוער, לקבל כספים, ולהתקיים. כל נתעלם מקיומם, מכורש ביצועם ומכוונותיהם בטווח הזמן הארוך.

המאחז הקרקעי עם ה"מטכ"ל בכיירות" — שוב ישובו אליהם בעקבות הישגים ליד שולחן הדיונים. יש לקוות שדבר זה לא יתרחש, אך מכל מקום, ה"אופציה הצבאית של הפלסטינים" אינה דבר אחד, אלא כמה "אופציות" ופונקציות "פנים פלסטיניות" שלא כולן חוסלו. בעתיד נמשיך לראות את הכוחות הצבאיים של הפלסטינים קיימים, ומשתדלים לעשות כמיטב יכולתם כדי להפיק מעצמם את מירב התועלת. היותם של כוחות אלה רחוקים מרחק רב מישראל מקל על ישראל להתגונן בפניהם, אך לא משחרר אותה לחלוטין מחובה זו.

עידכון

לאחרונה נתבררנו כי בקרב הכוחות המזוינים של אש"ף נטוש מאבק על השליטה בארגון. ומאבק זה הגיע עד לכלל קרבות. והוא מעורר שאלה: האם אירועים אלו משנים את מסקנותי עד כאן? התשובה היא בעיקרה שלילית. הלחימה בין המורדים בעראפאת לבין נאמניו אינה מלחמה בהיקף מלא. מספר החללים נמרד בעשרות ולא באלפים, ואחרי שתושג הכרעה מסוג כזה או אחר, יהיו הכוחות הצבאיים מסוגלים לבצע מה שהיו מסוגלים לבצע לפני כן. יכולה להיות תקופה של כמה שבועות שבה ייפגע כושר הביצוע של

פלסטיני במלחמה כוללת בעתיד צומצמה, אך לא בוטלה.

מבחינת ישראל אותן שלוש אופציות צבאיות שחוסלו — האופציה למלחמת התשה ארטילרית בגבול הצפון, אופציית ההגנה על בסיס מוצק בדרום לבנון ואופציית ה"מטכ"ל בכיירות עם הבסיס הלרי גיסטי בכל דרום לבנון" — היו האופציות הצבאיות היותר קשות לישראל. עם זאת, האופציה המסוכנת ביותר לישראל, מבחינת אש"ף, הייתה האופציה שהם סברו שיש להם — לגרור את כל מדינות ערב למלחמה נגד ישראל. אופציה זו לא בוטלה לחלוטין; גם בעבר היא לא הייתה קיימת בוודאות, והיא קיימת גם כיום בסבירות נמוכה.

במערכת של"ג היו הישגים רבים, אך הכוח הצבאי של אש"ף, בהתחשב בפונקציה שהוא ממלא עבור הפלסטינים — לא בוטל. אם תפרוץ מלחמה כלל ערבית נגד ישראל, יש להניח שישתתפו בה כמה אלפי פלסטינים. הם אמנם לא יהיו "חוד החנית" במתקפה, אלא שותפים זוטרים בלבד, אך יתרמו תרומה כלשהי למאמץ המלחמתי. הפלסטינים עצמם עלולים לשכנע את עצמם, או להניח למדינות ערב לשכנעם, כי גם שלוש האופציות החשורות שצה"ל חיסל ממש בלבנון — אופציית ההתשה הארטילרית ואופציית

תא"ל עודד טיריה

הארטילריה - נשק השמדה

כובד בלחימה מגזרה לגזרה. דבר זה חיוני בכל צבא אך הוא חיוני שבע-תיים בצבא שבו קיימת מצוקה בכוח האדם וביחסי כוחות. שיפור יכולת ההשמדה של הנשק הארטילרי תאפשר ליצור ברמה הטקטית תמרון באש עם תמרון מזערי של כוחות בשטח. הדבר יקבל משנה חשיבות בשטח אויב צפוף ורווי אש. הדברים שיידונו כאן יצומצמו למישור הטקטי בלבד ויעסקו במהל-כים של כיבוש יעדים. משמעותם של מושגים כמו תמרון, איגוף והשתל-טות על יעדים מערכתיים לא תידון כאן.

נפח האש המוטל על יעדי אויב נועד בעיקרו להשמדה. סדר הטלת נפחי האש מהכלים השונים וחלוקתו בין הכוחות השונים לאורך ציר זמן הלחימה יוצרים את המושגים: שיתוק, חיפוי, הטרדה והשמדה. הדברים הבאים ינסו לצמצם את ספקטרום סוגי נפחי האש המוטלים על היעד לנפח אש להשמדה. כמו כן ינסו להראות כי על-ידי שיפור תכו-נותיהן של מערכות נשק הקיימות (בעיקר מערכות ארטילריה) ניתן יהיה להקטין את המגע בין כוחות לוחמים, לצמצם את מספר הנפגעים וליצור גמישות בהערכת מרכזי

* קצין תותחנים ראשי.

כדי לכבוש יעד יש לבצע שני מהלכים. האחד — להביא נפח אש ליעדים ולהשמיד את החיילים ואת הנשק שבהם, והשני — להתייצב על היעדים או לשלוט בהם באש ובתצפית, לאחר שהושמדו. יש לשאוף לעשות זאת מבלי להיפגע ותוך מיצוי מרבי של יחסי הכוחות. מכאן שאילו ניתן היה להביא את נפח האש ליעדים ולהשמידם ללא מגע בטווחי האש המקובלים של הנשק המסתער — היה נוצר מצב אידיאלי.

באופן תיאורטי אפשר לתאר מערכת כיבוש יעדים שתהיה מבוססת על המרכיבים הבאים:

א. מספר מנווטי אש (קת"קים) בעלי יכולת לרכוש מטרות ולנהג את הנשק (האש).

ב. מערכות גמישות לייצור אש, בעלות טווח גדול, המאפשרות להעתיק מרכזי כובד של אש משמידה מגזרה לגזרה.

ג. כוחות קטנים יחסית המתייצבים על היעדים לאחר שכוחות האויב, שנמצאו בהם הושמדו כמעט לחלוטין.

יישומה של מערכת תיאורטית זו יחסוך בנפגעים, בכך שימנע את הצורך במגע של הכוחות עד להשמדת האויב.

הכוחות, אשר יתייצבו על היעדים כדי לממש את כיבושם, יהיו קטנים מאלה המתחייבים ביחסי הכוחות הקלאסיים, דבר שיאפשר להתגבר על המצוקה בכוחות לוחמים בצבא קטן.

מערכת כיבוש היעדים הנהוגה כיום כוללת את המרכיבים הבאים:

א. מטרות נקודה מושמדות ממגע של

טווחי נשק מסתערים. ב. מטרות שטח, כדוגמת מוצבים וארטיילריה אויב, אינן מושמדות, כתוצאה מרמת הדיקוּק של הארטיילריה.

ג. בשעת התייצבות הכוחות הכובשים על היעד עדיין נמשכת הלחימה העיקרית, הגורמת לנפגעים, ומחייבת לקיים יחסי כוחות עדיפים במשך זמן הלחימה כולו. על מנת לשנות מצב זה ולנסות ליישם את המערכת התיאורטית שתוארה כאן יש לבצע את הדברים הבאים:

● הגדלת דיקוּק של הנשק הארטיילרי מיכולת העסקת מטרות-שטח ליכולת השמדת מטרות-נקודה.

● הגדלת יכולת ההשמדה של מגוון סוגי מטרות.

● הגדלת הטווחים של כלי הנשק המשמדים מטרות-נקודה.

● הקניית יכולת לאיכון מערכות מייצרות אש של האויב, הנמצאות בעורפו.

● הפרדת ייצור האש מרכישת המטרות ומניהוג נפח האש.

● הקטנת הסרכול הלוגיסטי.

רעיונות אלה ניתן ליישם במערכות הנשק הארטיילרי, כלומר ניתן לשאוף להקנות לארטיילריה את התכונות הבאות:

א. יכולת השמדת מטרות-נקודה. הדבר ניתן לביצוע בטכנולוגיה הקיימת על-ידי ציון נקודתיה של המטרה ועל-ידי הקניית יכולת זיהוי המטרה לפגז עצמו. דוגמה לכך הוא פגז/טיל המתביית על כתם ליזר. כתם הליזר נורה למטרה ע"י מציין קרקעי או אווירי. הדור הבא יכלול חימוש המתביית על מטרות-נקודה ללא צורך בציון המטרה. חימוש זה יורכב מתתי חימוש

המצויידים בחישנים וניחנים ביכולת איתור והתבייתות.

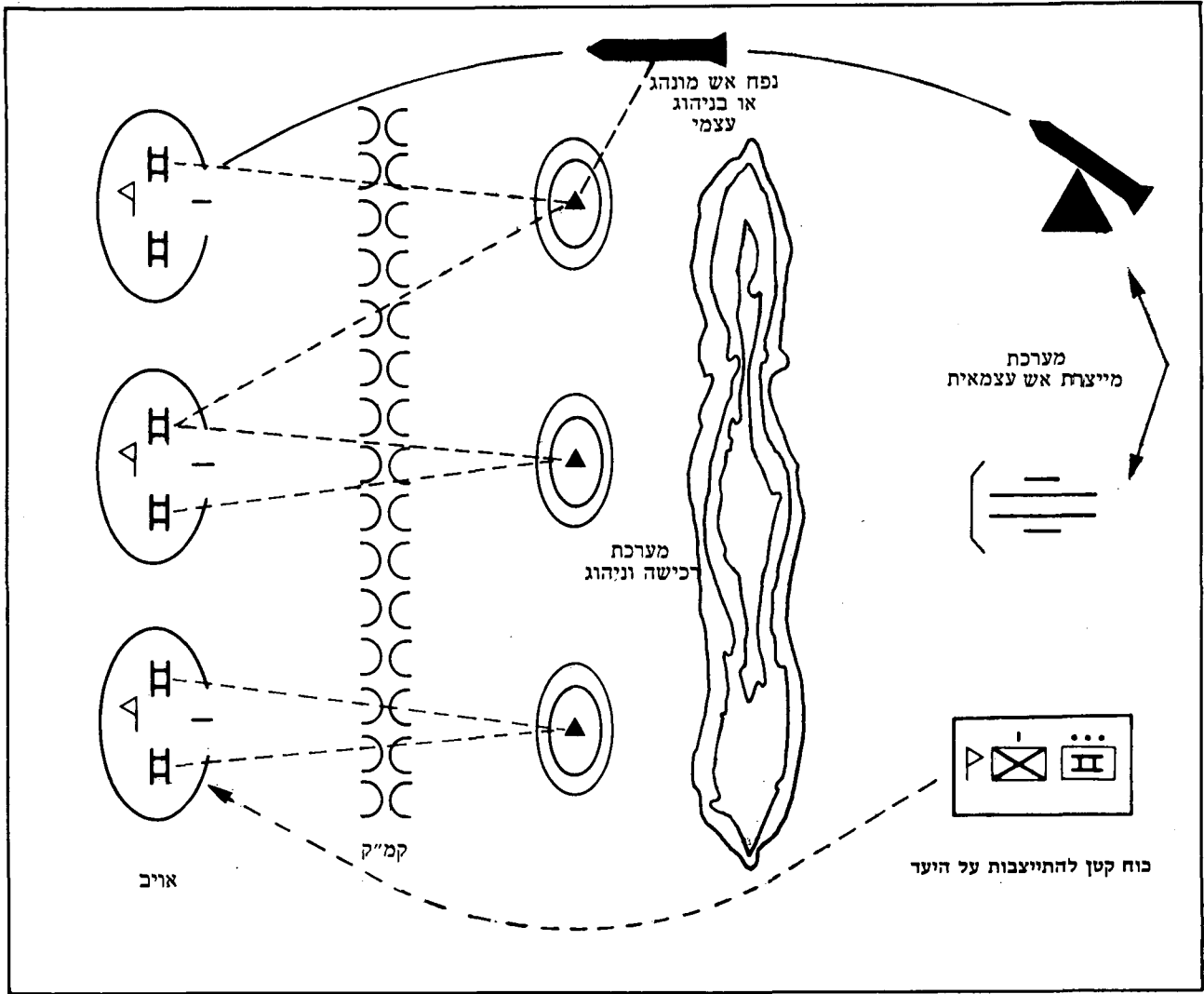
ב. ניתן להגדיל את נפח האש כפגז בודד ליצירת אפקט השמדה והלם בזמן מזערי. צעד גדול קדימה נעשה ע"י ייצור פגז המצרר, שהנו בעל אפקט השמדה הגדול פי כמה וכמה מזה של פגז הקרבה. הגדלת נפח האש של פגז בודד תקטין את הסרכול הלוגיסטי לאין שיעור, ואף תאפשר להקטין את היחידה הארטיילרית הבסיסית לכדי קנה בודד ועצמאי.

ג. שילוב נשק נ"ט טילי ארוך טווח במסגרת הארטיילרית העוצבתית יאפשר ליצור מרכזי כובד נגד טנקים ללא העתקת כוחות מסתערים. במערכת נשק מסוג זה יש להפריד מבחינה גיאוגרפית בין ייצור האש לבין רכישת המטרות וניהוג האש למטרות. הצורך לרכוש מטרות על-ידי מייצר האש גורם למגבלה בעומק רכישת המטרות או לחלופין באפשרות ניצול פוטנציאל הטווח של הנשק. ואכן בארטיילריה של צבאות העולם מקובל שגורמי איכון המטרות אינם מאורגנים ואינם ממוקמים באיזור ייצור האש. האיחוד של ייצור האש, רכישת המטרות וניהוג נפח האש הנו גורם אינהרנטי בנשק קצר הטווח.

ד. ניתן לפתח יכולת איכון של מטרות מייצרות אש ומטרות אחרות. כמו כן ניתן לשפר את יכולת ניהוג נפח האש אל מטרות אלה. בצבא ארה"ב לדוגמה, קיים מכ"ם לאיכון ארטיילריה אויב יורה בזמן אמיתי ובגזרה רחבה. השימוש במזל"ט הוא דוגמה אחרת הנדונה כיום בספרות הצבאית בעולם. חילות האוויר של הצבאות המערביים מצויידים בטילים בעלי

השמדת מטרת נקודה בטווח הארטיילריה — פגז אמריקני מתוחכם "קופרקה" משמיד טנק

תיאור סכמטי של קרב כיבוש

חתבסס על מעט אנשים, המצוידים באמצעים טכנולוגיים משופרים.
 ב. כלי נשק טיליים בעלי יכולת לרכוש מטרת לנהוגים אותם אינדיקציה של מקומם.
 ג. מערכות מייצרות-אש עצמאיות ארוך-כות טווח ובעלות דיוק אינהרנטי רב, (לדוגמה, ארטילריה המונהגת על-ידי מערכת רכישת מטרת וניהוג עצמאית).
 ד. יחידות קטנות מאוד להתייצבות על היעדים ולמימוש הכיבוש, לאחר שהכרחות שבהם הושמדו ללא מגע.
 ה. השימוש במערכות שתוארו כאן ייצור שני שלבים בלחימה: הראשון – רכישת מטרת והשמדתן ללא מגע כמקובל, והשני – התייצבות של כוחות מזעריים על היעדים לאחר שהושמדו.

נמצא את הלוחם הבודד המשמיד באמצעות נשקו האישי את אויבו ותופס את מקומו על פיסת הקרקע שעליה הוא עמד. בכך הוא מבטא את הכיבוש.
 תחכום אמצעי הלחימה לא הביא במשך תקופה ארוכה לשינויים מהותיים במספרים הקלאסיים של יחסי הכוחות לכיבוש או למגננה. בדרך המוצעת כאן, מתורגמת הגמישות להעתיק אש-משמידה מגזרה לגזרה, ליכולת הגנה והתקפה ביחסי כוחות חרשים. יחסי הכוחות ימדדו אז בהספק האש שהוא פועל יוצא מעצמה טכנולוגית ולא ממספר האנשים המייצרים את האש.
 עוצבה כובשת שתיבנה על פי הדרך שהומלצה כאן תכיל את המרכיבים הבאים:
 א. מערכת רוכשת מטרת ונהוגת את נפח האש אליהן (ניתן אף לפצל). מערכת זו

יכולת ניהוג טלביזיוני אל המטרה.
 ה. הגדלת טווחי כלי הנשק המשמידים תקנה גמישות בהעקפת נפחי אש מגזרה לגזרה בפרקי זמן קצרים. ע"כ ניתן יהיה להעסיק מירב מטרת על-ידי מזער מערכות מייצרות אש, וכמובן, לחסוך בכוח.
 למרות כל מה שנאמר עד כה, דומה כי אין להמליץ לוותר לחלוטין על השיטות המקובלות כיום בתחומי רכישת המטרת, ייצור האש וניהוגה. עדיין קיימות מגבלות אובייקטיביות ברכישת מטרת (הנובעות לדוגמה ממוג האוויר) וכן תהיינה תמיד מגבלות בציר הזמן והתקציב ברכישה והפעלה של מערכות חדשות.
 ניתן להתקרב אל היעדים המוצעים ע"י שיפור של מערכות קיימות ושילוב ביניהן.
 בקוטב פילוסופיית המלחמה עד היום

רס"נ (מיל") ד"ר עזריאל לורבר

הדברים הבאים, על אף המשתמע מן הכותרת, אינם עוסקים במאפיינים של לוחות שריון, אלא בכלי-רכב משוריינים, שמיגונם, וכתוצאה מכך – משקלם, נופלים מאלה של הטנקים הקלאסיים. במשפחת הרק"ם, למעט הטנקים, נכלל כיום מגוון עצום של כלים שונים – לא רק מבחינת מספר היצרנים והדגמים. מאחר שהדברים הבאים יוחדו לרכב המיועד לחרמ"ש, יצומצם הדיון לשלושה סוגים בלבד.

בסוג הראשון נכללים, כמובן, הנגמ"שים לסוגיהם השונים: הזח"ל"מים והזחל"דים, ה-M-113 (זלדות) על כל הנגזרות שלהם, ה-BMP ו-BTR על סוגיו וכו'. כלים זהים או דומים נמצאים כמעט בכל צבאות העולם ושימושם העיקרי הוא להובלת גייסות ולמשאות תחת אש לא-אינטנסיבית.

בסוג השני נכללים כלי הרכב המשוריינים האחרים, למעט טנקים, המיועדים לסיור וללחימה ממש. אלה נושאים בדרך כלל רק את הצוות הדרוש לתפעולם על נשקו. הם בדרך כלל גלגליים ונושאים קשת מגוונת של חימוש, החל במקלעים וכלה בתותחי 105 מ"מ בעלי לחץ-בית-בליעה נמוך. (יש להבדיל בין שריוניות גלגליות לבין שריוניות זחלים, הנחשבות לטנקים ממש, ולו גם "קלים".)

השריון התל

בסוג השלישי נכללים "בני הכל-איים". אלה הם נגמ"שים שכיתת החי"ר היושבת בהם יכולה, במידת יעילות זו או אחרת, לבצע מתוכם לחימה רכובה, תוך כדי תנועה. הדברים הבאים יתרכזו בסוג השלישי, שכן, ראשית: קיימת אי בהירות ניכרת לגבי תפקידו וכתוצאה מכך לגבי הגדרתו של "נגמ"ש לחימה". ושנית: כל נגמ"שי הלחימה הקיימים או הנמצאים בפי-תוח בעולם כולו, ראויים להיקרא דור ראשון ודור שני. ככאלה טרם מוצה פוטנציאל הפיתוח שלהם, וטרם הגיעו לרמה שבה באמת יהיה הכלי יעיל ומחירו סביר לשימוש המוני. יתרה מזאת, צה"ל הנו הצבא המודרני היחיד שאין ברשותו כלי כזה, והיות שסביר להניח כי במוקדם או במאוחר יגלה אף צה"ל את ערכו של כלי כזה, ראוי ליחד לו את הדברים כדי להציג את האפשרויות הטכ-נולוגיות הגלומות בכלי זה.

מעט היסטוריה

על מנת להבין טוב יותר מהו "נגמ"ש לחימה", ראוי להתבונן אל כלי רכב משוריינים מכל הסוגים ואל תפקידיהם בעבר. הכלים המשוריינים הממונעים הראשונים היו המכוניות המשוריינות שהיו בשימוש כבר בשלבים ההתחלתיים של מלחמת העולם הראשונה. הן שימשו בעיקר לפשיטות ארוכות טווח, במושגי הימים ההם, ולסיור. כאשר הפכה הלחימה למלחמת חפירות, דעכה חשיבותן, שכן הן כמעט ולא יכלו לנוע אלא על דרכים סלולות. הניסיונות להפעילן בשטח ממש הובילו כסופו של דבר לפי-תוח הטנק בעל הזחלים. לקראת סוף המלחמה, כשהפעילות הפכה להיות ניידת יותר, עלתה שוב קרנן של השריוניות, בעיקר בתפקידי "שיטור" בשטחים קולוניאליים, וכן בתפקידי שיתוף פעולה עם כוחות פרשים סדירים. הטנקים של אז לא יכלו לבצע זאת, בעיקר בשטחים נוחים, בגלל ניידותם הנמוכה. מגבלתן העיקרית של המכוניות הייתה, שבשטחים קשים לא יכלו לרדת מן הדרך ואילו הטנקים הלכו והשתפרו. לקראת מלחמת העולם השנייה החזיקו רק הצרפתים והגרמנים כוחות משמעותיים מסוג זה.

מצב זה השתנה לגמרי עם פרוץ הלחימה. התברר, כי הגרמנים פיתחו מכוננית משוריינת, שיכולה לנוע בשטח קשה, המצוידת בשישה גלגלים וכמתלים חדי-

שים, והשתמשו ברכב החדש לצורכי סיור עבור הכוחות המשוריינים. דחיפה נוספת ניתנה לכלים אלה בקרבות כמדובר המערבי, שבהם הייתה בעיית הדרכים חמורה פחות ואפילו מכוניות יכלו לנוע בשטח ללא דרכים. מספר המכוניות המשוריינות גדל במהירות, עד כדי כך שלפני מערכת אל-עלמיין, באוקטובר 1942, מנה הצבא הבריטי במזרח-התיכון 1470 מכוניות משוריינות וזאת בהשוואה ל-2670 טנקים. מצב זה השתנה שוב עם הפלישה לאיטליה ולמעשה, מאז ועד סוף המלחמה, ירדה חשיבותן של המכוניות המשוריינות. לאחר המלחמה ועד לאח-רונה הן שימשו בעיקר בתפקידי שיטור, בפעולות נגד גרילה, וכמויות ניכרות נמכרו לצבאות שונים, בעיקר במדינות העולם השלישי, בתפקידים של "חיל שריון בדרך", תפקיד שהן ממלאות אותו בהרבה מקומות עד היום.

לנושא הגייסות המשוריינים הייתה היסטוריה מגוונת לא פחות: פיתוח נגמ"ש יעודי התחיל רק בסוף שנות ה-30, כאשר הגרמנים, בנייתוחים שלהם על מבנה הכוח המשורייני, הגיעו למסקנה כי גופים אלה יהיו זקוקים לחי"ר מלווה אשר מסיבות ברורות לא יוכל לנוע רגלית ואף לא במשאיות רגילות. כתוצאה ממסקנות אלה פותח זחל-למחצה, שהחל להגיע ליחידות דות ב-1940. האמריקנים החרו החזיקו אחריהם והתוצאה הייתה הזחל"ם מפורסם שבשנים 1941-1945 יוצרו ממנו כ-41 אלף יחידות.

הזחל"ם הגרמני והזחל"ם האמריקני היו התקדמות ניכרת בהשוואה למשאית הרגילה, אך עדיין היה מקום לשיפורים, בעיקר מבחינת מיגון (גג) ועבירות בשטח. (הזחל"ם הגרמני היה עדיף מבחינה זו על האמריקני, בגלל המרחק הקטן יותר בין הזחל לגלגל). מסיבות אלו נקטו הבריטים והקנדים יוזמה עצמאית וב-1944 הסבו בנורמנדיה טנקי שרמן ומרכבי תומ"ת 105 מ"מ לנושאי גייסות שכונו קנגורו. על אף האילתור, זכו כלים אלה להצלחה מסוימת, בעיקר בגלל החידוש שבהם.

והחדת "ש"

אפילו סנטימטרים של עובי-קיר, ונבעה בראש ובראשונה מהתפיסה של צבא ארצות-הברית, שקבעה שהנגמ"ש הנו אוטובוס; משוריין, אמנם, אך עדיין אוטובוס, ותפקידו של החי"ר מתחיל רק אחרי שהוא ירד ממנו. בויאט-נאם התברר שכלי זה, שפותח על סמך לקחים של שדות-הקרב של אירופה, ושייתכן שהיה מתאים לשדה-הקרב של אז, נמצא לקוי במספר נקודות חשובות.

אי אפשר, כמובן, שלא להזכיר את הרוסים. כניסתם לנושא הנגמ"ש הייתה איטית ומאוחרת, ולמעשה, עד סוף מלחמת העולם השנייה לא היה להם נגמ"ש ראוי לשמו. הדבר נבע, כנראה, מסדר עדיפויות שנקבע לאור סיבות טכניות וכלכליות, ואולי משום שגישת הסובייטים להפעלת חי"ר הייתה שונה. כתחליף נהגו הרוסים בהרכבה מקרים להסיע חי"ר על הטנקים עצמם, פתרון שלא היה יעיל במיוחד. לפי אחת התיאור-ריות, עדיפותם המספרית, ובמידה מסוימת האיכותית, של הרוסים בשריון יכולה הייתה לסייע להם להביס מהר יותר את הצבא הגרמני במזרח, לו יכלו להפעיל את החי"ר בשיתוף פעולה טוב יותר עם השריון שלהם. בגלל חוסר יכולת להמ- שיך בקצב השריון, ואולי כתוצאה ממחשבה טקטית מיושנת, נפרד החי"ר הרוסי מן הטנקים זמן קצר אחרי תחילת המתקפות שלהם, והטנקים לבד לא יכלו לנצל את הצלחותיהם הראשוניות.

הסובייטים הכירו, כנראה, בשגיאה זו ומאז עשו מאמץ מתמשך לתקן חיסרון זה. כיום יש לרוסים מגוון נרחב של כלים משוכללים למטרות שונות, שתכונותיהם ותכוננם מעודכנים באופן סדיר. אפשר לחלוק על תכונה זו או אחרת, אך יש לזכור כי גישת היסוד שונה, מיועדת לצבא אחר, וכלים אלה ממלאים, מן הסתם, את תפקידם.

יתרונו העיקרי של ה-M-113 היה מחירו הנמוך. באותה תקופה, תחילת שנות השישים, היה מחירו כ-22 אלף דולאר ואף כי היה רחוק מלהיות כלי אידיאלי, איפשר מידה מסוימת של מיגון ובמחיר השווה לכל נפש, תרתי משמע. כתוצאה מכך רכשו כעשרים מדינות את הנגמ"ש, והוא יוצר ברישיון בשתי מדי-נות. חיקויים — יקרים הרבה יותר, בדרך-כלל, פותחו על-ידי הבריטים, הצרפתים ואחרים. כיום מחירו כ-180 אלף דולאר, והוא עדיין הזול ביותר. "חסרונו" של כלי זה היה בעובדה שיוצרו ממנו כמויות אדירות, עוד בטרם השתתף ונוסה במלחמה של ממש. כאשר פרצה מלחמת וייט-נאם ואף-על-פי שאין היא מוגדרת כשדה-קרב רב עוצמה (High Intensity Battlefield) כמו שאי-רופה עלולה להיות, הרי צפו על פני השטח כל מגרעותיו של הנגמ"ש. את כולן אפשר היה למצות במלה אחת — מיגון. הבעיה הייתה, כמובן, מורכבת הרבה יותר מאשר כמה מילימטרים או

בתקופה זו החלו האמריקנים לפתח כלים נוספים. הראשון היה ה-M-39, שהוסב ממשמיד טנקים ופותח אחרי כן ל-M-44. כלי זה יכול היה לשאת 27 לוחמים. בתור שכזה היה פשוט גדול מדי ויצר בעיה ארגונית/טקטית. הוא לא יכול היה לשאת מחלקה שלמה, ושתיים וחצי מהכיתות שהיו בתוכו הפריעו לאורח המחשבה המסודר של המפקדים הזוט-רים. לאחר מספר שלבי בנייים הופיע בשנת 1960 ה-M-113 (זלדה) שהיה הראשון מבין כלים אלה אשר יוצר בכמ-ויות ואשר שריונו היה כולו מאלומיניום. פרט מעניין אחר היה שמתחרו של ה-M-113 היה ה-M-117, שהיה דומה לו מאוד אך עשוי מפלדה. ה-M-113 נבחר לבסוף מפני ששקל כ-6% פחות (עבור אותה רמת מיגון) ובעיקר, מפני שהיו פחות בעיות בריתוך אלומיניום. כמו כן היה עובי הקיר גדול יותר ויצר משום כך כלי קשיח יותר שאיפשר לוותר על מספר חיזוקים פנימיים שהיו הכרחיים ב-M-117.

טנק סיור קל "סקורמיון"

חרמ"ש - מהות ומשימות

שאלת מהותו של החרמ"ש שנויה במחלוקת גם כיום. אי הבהירות, הוויכוחים והדיונים, נובעים מן העובדה, כי תפקידו של החרמ"ש בשדה הקרב המודרני משתנה בהתמדה. תהליך זה של שינוי החל, כנראה, בתקופת מלחמת העולם הראשונה. ניתן לומר, כי מאז שחר ההיסטוריה ניהל החרמ"ש את המלחמה תוך שהסתייע במידה זו או אחרת בחיל הפרשים, בארטילריה וביחידות "הנדסה". בעת מצור החרמ"ש השתמש בכלי נשק פשוטים יחסית, נע ותמרן לאיטו, אך תמיד יכול היה לנוע, ותמיד שאף להגיע לידי מגע עם האויב על מנת להביא להכרעה. מהלך עניינים זה נעצר בחריקה צורמת בזמן מלחמת העולם הראשונה על גדרות התיל והחפירות של החזית המערבית, וכשהמטוס והטנק הזינו שוב את העגלה התקועה, השתנה הכול עד לבלתי-הכר.

שינויים אלה היו רחבים למדי ותוצאתם באה היום בידי ביטוי בקיומם של ארבעה סוגי חרמ"ש, עובדה שהיא פסולה לכשעצמה, אך היא עובדה קיימת: החרמ"ש שצריך להיות "עזר כנגד" לטנקים משתייך אורגנית ליחידות "המשוריינות"; ישנו החרמ"ש שהטנקים הם הסיוע שלו, וזהו החרמ"ש השייך ליחידות ה"ממוכנות", וישנו החרמ"ש הקלאסי, שהולך ברגל או נוסע במשאית או אפילו ב-M-113, אך מעולם לא ראה טנק במציאות; וישנו החרמ"ש הצונח ממטוסים או טס במסוקים, וזהו החרמ"ש המכונה

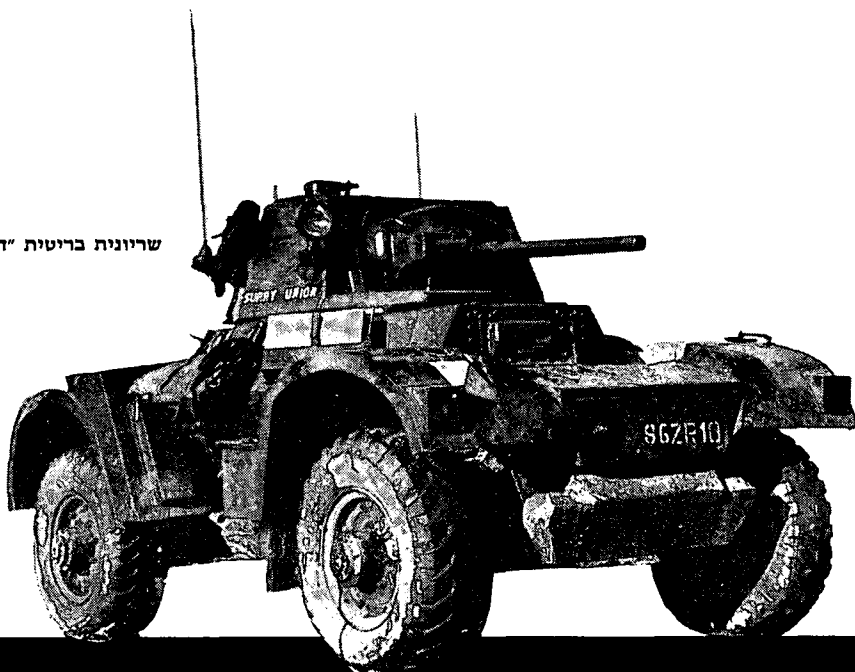
"מובחר". בעקבות כל מלחמה מגיעים למסקנות חדשות בדבר תפקידו של החרמ"ש, ארגונו ומיקומו במערך, גודלו, אופי לחימתו בעתיד וצידו. היצרנים, מצדם, מנסים לספק את כל הדרישות המבצעיות הנובעות מכך והתוצאה היא ערב-רב של כלים. מבט חטוף על הטנקים מראשית דרכם ועד ימינו אלה מלמד על "דורות", שהם מעין אבני-דרך בהתפתחות השריון. הדבר בולט במיוחד מאז מלחמת העולם השנייה. מעניין לציין כי הטנקים בכל "דור" דומים למדי זה לזה. הדבר בולט במיוחד בדור הטנקים האחרון: ה-M-1, הליאופרד 2, הציפטיין, ה"מרכבה", ובמידה מסוימת גם ה-T-72, דומים בתכונותיהם ובמידה מפתיעה בצורתם למעט ה"מרכבה" וה-T-72.

הקבלות דומות ניתן למצוא בין ה-AMX-30, הליאופרד 1 וה-M-60 וטנקים אחרים מהדור הקודם. דמיון זה מפתיע במיוחד לאור הוויכוחים הנטושים בדבר עתיד הטנק, והוא נובע מצורכי המציאות.

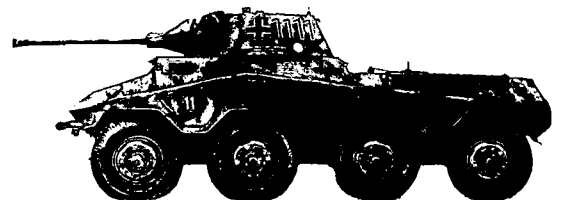
שונה המצב בנגמ"שים ובשריוניות. כאן ישנו מבחר מבלבל של תכנונים, צורות, תכונות ותפקידים. דומה כי מצב זה אינו מקרי ומשקף את הגישות המשתנות באורח קיצוני לכל נושא החרמ"ש בקרב המודרני. ניתן גם להצביע על הקבלה מעניינת אחרת: גם הטנקים, בתחילת דרכם, (מאז סוף מלחמת העולם הראשונה ועד סוף מלחמת העולם השנייה) הופיעו במגוון של צורות ותכנונים. הם התחילו להידמות זה לזה כאשר החלו להתגבש תפיסות בדבר תפקידו של הטנק בשדה הקרב.

כאמור, קיימים ארבעה סוגי חרמ"ש אך הדברים שכאן יתמקדו באספקטים טכנולוגיים של הנגמ"ש, ולכן לא ייוחד הדיבור לחרמ"ש המוטס ולא לחרמ"ש הפרימיטיבי, בהנחה כי ניתן לתת נגמ"ש מתאים לחרמ"ש המודרני, ממוכן או משוריין כאחת. יש גם לזכור, כי אין צבא אחד

שריונית בריטית "דיימלר"

שריונית גרמנית "פומה"

דומה למשנהו, לא בגודלו, לא באופי לחימתו, לא בגיאוגרפיה בה יילחם, לא במשאביו הכלכליים, לא במהות האויב, לא במבנה החברה ממנה צמח ולא באר-גונו הפנימי. אם לא די בכך, הרי אמל"ח מודרני עובר שינויים מהירים עד כדי כך שבכל מלחמה, אפילו במזרח-התיכון, ניתן לראות אמצעים חדשים שלא היו בקודמת, המשנים במידה ניכרת את אופיה. למרות זאת קיימת תופעה אחרת, הקשורה בעקיפין לראשונה: התרבות ניכרת של כלי נשק מודרניים מכל הסוגים. כדוגמה קיצונית אפשר להזכיר, כי בתחילת מלחמת העצמאות, יכול היה גורלו של קרב ההיקבע על-ידי מקלע כודד, ופיאט (Piat) או שניים הכריעו קרבות, פשוטו כמשמעו. התכנונים הקיימים של נגמ"שים הושפעו מן התפיסה הצבאית הרווחת, וזו הושפעה במידה רבה משני גורמים: א. כמות הנשק האוטומטי והארטיל-ריה הקרובה הייתה קטנה יחסית, והדבר איפשר לחי"ר לנוע ברגל בשטחים מוכי-אש.

ב. לא היה בנמצא נשק נ"ט "קל" מסוג הטילים המוכרים לנו. נזכיר כי הפיאטים, הבזוקות למיניהן וה-RPG הראשונים היו יעילים לטווח מקסימלי של כ-100—150 מטרים.

כל זה השתנה באורח דראסטי לקראת סוף שנות ה-60 ותחילת ה-70. כמות הנשק האוטומטי עלתה, ולמעשה כל חייל, כמעט בכל צבא בעולם, מצויד כיום ברובה אוטומטי. הבזוקות וה-RPG יעיר-לים היום לטווחים של כ-300—500 מטרים וקיים שפע של טילים לטווחים של עד כ-3500 מטרים. תופעה זו אינה מוגבלת לזירות של שדה-קרב רב עוצמה,

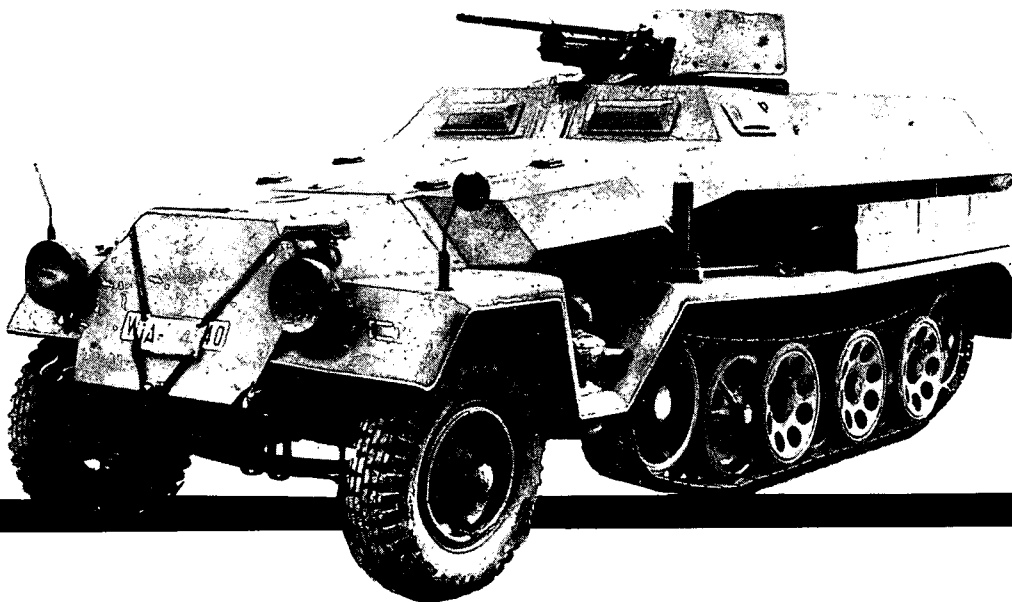
כמו אלה שכאירופה או במזרח-התיכון, אלא תופעה כלל עולמית. כמעט בכל זירה בעולם יש להביא איפוא בחשבון כמות עצומה של נשק אוטומטי מכל הסוגים, נשק נ"ט אישי ומרגמות. עובדה זו הכניסה את החי"ר למלכוד: מצד אחד הנגמ"שים אינם יכולים להתקרב, במקרה הטוב, לפחות מכ-500 מטרים. מצד שני לא היה אפשר לנוע רגלית תחת אש אוטור-מטית כבדה, ארטילריה ומרגמות. כתוצאה מכך כל פעולה בשטח פתוח חייבה שיתוף שריון ובעקבותיו שריון אויב. קרב יזום כיום, למעט פעולות פשיטה, הנו ללא-יוצא-מן-הכלל קרב שריון.

צה"ל ניסה לפנות לקיצוניות השנייה: שימת דגש על השריון ושימוש בחי"ר לתפקידים ממעלה שנייה (לבד מצנחנים כמובן). הלקח נלמד במלחמת יום-הכיפורים. החי"ר חזר לתפוס את מקומו, אך הבעיה הייתה ונשארה: איך מכניסים את החי"ר לתוך הקרב המשולב כך שלא ישחק בין כלי השריון.

כאן כדאי לשוב ולהזכיר שאלה אחרת: "מדוע זקוק השריון לסיוע החי"ר?" הטנק, כזכור, הומצא כדי להוציא את החי"ר מהבוץ, והנה לפנינו מפלצת פלדה, שמשקלה כ-50 טון, בעלת תותח מדויק להפליא לטווחים של קילומטרים, הצוות שבתוכה ממוגן כפלדה ומצויד בכלים נוספים: מקלעים, עשן, מרגמה, מקל"ר ועוד, והוא נזקק לחי"ר?

יש לזכור, כי טווח התצפית וטווח האש של הטנק המודרני, מוגבלים בצורה חמורה בטווחים הקצרים. הדבר תלוי בטיפוס הטנק ובצד שממנו מסתכלים עליו. יש לו שטחים מתים ניכרים לתצפית ולאש; בסוגי קרב מסוימים (בשטח בנוי, למשל) קשה לו לצודד את תותחו או לכוונו למטרות נמוכות מדי או גבוהות מדי, ובשטחים מסוימים תמרונו יהיה איטי להפליא. אלה הן עובדות טכניות ולכן תהיינה נכונות תמיד ובכל שדה-קרב, והן רק מחמירות עם הזמן בגלל הגידול הפיזי בממדי הטנק ובמשקלו. מכנה משותף אחר, הנכון לכל הצבאות, הוא עומס העבודה העצום המוטל על צוות הטנק, ואם התופעה של ירידה לשלושה אנשי-צוות תתפשט, הרי עומס זה יגבר. מקובל כי תפקידו העיקרי של הטנק הוא להילחם בטנקי האויב, ואי-לזאת אין הוא מתוכנן כיאות להילחם

זחלים גרמני

באימים אחרים. כל אותם כלי נשק שהר- זכרו כאן — מקלעים ומקלירים — הם, למעשה, מעין מחשבה שנייה שנוספה בעקבות הניסיון בשטח, וכיום אין צוות הטנק מסוגל להפעיל את חימושו הראשי והמשני בעת ובעונה אחת.

זהו, למעשה, תפקירו של החי"ר, וחלוקת העבודה הנובעת מכך היא זו: השריון והחי"ר עובדים כצוות! השריון תפקירו לסוכך על החי"ר בהשמדת טנקי האויב ומתן אש "כבדה" לטובת החי"ר, כאשר מתעורר הצורך בכך. תפקירו של החי"ר הוא לסוכך על הטנק מפני אימים שבהם אין הטנק יכול לטפל, בעיקר צייד טנקים רגלים ורכובים, וכמובן בחי"ר האויב. בשדה הקרב המודרני חייב החי"ר להיות צמוד לנגמ"ש שלו מסיבות רבות. אך מצד שני, אין החי"ר יכול להילחם

באופן יעיל מתוך הנגמ"ש הרגיל, ומחוק לנגמ"ש הוא חשוף מדי ואינו יכול לייצר די אש להגנתו. נשארת איפוא השאלה המקורית: כיצד מפעילים את החרמ"ש כדי שמחד-גיסא יסייע לשריון בקרב המשולב, במינימום אבידות, ומאידך-גיסא תתאפשר מידה מסוימת של פעילות חי"ר עצמאית, ללא ליווי טנקים.

דומה, שאת הפתרון יש לחפש בעבר. לקחי מלחמת העולם השנייה נשכחו לאט-לאט, מלחמת קוריאה הייתה מלחמת חי"ר בעיקרה, אך התנהלה בשטח שברובו לא התאים לשריון וכמויות הנגמ"שים שהשתתפו בה היו קטנות יחסית עד שבאה מלחמת ויאט-נאם.

מלחמת ויאט-נאם הייתה במרבית הגזרות מלחמת חי"ר מובהקת, והצבא האמריקני החל להסיע גייסות בנגמ"שים M-113 ממקום למקום, בהתאם לתפיסה כי הנגמ"ש הינו אוטובוס ותו-לא. ביטויה הקיצוני של תפיסה זו היה בעוכרה שהלוחמים בנגמ"ש ישבו עם הפנים פנימה, ללא אמצעי תצפית, וכשיצאו החוצה לא ידעו את מראה הנוף בחוץ. בכורח הנסיבות חל שינוי יסודי בתפיסה זו, והגישה הייתה שאין בשדה הקרב מקום למי שאינו מביא תועלת. ואכן חי"ר סגור בנגמ"ש שלא מועיל לאחר תחילת היריות, אינו מצדיק את קיומו ומהווה רק

מטרה נוחה.

הפתרון הראשון — שלא היה מקורי והיו לו תקדימים רבים בהיסטוריה — היה הוצאת מקלעים אל סיפון הנגמ"ש. בשלב זה הגיעה המלחמה לקיצה וכל המדינות התעשייתיות החלו בניתוח הלך-חיים. עתה נוצרו שני מושגים: הנגמ"ש, שהיה ונשאר אוטובוס משריון בתוספת חרכי-ירי בדפנות, ומושג חדש: "נגמ"ש-לוחם", שזכה למגוון כינויים באנגלית (IFV, CFV, ICV, MICV, AIFV). כלי זה אמור היה להיות נגמ"ש קונבנציונלי, גלגלי או זחלי, שעליו מורכב צריח הנושא מקלע כבד או תותח קל עם בקרת-אש בסיסית ועם תותחן ייעודי. הסידור הפנימי של אנשי הצוות ותפקידם בעת לחימה רכובה או רגלית היו שונים מתכנון לתכנון, אך הרעיון הכללי היה פשוט: בעת תנועה יכולה כיתת החי"ר הרכובה בנגמ"ש לפתח כוח-אש ניכר תוך כדי נסיעה. זאת ועוד: היות שהכיתה ממונעת, גדלה בהרבה כמות התחמושת שניתן לשאת ולירות בעת הצורך וכך גם לגבי מגוון כלי-הנשק. כוח-אש זה יכול לפצות במידת-מה על מיגוון גרוע ובמידת הצורך יכולה הכיתה לצאת רעננה מבחינה פיזית ועם מנת תחמושת מלאה לחימה רגלית. אך אליה וקוץ בה. חרף התכנון הנאה, טרם קיבל הדבר ביטוי בשעת לחימה וקשה עדיין להסיק מסקנות.

"נגמ"ש לוחם" — דרישות ופתרונות
 דומה כי הפתרון לבעיה שהוצגה כאן צריך להימצא בכלי בסיסי, העונה לדרישות מספר והמתייעל על-ידי שינויים מודולריים נדרשים במערכות הנשק שהוא נושא. על מנת שכלי כזה יהיה אטרקטיבי, הרי לבד מעילותו הקרבית עליו להיות זול. האמריקנים הגיעו למסקנה כי עליהם לפתח כלי חדש, והם פיתחו את ה-M-2 וה-Bradley, M-3. זהו כלי משוכלל, ממוגן, כנראה, טוב מקודמיו, ואמור לענות על צורכיהם לעשרים השנים הבאות. מחירו, בסדרת ייצור של כ-7000 יחידות, הוא כ-800 אלף דולר וזאת ללא הוצאות גלויות ומחיר לאורך חיים (Cycle Cost). זה איננו פתרון מושלם, ולא רק עקב המחיר.

מאחר שהנגמ"ש הנפוץ ביותר בעולם כיום הנו ה-M-113, ראוי לפתוח בו את הדין. לנגמ"ש הלחימה שני מרכיבים עיקריים: התובה (שבה יש לכלול את מערכת המזק"ם והמנוע), שהיא עדיין בחזקת אוטובוס או טקסי. ומערכת-הנשק

ההופכת אותו לכלי לחימה ממש. כאמור, במצב הנוכחי, מערכת הנשק היא, במקרים רבים, לא יותר מאשר הרובים של הלוחמים היושבים בפנים. כיום ברור כי מערכת זו אינה מייצרת די אש מרוכזת, כבדה ומבוקרת, כדי שתהיה גורם של ממש בשדה-הקרב. שאלה אחרת היא מה קורה כאשר הלוחמים יורדים ללחימה רגלית. האם כל כלי-הנשק יורדים איתם, ואם לא, האם נשאר לוחם, או לוחמים בנוסף לנהג, לתפעול הכלים האלה? ואם יש לוחם כזה — והבה נקרא לו תותחן, ויש נהג, אולי כבר צריך מפקד/בקר-אש ומה נשאר אז מכיתת החי"ר?

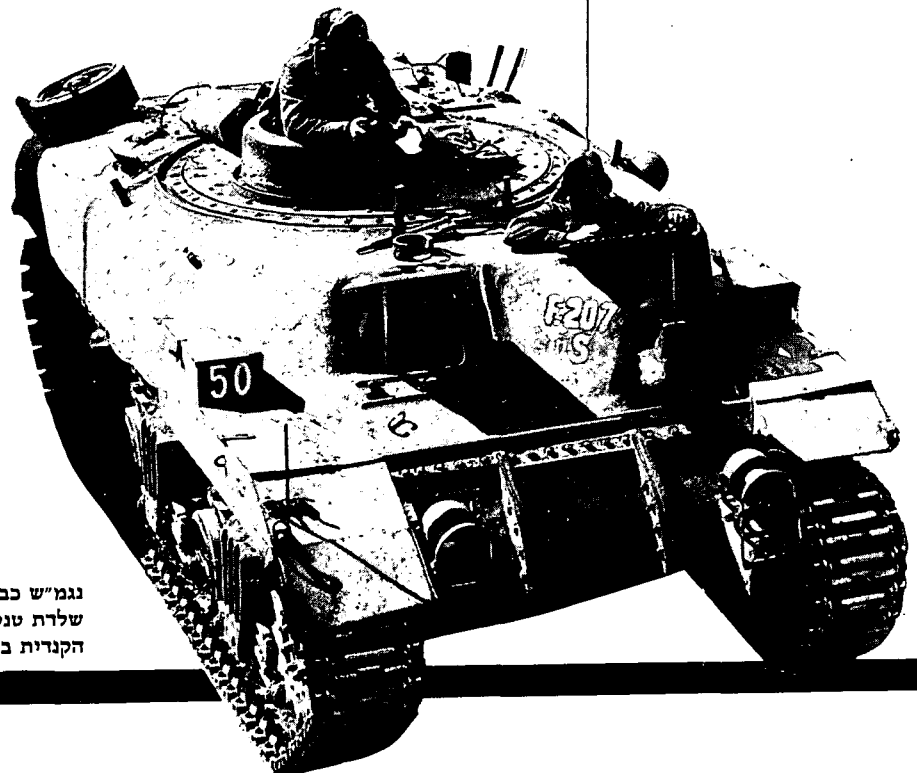
לתובת ה-M-113 מיגון נגד נק"ל ור-סיסים וכן עבירות מצוינת. חברת FMC, שפיתחה את ה-M-113 המקורי, מציעה לכל דיכפין קיט-הסבה למנוע ולמזק"ם, המאפשר להגדיל את המשקל הבסיסי של הכלי תוך שמירת עבירותו. עם זאת צריך לזכור, כי לאור התפתחות הנשק נ"ט המור-דרני, האישי והצוותי, אין כמעט כל אפשרות למגן את ה-M-113 כנגד ראשי מטען

חלול ולכל היותר אפשר להביא ליתר שרידות של הצוות. רצוי ואפשר להגדיל את מיגון הנגמ"ש נגד רמה גבוהה יותר של נק"ל עד 25-30 מ"מ. ואין טעם להתאמץ להשיג מיגון טוב יותר. ראשית, הגדלה נוספת של המיגון הופכת את הנגמ"ש לטנק, אבל מה שחשוב, גם הטנק נחדר על-ידי פגזים וטילים. השילוב הנכון של אש, תנועה ומיגון — הוא הפתרון לבעיה.

המיגון והאש בטנק באו, במידה מסוימת, על חשבון התנועה, מתוך ההכרה כי מיגון כשלעצמו מאפשר תנועה בשטח מוכה-אש. יחס המרכיבים בנגמ"ש צריך להיות שונה. ייתכן שהדרך הנכונה היא לבסס את הנגמ"ש הלוחם על תופה של טנק, עם צריח כפי שיוגדר להלן. אך יעילות נשק נמדדת לא רק בביצועיה הטכנו/טקטיים, אלא מושפעת גם משיקור-לים של זמינות, מחיר, אחזקה וכדומה. אולם אין לנסות להפוך נגמ"ש זה למיני טנק. המיגון הנוסף והחימוש שעוד יידון כאן, תפקידם לעזור לחי"ר לבצע את תפקידו ולא להחליף את הטנק.

האם כדאי לפתח חרכי-ירי?

חרכי-ירי אפקטיביים צריכים להיות מותאמים לרובה ספציפי. מגוון הרובים בעולם, ולפעמים בתוך אותו צבא, הופך זאת לבלתי-כדאי. הרכבת רובה מיוחד, כחלק מן הנגמ"ש, כפי שנעשה בבראדלי, הוא פתרון מוזר: כמעט באותו מחיר ניתן היה להרכיב מקלע סטנדרטי, כולל פתרון לגזי-ירי, ובמקרה כזה היה די באחד מכל צד. יש להודות ששיקוליהם של האמריקנים במקרה זה אינם נהירים. חרכי-ירי

נגמ"ש כבד מדגם "קנגורו" מבוסס על שלדת טנק "שרמן", בשירות הדיביזיה ה-5 הקנדית באירופה במלחמת העולם השנייה

ב. כתוצאה מכך יתבטל הצורך המוזכר לפעמים בשני סוגי נגמ"שים, לסיוע וללוחמה. אף כי לא תמיד החלוקה ביניהם ברורה דיה, הרי ההבדל הוא בעיקרו בכלי-הנשק. סידור מודולרי פותר בעיה זו.

ג. היות שבטן התחמושת תגזול חלק ניכר מנפח הנגמ"ש, ניתן יהיה במקרים מיוחדים להעביר יותר אנשים בתוך הנגמ"ש על חשבון בטן התחמושת.

ד. מערכות בקרת-אש מודרניות יכונן לות להיות גמישות דיין כדי לטפל בכל הכלים האלה.

ה. תכנון נכון יאפשר שימוש מוגבל בצריח כנשק נ"מ ונגד מסוקים.

בשלב זה לא יידון נושא בקרת-האש ורמתה. הדבר תלוי בהגדרה המבצעית של כל משתמש ובמחיר שהוא מוכן לשלם עבור הנגמ"ש שלו. שני פריטים כדאי להביא תמיד בחשבון: א. מד-טווח לייזר ששימושי רבים, אך כמוכך, גם מחירו גבוה מאוד. ברור שהצריח חייב להיות גדול דיו כדי להכיל את כל הציוד המבוקש והעתידי.

מגוון הכלים הקיימים ושניתן להרכיבם על הצריח אינו כה רב כפי שניתן לחשוב:

- תותח קל 25-30 מ"מ
- מקלע מקביל
- מרגמה 60 מ"מ
- מקל"ר
- כוורת רקטות 2.75
- מדוכות עשן
- להביור

יודגש, כי מבנה הצריח יכול להיות זהה או דומה בכל הנגמ"שים. בתכנון נכון ניתן להרכיב בעת ובעונה אחת שלושה עד ארבעה כלים. מספרם ייקבע לפי דרישות בטן התחמושת ואחסנתה, ולא לפי המקום הדרוש לכלים על הצריח.

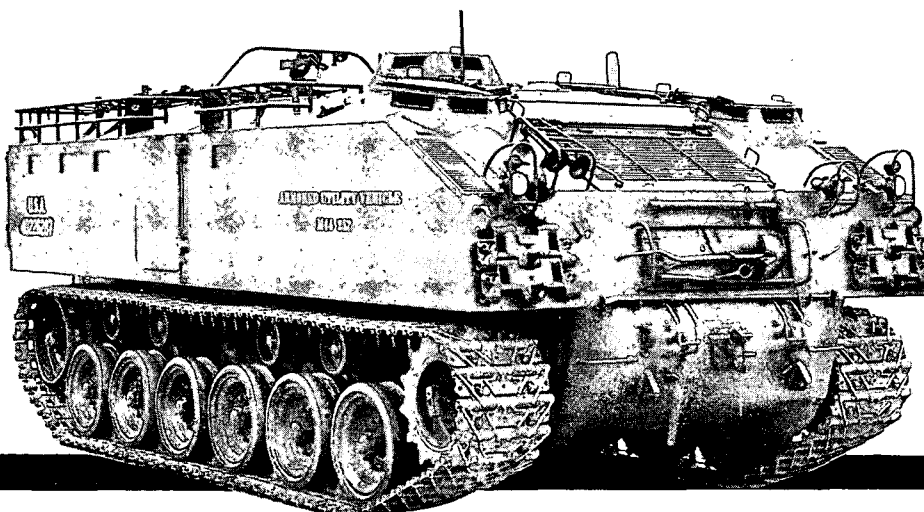
לדוגמה: צריח יכול לשאת בקלות תותח קל, מקלע מקביל, מרגמה ומדוכות עשן. או לחילופין, תותח, מקל"ר וכוורת רקטות.

אם מדובר בפלוגה (10-12 כלים), ניתן לגוון את ה-MIX של כלי-הנשק ולקבל לפחות שלוש או ארבע יחידות מכל סוג, עם דגש על התותח שיהיה בכל הכלים.

אם התכנון יהיה חכם דיו, ניתן יהיה להשיג על-ידי נגמ"ש בסיסי וצריח עם מגוון כלים את המטרות הבאות:
א. כלי-הנשק יהיו מודולריים וניתנים להרכבה והחלפה בדרג השדה. הדבר יאפשר הרכבת "קוקטייל" מתאים של מערכות-נשק, על אותו צריח, ועל הצריח-חיים בפלוגה בהתאם לקרב הצפוי.

מחייבים כמוכך פריסקופים. תרומתם של אלה חשובה, ולו רק כדי לתת ללוחמים מושג על המתרחש בחוץ, ולצורך תצפית. מה שמסתמן מכך הוא פתרון של שלושה מקלעים תקינים, מורכבים, אחד מכל צד ואחד מאחור, והם חלק מציוד הנגמ"ש. בשלב שני ייתכן שניתן יהיה להרכיב בכנה חיצונית עם שלט-רחוק (מכני - לא אלקטרוני), דבר שיחסוך נפח ויפתור את בעיית גזי השריפה בתוך תא הלוחמים. ברור, שכדי להשיג כוח-אש של ממש, חייב להיות צריח תקיני, עם מקום נוח לשני אנשים כולל אמצעי תצפית ותק-שורת. חימושו של הצריח צריך להיות רב גוני דיו, כדי לענות על כל סוגי האיומים בשדה-הקרב, או על מרכיבם. איומים נגד הנגמ"ש ונגד הטנקים - וכל נשכה אותם, ומבלי לחייב את הטנקים לבוא לעזרת החי"ר בכל הזדמנות.

M-44 - אביו מולידו של נגמ"ש M-113

נגמ"ש לחימה אמריקני "ברדלי" M-2 חמוש בתותח 25 מ"מ

כאן המקום להעלות שאלה מעניינת: חלק ניכר מן השריוניות הקלות נושא תותח גדול מ-30 מ"מ יש תותחי 35 מ"מ שניתן עדיין לשייכם לנ"ל ויש כבר 75, 90, 105 ואף 105 (לחץ נמוך). זהו נשק נ"ט מובהק, במיוחד כשהוא יורה מטען חלול או קע"ף, ונשאלת השאלה האם הוא באמת דרוש, או שהמתכננים נסחפו כהתלהבות הרגעית של יכולת הביצוע. למעשה, נוצר כאן מיני טנק, אך עדיין ללא כוח-האש של הטנק האמיתי, ומה שחמור יותר, ללא שמץ מהמיגון של הטנק האמיתי.

עוד לפני כעשר שנים החלו לשאול האם הטיל נ"ט המודרני לא ישמש, לפחות במקרים מסוימים, כתחליף לתותח המורכב על טנק. עקרונית, אין שום מניעה להרכיב תותח נ"ט על שריונית קלה, אך זהו אותו סוג תכנונים צבאיים הזוכים לפיתוח טוב, אך במקרים רבים — תוך ניתוק מוחלט מהמציאות המתגבשת כתוצאה מהניסיון בשדה-הקרב. ייתכן שלפעולות נגד גרילה מתאים כלי זה, אך לכך אין צורך בתותח 105 מ"מ.

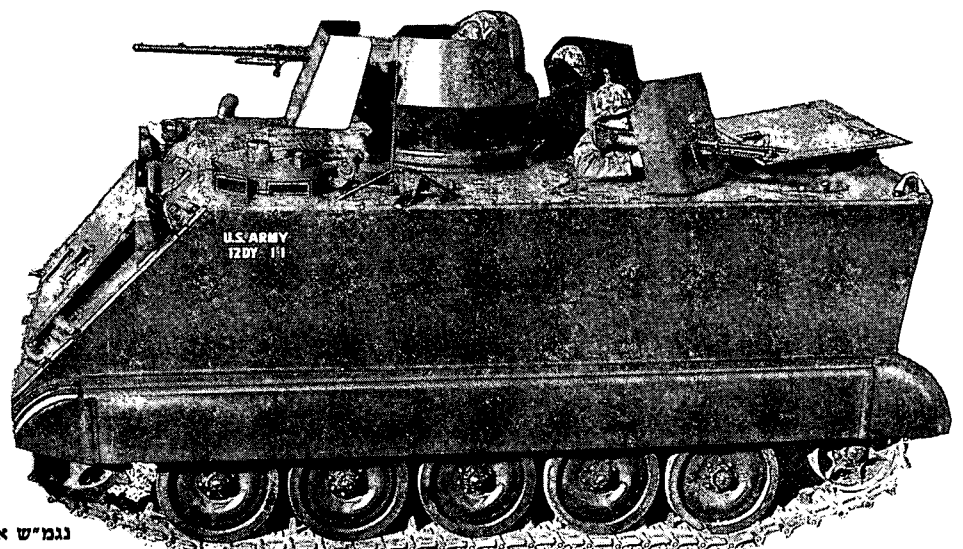
מה צריך להיות גודלה של כיתת החי"ר וחלוקת תפקידיה בעת לוחמה רכובה ובעת לחימה רגלית?

כיתת החי"ר הקלאסית הייתה, כזכור, בת עשרה אנשים. זה נבע מתקופה שבה היה החי"ר עיקר מניינו ובניינו של כל צבא בעולם. מאז חלו שינויים רבים, וכיום נובעים השיקולים של גודל הכיתה יותר מיכולת שליטה של מפקדים וגמישות בהפעלה עם מגוון מסוים של כלי-

נשק ותחמושת. ככסיס לדיון יכולה לשמש כיתה של שישה, הכוללת מפקד. זהו הצוות הנלחם רגלית, בעת הצורך. בנגמ"ש הלוחם יהיו גם נהג ותותחן. בעת לחימה רכובה התותחן והמפקד יהיו בצריח, שלושה יהיו מקלענים על מקלעי הצד והמקלע האחורי ושני הנותרים יעסקו בתצפית וטיפול בתחמושת. יש להדגיש, כי המפקד הוא חלק מן הצוות הלוחם רגלית. הגישה האמריקנית, לפיה המפקד נשאר בבראדלי, נראית מזוהה אף יותר מרובי הצד שהוזכרו קודם. זה מביא לצוות נגמ"ש של שמונה. במתכוון לא חידון כאן שאלת מספר נגמ"שים כאלה למספר טנקים. זה נושא שאסור לקבוע בו מסמרות, הואיל ודרישות אלה משתנות בהתאם לסוג הקרב, השטח והאויב. חשוב להדגיש, כי בנושא זה אין החלטות וקביעות מוקדמות.

סיכום

בשל קוצר היריעה לא נדונו כאן שאלות רבות הדורשות בחינה נרחבת יותר. שאלת ה-Trade Off בין מיגון וכוח אש בנגמ"ש (ובנגמ"ש כלבד) דורשת ליבוך נוסף. לא ברור מה נפח האש הנדרש והרצוי בקרב המשולב, במיוחד כאשר הוא בא על חשבון מרכיבים אחרים של הכלי, כגון עבירות וגודל כיתת החי"ר. לא נדונה גם צורת שיתוף הפעולה של הנגמ"ש והטנק, ואיך, אם בכלל, יכולים נגמ"שים לפעול ללא סיוע טנקים; וכמובן, לא נאמר די על גודל כיתת החי"ר, ציודה ותפקידיה. האפקטיביות הספציפית, בצורות הקרב השונות, של כל אחד מכלי הנשק המוצגים, גם היא לא באה לידי ביטוי, וגם זאת, כאמור, עקב המגבלות שמטילה מסגרת הדברים. זאת ועוד: הנושא רווי חידושים טכנולוגיים, שרובם בחזקת שיפורים למערכות קיימות ובחלקם חידושים מהפכניים, כך שיש הכרח בדיון רצוף ועדכני. נושא זה כמעט שלא נדון בישראל. יש לקוות, כי תגובות ומאמרים נוספים ילכנו את הסוגיות האלה.

נגמ"ש אמריקני M-113 מצויד בעמדות ירי מוגנות

ההרענה ההדדית
והגבלת
המימוש האסטרטגי
במדיניות הסובייטית

ההרתעה ההדדית והגבלת החימוש האסטרטגי במדיניות הסובייטית

אחת השאלות החשובות ביותר — והשנויות ביותר במחלוקת — המצויה במוקד הוויכוח על כוונותיהם של הסובייטים, על הרטאנט וביחוד על הגבלת החימוש האסטרטגי, נוגעת להשקפתם של הסובייטים על הרתעה הדדית. האם הם מאמינים בהרתעה הדדית, או שאינם מאמינים בה? האם מקבלים המנהיגים המדיניים והצבאיים במוסקבה את ההרתעה ההדדית כאבן השתיה של הגבלת החימוש האסטרטגי? או שמא יש להם השקפה שונה באופן בסיסי על היחסים האסטרטגיים בין שתי מעצמות העל, והם מוליכים אותנו שולל בשיחות סאלט (ששמן שונה עתה על ידי הממשל האמריקני ל"Strategic Arms — "START" Reductions Talks)? למרות שמספר אנשים מבין קובעי המדיניות ומבין הפרשנים הביעו דעה בשאלה זו כאילו אין כל ספק בתשובה, היו רבים אחרים מסופקים ומודאגים.

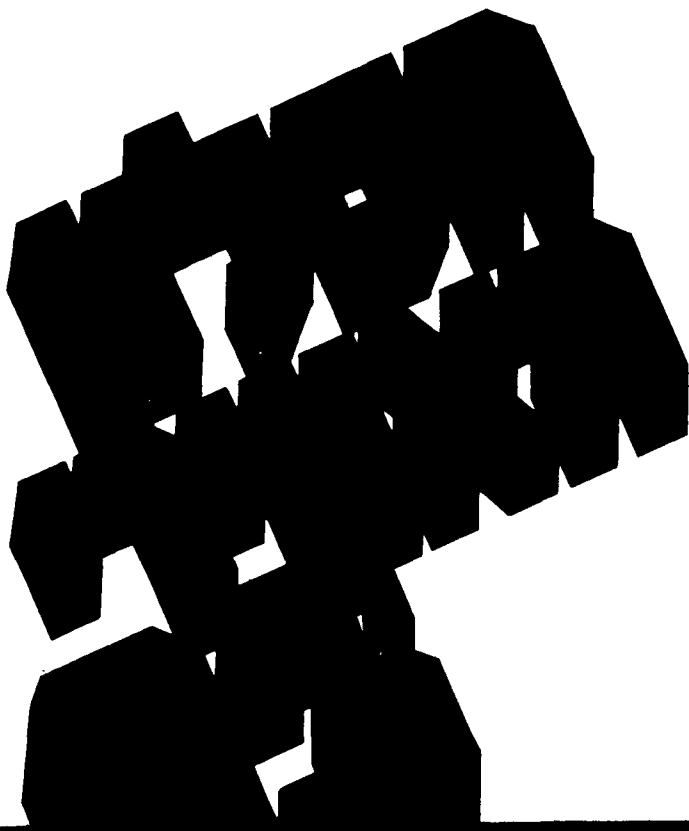
ההתעצמות הצבאית הסובייטית הנמשכת והולכת וההתבטאויות החוזרות ונשנות בספרות צבאית סובייטית על הנהגת דוקטרינה של ניהול מלחמה וניצחון בה, אלה במיוחד שכנעו אנשים אחדים, וטרדו את מנוחתם של אחרים, ביחס להשקפותיהם של הסובייטים על הרתעה ההדדית וביחס לכוונותיהם.

במאמר זה בכוונתי לשפוך אור על המחשבה הסובייטית בעניינים אלה, תוך מבט על יחסי הגומלין שבין האמונות האידיאולוגיות הסובייטיות, הציוויים המדיניים והחיים שובים הפוליטיים, ההשקפות והדוקטרינות הצבאיות והדרכים שבהן כל אלה מתנגשים ומתיישבים זה עם זה במדיניות הסובייטית. המסקנה העיקרית היא, שבשלהי שנות הששים, כאשר נפתחו שיחות סאלט, ומאז ואילך, הכירה המנהיגות הצבאית והפוליטית הסובייטית בעובדה שבתנאים הנוכחיים קיים איזון אסטרטגי בין שתי מעצמות העל, המביא להרתעה הדדית; שהאיזון האסטרטגי הגרעיני יציב באופן בסיסי, אלא שהוא מצריך מאמצים צבאיים בלתי פוסקים כדי להבטיח את יציבותו והמשכיותו, ושגבולות מוסכמות על החימוש האסטרטגי עשויות לתרום בצורה ניכרת, כנראה, לצמצום המאמצים הצב-

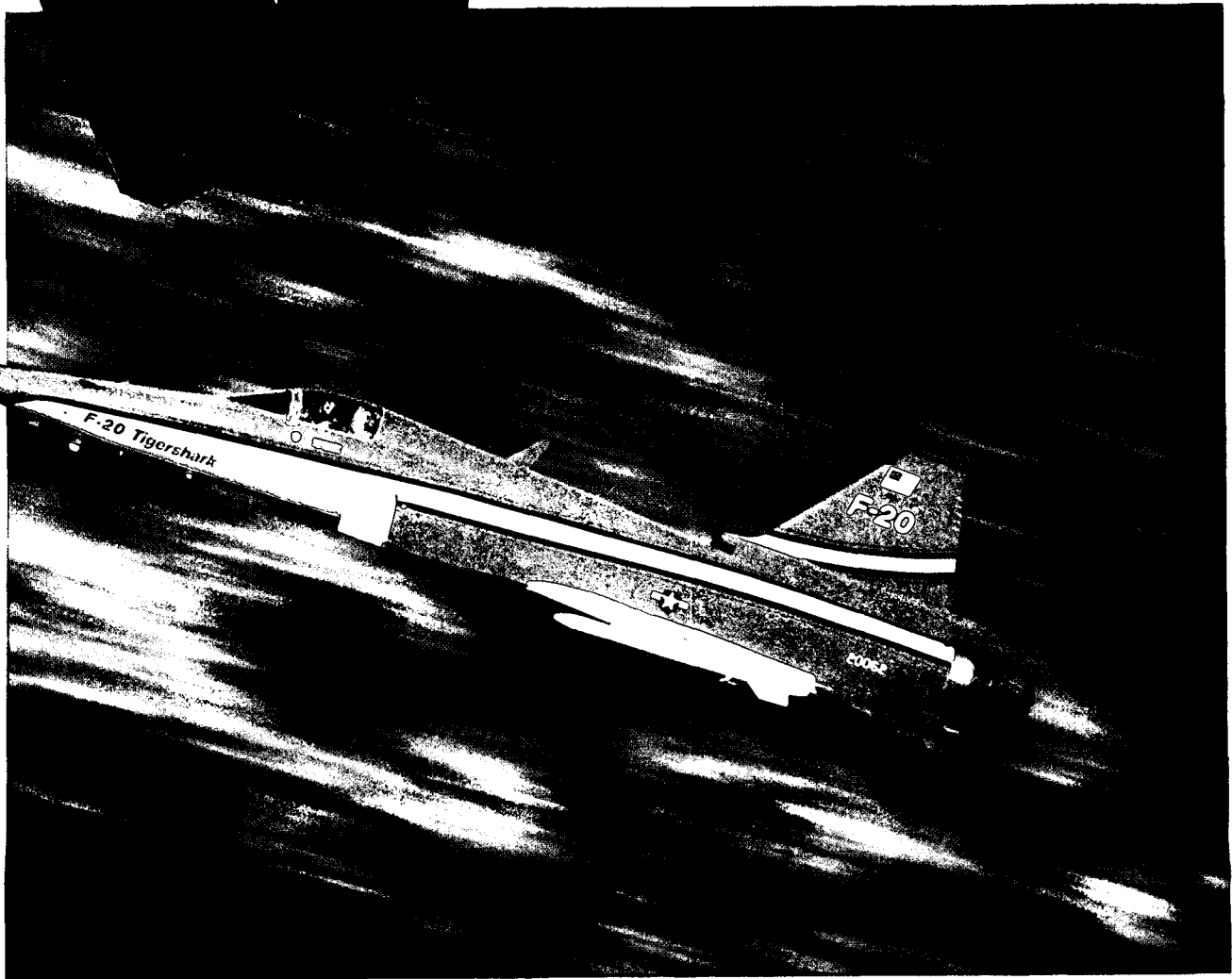
איים ההדדיים שיהיו הכרחיים בלא המגבלות האלה. במובן רחב יותר, המנהיגים הסובייטיים מאמינים שדו-קיום בשלום — תוך התמודדות פוליטית ואידיאולוגית מתמשכת — הוא החלופה המועדפת על פני מרוץ חימוש בלתי מרוסן ועל פני עימותים פוליטיים-צבאיים חוזרים ונשנים בעלי סיכון גבוה. הם מאמינים כי דטאנט והרפיית המתחים משרתים את האינטרסים של ברית המועצות וכי מלחמה גרעינית לא תשרת אותם. אין פירוש הדבר שמדיניות החוץ הסובייטית סבילה, או שנחה דעתה מן הסטטוס קוו, אולם המנהיגים הסובייטיים מפגינים את הכרתם בעובדה שהדרך הטובה ביותר להימנע ממלחמה גרעינית היא בפעולות זהירות במסגרת הרתעה אסטרטגית הדדית בין ברית המועצות לארצות הברית.

שאלות של מלחמה ושלום באינדאו-לוגיה ובמדיניות הסובייטית המרכסיזם-לניניזם מבוסס על הדטרמיניזם ההיסטורי — השקפה שכוחות סוציו-אקונומיים, הבאים לידי ביטוי במאבק בין המעמדות — הם הכוחות המניעים את ההיסטוריה. עם הופעתה של ברית המועצות כמדינה סוציאליסטית, התעוררה שאלת המלחמה בין מדינות כצורה אפשרית של המאבק בין המעמד-דוח; אכן — לגבי המנהיגים הכולשביי-קים הייתה זו עובדת חיים מרכזית. המנהיגים הסובייטים ראו באיום הצבאי הקפיטליסטי את הסכנה הגדולה ביותר לעניין הסוציאליסטי (המזוהה עם ברית המועצות); סכנת המוות היחידה שבפניה ניצב המשטר הסובייטי במחצית המאה הראשונה לקיומו אחרי סיומה של מלחמת האזרחים הרוסית הייתה ההתקפה של גרמניה במלחמת העולם השנייה. האיום החמור ביותר מאז מלחמת העולם השנייה היה בעיני הסובייטים כוח ההרס שאין שני לו הטמון במאגר הנשק הגרעיני האמריקני. האידיאולוגיה המרכסיסטית-לניניסטית לא אוסרת את השימוש בכוח צבאי (ובכל אמצעי אחר) העומד לרשות המנהיגים הסוציאליסטיים (הסובייטים) כל אימת שיש בכך מן המועיל כדי לקדם את העניין הסוציאליסטי, מבלי לסכן את ביטחון ההישגים שכבר הושגו, ומעל לכל — את ביטחון ברית המועצות; ואך ורק בתנאי זה. הכוח הצבאי נחשב כדרוש (המשך בעמ' 33)

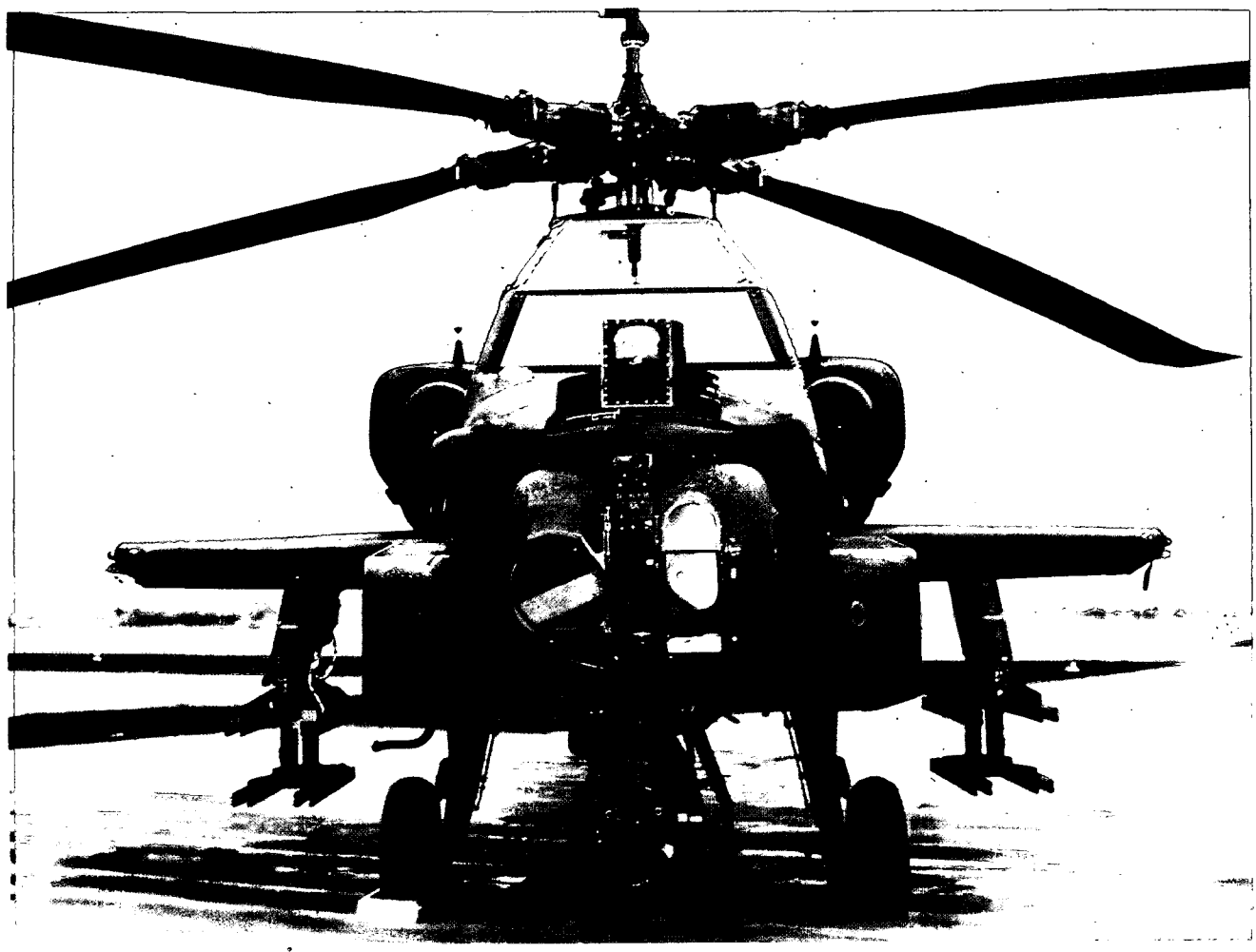
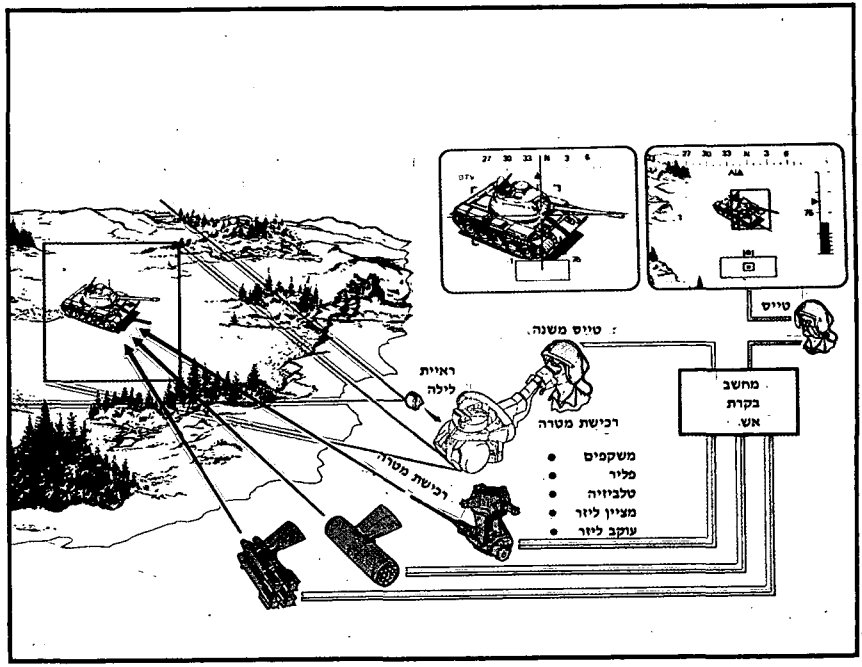
* המחבר הוא עמית בכיר במכון פרוקינגס. הוא איש שירות החוץ האמריקני לשעבר ושגריר. לפניו סגן מנהל המשרד לעניינים מדיניים-צבאיים במחלקת המדינה, והיה חבר במשלחת לשיחות "סאלט 1". גרטהוף מתמחה מזה זמן רב בנושאים צבאיים ומדיניים סובייטיים, והוא מחברם של הספרים Soviet, Soviet Military Policy (1966) Strategy in the Nuclear Age (1958), ומהדורה מתוקנת ב-1962, Soviet Military Doctrine (1953), ומספר עבודות אחרות. המאמר מתורגם מכתב העת Strategic Review סתיו 1982.

נותרו F-20 טייגר שארק (יכרש-נמרי)
היה מטוס הקרב החדש ביותר בסלון האוויר.
מטוס מאך-2 זה מונע ע"י מנוע F-404 של גנרל-אלקטריק
(17000 ליברות סחב), המעניק לו שיעור טיפוס של
52,800 רגל בדקה, בגובה פני הים.
בעל יכולת נעילה תוך כדי סריקה,
AN/APG-67 (V) בטווחים גדולים,
(look up and look down) בתצוגה עילית,
(Head-up display) במשימות המטוס,
כך שהטייס יכול לבצע את כל משימות המטוס,
מבלי להסיר את ידיו ממוט ההיגוי ומהמצערת,
החימוש כולל שני תותחי 20 מ"מ, 6 טילי סידוינדר (במשימות
אוויר-אוויר) ו-6800 ליברות חימוש (במשימות אוויר-קרקע).

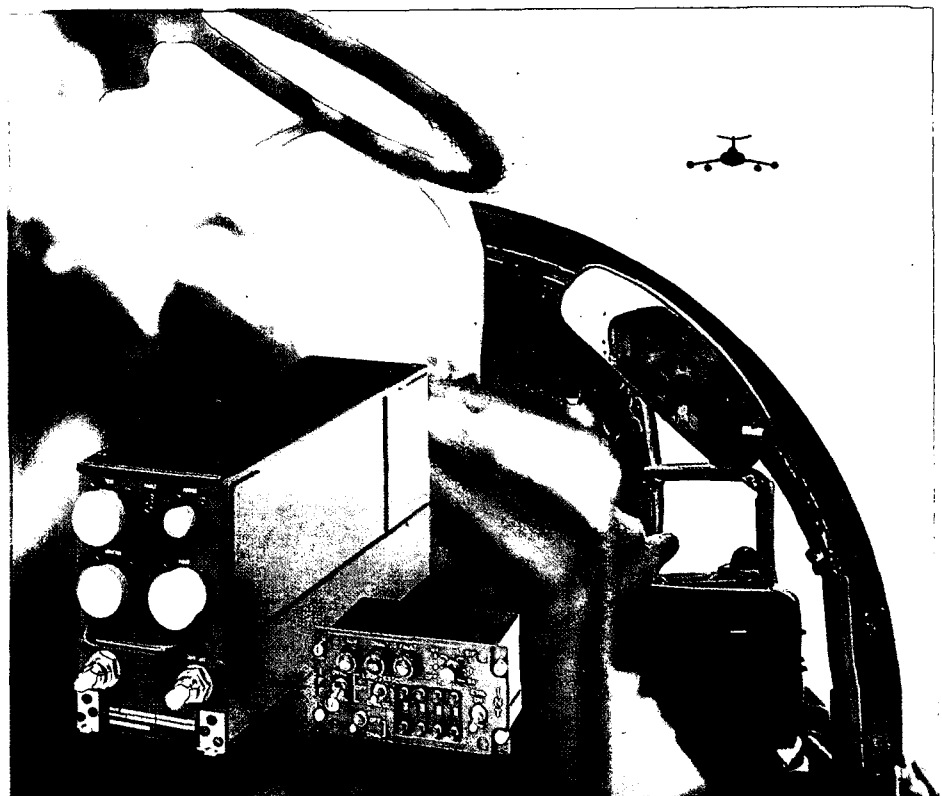
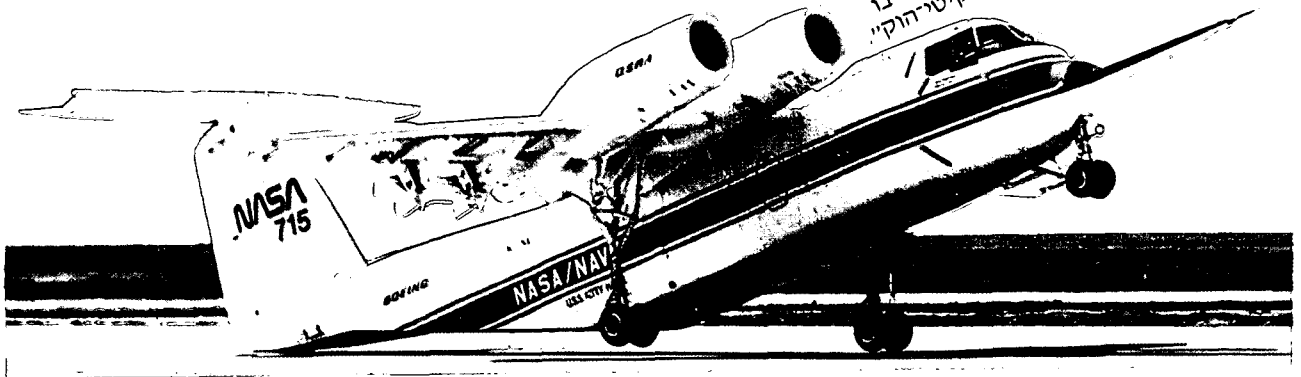

בלט מסוק ה-AH-64A "אפאש" של חברת יו. מסוק זה מצטיין בכח אש גדול: תותח שרשרת 30 מ"מ אוטומטי עם 1200 פגזים, 16 טילי "הלפיר", או רקטות כנגד מטוסי כדורים ופגזים, הן בעמידות כנגד פגיעות מערכת רכישת המטרה שלו (TADS - Target Aquisition and Designation System) החישן לראיית לילה של הטיליס (PNVS - Pilot Night Vision Sensor) אוויר גרוע. המערכת מצוידת גם במצוין ועוקב לייזר, והיא מסוגלת להאיר על מטרות בקרן לייזר ולבצע עיקוב אוטומטי אחרי המטרה עד שיגור הטיל אל הכתם. (ראה חגי הזקני "מסוק התקיפה בצבאות העולם" מערכת 272, פברואר 1980, 10-13) עם מערכת TADS/PNVS מתוצרת מרטין-מריאטה, בהרסום

המטוס

אחד החידושים הבולטים בתחום המטוסים היה ה-QSRA (Quiet Short-Haul Research Aircraft) מטוס הנ"ק (המראה נחיתה קצרה) שקט למחקר, שפותח על ידי מרכז המחקר של סוכנות אלא מהווה אמצעי לחקר אפשרות של שינוי ה"ק עם טיסה במהירויות ובקיבולים הנחוגים בתעופה האזרחית. מטוס זה אינו אב-טיפוס של מטוסים חדשים, אלא מטוס C-8A של חברת בואינג פיתחה עבורו כנף מיוחדת עם מוסיקה (upper-surface blowing) המטוס הוא במקורו הבופאלו C-8A. מטוס זה אינו אב-טיפוס של מטוסים חדשים, אלא מטוס C-8A של חברת בואינג פיתחה עבורו כנף מיוחדת עם מוסיקה (upper-surface blowing) המטוס הוא במקורו הבופאלו C-8A. מטוס זה אינו אב-טיפוס של מטוסים חדשים, אלא מטוס C-8A של חברת בואינג פיתחה עבורו כנף מיוחדת עם מוסיקה (upper-surface blowing) המטוס הוא במקורו הבופאלו C-8A. מטוס זה אינו אב-טיפוס של מטוסים חדשים, אלא מטוס C-8A של חברת בואינג פיתחה עבורו כנף מיוחדת עם מוסיקה (upper-surface blowing) המטוס הוא במקורו הבופאלו C-8A.

מערכת זע"ט (זיהוי עמית טורף) LSR-2000 של זימנס. מערכת זו מבחינה באופן עצמאי בין מטוס ידידותי למטוס אויב ויכולה לשמש לליווי מטוס מתדלק, וכן לזיהוי כלי שוט.

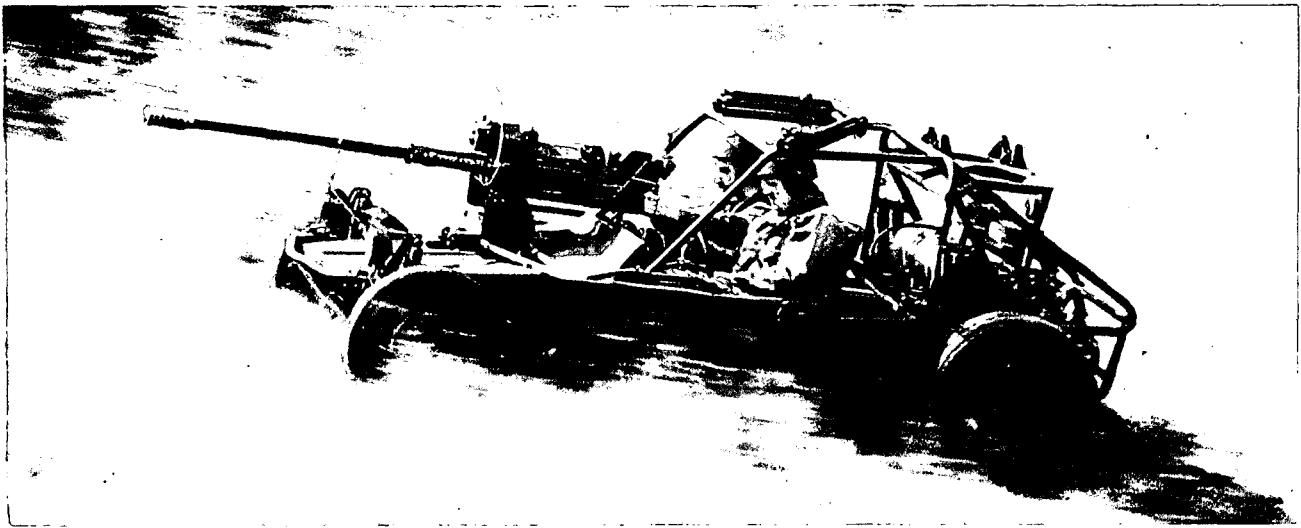
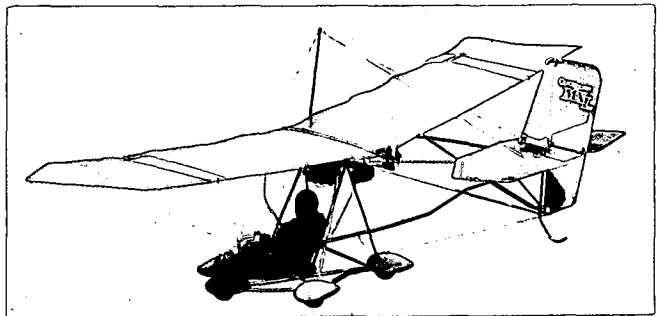
מטוסים

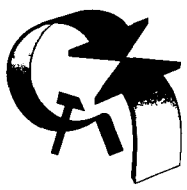

מתקן לרכישת מטרה ולציונה
 (TADPOLE — Target Acquisition and Designation on a Pole)
 מתקן זה, המורכב על רכב מתאים,
 המתנשא לגובה 17 מ' — לרכוש את המטרה ולציון אותה.
 לצד מטוסי הענק המסחריים, מטוסי הקרב והמסוקים, שהוצגו בסלון,
 בלטו הגלשוניס הממונעים מתוצרת חברת אייפר (Eipper) שבקליפורניה.
 בלים אלה זוכים לחד גדול בקרב חובבי הטיס שידם אינה משגת
 לקנות מטוס של ממש, ומשטרות רבות מגלות בהם עניין,
 ולפני מלחמת שלום הגליל סוכל ניסיון של מחבלים
 לחזור לתחום ישראל בכלי מעין זה.

התמונה: הגלשוני הממונע Quicksilver MXL מתוצרת אייפל
 מאפייניו של גלשוני זה: מוטת כנפיים 30 רגל, אורך 18 רגל, גובה 10 רגל,
 גלשוני מונע עיני מנוע בעל 252 ליברות, מטען מועיל: 298 ליברות.
 ביצועים: מרחק ריצת המראה ונחיתה בין 2 ל-4 גלונים בשעה.
 שיעור טיפוס 850 רגל/דקה, מהירות מרבית בגובה פני הים — 61 מי"ש,
 סינג'רום 10,000 רגל, שהיה באוויר — כשעתיים.

חברת אמרסון הציגה בסלון את הרכב הסער המהיר שלה.
 זהו רכב קטן השוקל 1540 ליברות, ומסוגל לנוע במהירות מרבית של
 130 קמ"ש, עם 3 — 4 אנשי צוות. מנוע האבקו שלו, בן 90 כ"ס,
 מאפשר לו להאיץ מ-0 ל-100 קמ"ש תוך 30 מי"מ, מקלע תוד 12 שניות.
 החימוש שלו: תותח 30 מ"מ, מקלע 0.5, טיל טאן, מטלייר 40 מ"מ.
 רכב זה ניתן לשימוש בתצורה בלתי מאוישת, למשימות סיור ל"א, וציון מטרות.

השקפות צבאיות

לנין אימץ את השקפתו של קלאוזוביץ כי "המלחמה היא המשכה של המדיניות באמצעים אחרים", ואכן אמירה זו משקפת תפיסה מרכסיסטית-לניניסטית טבעית. באורח מפתיע, במשך כחמש עשרה השנים האחרונות היו מספר הוגי דעות סובייטיים (בעיקרם, אך לא רק, אזרחים) שהתרשמו כל כך מחוסר התועלת ומהסכנות הנוראות של כל מלחמה גרעינית עולמית (ולמעשה — של כל מלחמה העלולה להסלים עד כדי מלחמה כזו), עד כי חלקו על תפיסה זו. על אלה נמתחה ביקורת, ודבריהם הופרכו, על-ידי דוברים אחרים, בעיקר אנשי צבא.

השאלה צפה ועולה מדי פעם: מדוע קיימת המחלוקת? והתשובה היא, שבעיקר מפני שאין שני הצדדים עוסקים בדיון תיאורטי, אלא בוויכוח פוליטי בעל חשיבות פוטנציאלית ניכרת לתכניות הצבאיות, ואולי אף למדיניות הצבאית. לאמתו של דבר, שני הצדדים מסכימים להנחה המעשית הבסיסית שהמלחמה היא עניין של מדיניות, או הנעה פוליטית; שני הצדדים מסכימים אפילו לעובדה שאין במלחמה גרעינית תועלת כדי לקדם ענייני מדיניות. המחלוקת היסודית האמיתית נסבה על השאלה אם מלחמה היא בלתי מבטיחה ומסוכנת עד כדי כך שלעולם לא תפרוץ. לשאלה מעין זו השלכות מרחיקות לכת על הצרכים הצבאיים. האם די בכוח מרתיע? ואם תפרוץ מלחמה, האם דרושה יכולת לחימה כדי להשיג "ניצחון פירוסי"?

בתחילת שנות הששים ובאמצעיתן, לאחר שהייתה הסכמה כללית על התיזות בדבר היותה של מלחמה גרעינית דבר שניתן למנועו, בדבר חוסר הצורך וחוסר התועלת שבה, החלו כרושצ'וב ורבים מהתומכים בדעותיו הזוטרים ממנו לטעון, כי המלחמה הגרעינית מבשרת את סופה של הציביליזציה בעולם, ולפיכך לא רק שאין לקבלה אלא אין להעלותה כלל על הדעת. אחד הפרשנים האזרחיים בנושאים מדיניים וצבאיים פיתח טיעון זה עד כדי כך שגרס, כפראפראזה על קלאוד-ביץ (ולנין): "אין המלחמה אלא המשכו של הטירוף". אמירה זו, כאמירות רבות אחרות, נעשתה בהקשר ההתנצחות האידאולוגית-פוליטית של הסובייטים עם הקומוניסטים הסינים. הקו הסובייטי הצבאי השמרני יותר היה שיש להדגיש

העצמה הצבאית הסובייטית היה, בעקביות, להניא את המעצמות האימפריאליות ליסטיות מלעשות שימוש בעצמה הצבאית שלהן נגד ברית המועצות (ומאוחר יותר — גם נגד הארצות האחרות במחנה הסוציאליסטי), תוך מאמץ לסכל את מהלך הקדמה של ההיסטוריה המונע על ידי דינמיקה מהפכנית חברתית כלכלית, ולא על-ידי כיבושים צבאיים. הסובייטים רואים גם שימושים חסרי כים אחרים, המוכתבים אידאולוגית, לעצמה הצבאית, אבל המסגרת המרכסיסטית-לניניסטית האידאולוגית הבסיסית מיעדת לעצמה הצבאית הסובייטית תפקיד מרתיע בעיקרו.

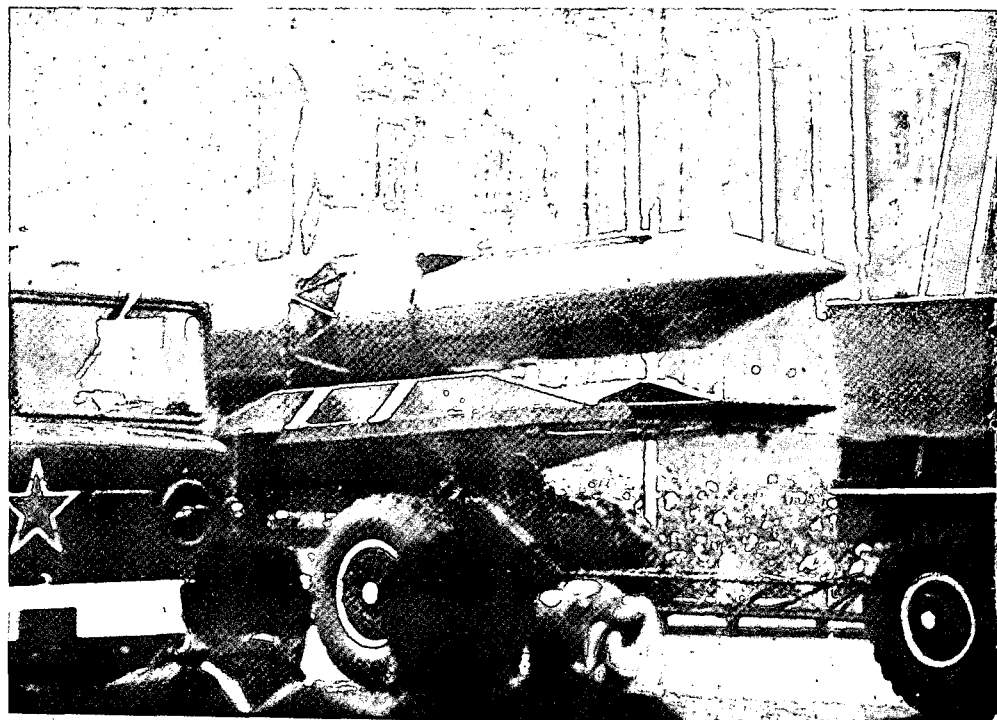
אף על פי כן ניצבו הסובייטים בפני דילמה דוקטרינרית. בעודם משליכים מהם והלאה את ההשקפות הסטליניסטיות בדבר היותה של המלחמה בלתי נמנעת, ובדבר תפקידה ההכרחי או הרצוי כנרצת של התפשטות הסוציאליזם בעולם, חייבים הקומוניסטים להניח שהסוציאליזם נועד לשרוד, ואף לצאת כמנצח, גם אם תתרחש שואה גרעינית עולמית. אם יטשו בגלוי השקפה זו, עלול הדבר להעמיד בספק את כל השקפת עולמם ואת בסיס הלגיטימיות שלהם. מכאן נובעים האישורים החוזרים ונשנים של הביטחון בניצחון הסופי של הסוציאליזם, גם אם תפרוץ מלחמה גרעינית עולמית, למרות מאמצי הסובייטים למנועה.

(המשך מעמ' 28) כדי להגן על העניין הסוציאליסטי, ואם יש צורך — אפשר להפעילו כדי לקדם עניין זה, אבל אין הוא נתפס כגורם המכריע בקידום התהליך ההיסטורי; תהליך זה יתקדם כאשר יבשילו התנאים כתוצאה מפעילות טבעית של המעמדות העמלים המתעוררים.

לאחר כישלונה של "המהפכה העולמית" בעקבות סיומה המוצלח של מלחמת האזרחים הרוסית, נפתחה המדינה הסובייטית החדשה לבניין ושיקום, ולאחר מכן להשגת "סוציאליזם במדינה אחת". ניתנה עדיפות לפיתוח כלכלי ולהתבטחת השליטה הפוליטית. העצמה הצבאית הייתה משנית בחשיבותה; תפקיד המפתח של העצמה הצבאית בהקשר של הסוציאליזם העולמי נתפס כהבטחת קיומה של המדינה הסוציאליסטית הראשונה. למרות שהביטוי לא היה רונח אז, הייתה ההרתעה מפני התערבות צבאית מחודשת מצד המעצמות הקפיטליסטיות התפיסה האסטרטגית הבסיסית. מאוחר יותר, כאשר המדינה הותקפה, היה תפקידם של הכוחות המזוינים, כמובן, להגן ולהכיס את התוקף.

תפיסה הרתעתית דומה משלה בכיפה מאז מלחמת העולם השנייה — להוציא את העובדה שעתה קיים מחנה, או חבר עמים סוציאליסטי, ויש הכרה שבעידן הגרעין העצמה הצבאית הרבה יותר מסוכנת וחשובה. תפקידה העיקרי של

המצעד בכיכר האדומה — אמצעי התראה סובייטי לעולם המערבי

את הסיכון שמלחמה כזו עלולה לפרוץ ואת הצורך בכוחות צבאיים סובייטיים רבי עצמה כדי להרתיע מפניה, תוך הסכמה שאין במלחמה כל טעם כהמשכה של המדיניות, כאופציה פוליטית העומדת לרשות ברית המועצות.

דוברים צבאיים אחרים הבחינו בין המלחמה כהמשכה של המדיניות — גירסה שחזרה ואושרה — לבין המלחמה כמכשיר מועיל בידי המדיניות — דבר שהסתבר יותר ויותר כשגוי. אולם דוברים אחרים הדגישו את הצורך ביכולת לנהל מלחמה ולנצח בה, אם אין מנוס מכך.

ב-1965 טען מיוזר-גנרל ניקולאי טלנסקי המנוח, לשעבר עורך הביטאון הצבאי התיאורטי "המחשבה הצבאית", ו"רביזיוניסט" מוצהר, כי: "בימינו, אין אשליה מסוכנת יותר מאשר הרעיון שמלחמה תמרור-גרעינית יכולה לשמש מכשיר של מדיניות, וש אפשר להשיג יעדים מדיניים על ידי שימוש בנשק גרעיני, ולשרוד... מספר סופרים צבאיים סובייטיים חלקו לאחר מכן על השקפתו של טלנסקי (ומתחו עליו ביקורת), בטענה שהיא מסוכנת מבחינה מעשית, מפני שהיא משמיטה את הקרקע מתחת להיגיון שבהחזקת כוחות צבאיים גדולים כנדרש, ולא דווקא משום שהיא שגויה מבחינה תיאורטית.

סופרים אורחיים אחרים הדגישו מאוחר יותר את טבעה הגורף-כל של מלחמת עולם גרעינית, והצביעו, בבירור על העובדה שבמלחמה מעין זו לא יהיה שום "מנצח" של ממש. אחדים מסופרים אלה מילאו תפקידים קרובים לתפקידיהם של מנהיגים פוליטיים. היו גם מספר טיעונים-שכנגד, בדרך כלל על-ידי סופרים צבאיים תיאורטיקנים, שתקפו בעיקר את השלכות הדיונים הללו על העצמה הצבאית הסובייטית כגורם מרתיע, אבל גם על יכולתה לנהל מלחמה ולנצח בה, אם תפרוץ אי פעם מלחמת עולם גרעינית. (אולם לאחרונה, כפי שנראה בהמשך, עשו אחדים מסופרים אלה תפנית חדה ואימצו את הדעה שעליה מתחו ביקורת קודם לכן.)

בניתוחים מסוימים נעשה ניסיון ליישב את ההשקפות המנוגדות. ד"ר טרופימנקו, למשל, ציטט את "התיזה הלניניסטית ביחס לעובדה שהמלחמה היא המשכה של המדיניות... באמצעים אלימים", כתיזה שאינה עוד "מכשיר שימושי, למעשה, של מדיניות, כאשר תוך כדי מאבק לניצחון עלול התוקף עצמו להישמד". הוא תולה את הסיבה העיקרית לנטישת המלחמה כמכשיר שמיש ומועיל

לא בטיבם ההרסני של כלי הנשק עצמם, כשהוא טוען כי "האימפריאליזם לא יהסס לעשות שימוש בכל נשק שהוא כדי לממש את יעדיו", אלא בעובדה ש"לצד שכנגד יש אמצעים מקבילים שיעמדו לרשותו בשעת עימות פוטנציאלי", ובכך הוא מצדיק את הצורך לקיים כוח צבאי חזק כגורם מרתיע (ואולי אפילו המסוגל לנהל מלחמה), כדי לתמוך בהרתעה ההדדית. "המחשבה הצבאית", הכיטאון המסווג החשוב של המטכ"ל הסובייטי, מהווה מקור חושפני במיוחד כדי להפיץ אור על ה"וויכוח" ביחס לתפקידה של המלחמה בעידן הגרעיני. תפוצתו מוגבלת לקצינים סובייטיים, ומשום כך הינו חפשי יותר, יחסית, מדאגה ביחס להשפעתו על המוני החיילים הפחות מתוחכמים ועל קהל קוראים סובייטיים המורכב מהדיר טות — או על קהל שאינו סובייטי. שר ההגנה באותם ימים, המרשל רודיון מליני-ובסקי, ציין בפקודה שלא פורסמה (פקודה מס' 303 מה-6 בנובמבר 1965), כי "המחשבה הצבאית" "הוא הכלי התיאורטי הצבאי העיקרי של משרד ההגנה של ברית המועצות", וכי "הוא ממלא תפקיד חשוב בליבוני בעיות צבאיות-תיאורטיות".

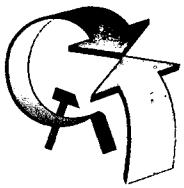
מתוך הנחיות רשמיות ודיונים אחרים שפורסמו ב"מחשבה הצבאית" עולה בבירור שמאז מחצית שנות הששים ראה הפיקוד הצבאי הסובייטי צורך להתכונן למלחמות אפשריות שונות, ובכלל זה מלחמות שאינן גרעיניות וגרעיניות כאחד. אולם צורך זה בא לידי ביטוי אך ורק במונחים של אופציות תגובה גמישות כדי לעמוד בפני פעולות צבאיות אפשריות שונות מצד המערב. יתר על כן, לדברי קולונל-גנרל פובאלי, ששימש אז כקצין המבצעים, הראשי במטה הכללי: "יהיה אשר יהיה האופי שתלכש המלחמה, היא תהיה סכנה חמורה לכל המין האנושי. זוהי הסיבה שהמפלגה והממשלה שלנו מנהלות מאבק נחרץ להרחקתן של המלחמות מהווייתה של החברה האנושית כדי ששום מדינה לא תפעיל לעולם כוח נגד מדינות אחרות כדי להשיג מטרות פוליטיות או כדי ליישב שאלות בינלאומיות שנויות במחלוקת."

אולם למען הדיוק יש לציין שבדוקטרינה הצבאית הסובייטית קיימים ניתוחים רבים בשאלה כיצד לנהל מלחמה גרעינית, אם תתרחש כזו. בדרך כלל אין ניתוחים אלה עוסקים בשאלת תפקידה של המלחמה. אולם ניתוח אחד כזה עוסק במישרין, בגילוי לב ובפרטות בוויכוח על "סופה של הציביליזציה" ומספק זוויות

ראיה נוספות. הניתוח הופיע ב-1968, לאחר סדרת ויכוחים בעיתונות בשנים 1965 עד 1967, והתייחס במיוחד למאמר מאת א"י קרילוב שהופיע ב-"Problems of Philosophy" במאוס 1968 (ושהוזכר כבר לעיל). ששה חדשים אחרי פרסום המאמר הוזכר פרסם מיוזר-גנרל ק' פובארכ, סגן מפקד המכללה של המטה הכללי, מאמר מזים, נצחני ונוקב.

גנרל פובארכ קובע כי ההשקפה ש"מלחמת עולם גרעינית תבשר את קץ העולם" ואת כיליונה של האנושות כולה, וכי במלחמה מעין זו "לא יהיו מנצחים או מנוצחים" זכתה לפופולריות רבה במערב. הוא ממשיך ואומר שרעיונות אלה "פילסו להם דרך גם אל העיתונות שלנו", בצטטו במיוחד את מאמרו של קרילוב. פובארכ טוען שהאימפריאליזם איבד את העליונות הצבאית שלו אחת ולתמיד, וכי זה מכיר "במידה מסוימת" במצב הצבאי-אסטרטגי החדש שנוצר בעולם. במאמרו, שנכתב בדיוק בשעה ששיחות סאלט היו אמורות להיפתח, מציין פובארכ כי "החוגים השליטים במדינות האימפריאליסטיות עושים אפילו ויתורים מסוימים בשאלות של פירוק חימוש גרעיני". אולם, הוא מדגיש, האימפריאליסטים לא נטשו רעיונות של מלחמה מקדימה, או אפילו מלחמה מונעת. "דבר זה", טוען הוא, "הינו ללא ספק הימור הרפתקני, אבל אין כל הוכחה של ממש שהוא נזנח כבר על ידי המטות הכלליים של מעצמות המערב, ומעל לכל — על ידי הפנטגון." קרילוב לא טען זאת, אבל אין ספק שבפובארכ — וכוודאי גם רבים מעמיתיו, זקוקים לשכנוע נוסף, או שהם נרתעים מלהכיר בעובדה שהמערב הורתע, למעשה, בצורה יעילה. מסקנה אחרונה זו עולה מתוך דבריו: פובארכ אינו מוכן לוותר על קו טיעון זה כדי להצדיק התעצמות צבאית סובייטית נוספת.

פובארכ קובע (לא בלי צדק) שקרילוב אינו רואה מנצח במלחמת העולם הגרעינית — שני הצדדים יישמדו. לאחר מכן הוא אומר כי "מאוחר יותר נשוב ונעריך דעה זו. עתה נדגיש כי מנקודת הראות של ההגנה על המולדת הסוציאליסטית אי אפשר להציב את השאלה ולהשיב עליה בצורה כזו." בניסוח חושפני זה מודה פובארכ כי לבד משאלת תקפותה של דעתו של קרילוב, אפילו עצם הצגת השאלה בצורה כזו גורמת נזק לצידוק שבדרישות ביטחון של הסובייטים. והוא ממשיך ומודה: "אין ספק שמלחמת עולם גרעינית

היבט אחר בדעותיו של קרילוב מפריע מאוד לבוכארב. קרילוב טוען שידיעת המצב האמיתי תחזק את המוראל של צבאות הסוציאליזם. הגנרל מעיר: "הגיון מפתיע: לחזק את המוראל של הגייסות על בסיס הכרתם בחוסר התקווה של המאבק שאליהם הם מתכוננים; תכונות מוראל הלחימה של החיילים הסובייטיים מעוצבות על בסיס האידאולוגיה של המרכסיזם-לניניזם אשר... נוסכת בהם ביטחון בלתי מעורער בכך שכוחות הסוציאליזם אינם ניתנים כלל להשמדה ובנצחונם הסופי."

בסכמו נקודות אחרונות אלה קובע בוכארב: "דעותיו של המחבר (קרילוב) בשאלת היכולת והמשימות של האסטרטגיה הצבאית של המדינות הסוציאליסטיות ביורה הגרעינית העולמית אינן קבילות בלא צל של ספק."

גנרל בוכארב מסיים את מאמרו באיזכור מהדהד למדיניות של נטישת דרך מלחמת העולם הגרעינית ושל מניעת מלחמת העולם על ידי הרתעה: "המורעות לאפשרות של ניצחון המדינות הסוציאליסטיות במלחמת עולם גרעינית, דבר ברור לחלוטין, אין פירושה בשום פנים הצדקת ליכוייה של מלחמה כזו או פתיחה בה. המפלגה הקומוניסטית של ברית המועצות ומפלגות מרכסיסטיות-לניניסטיות אחרות דוחות באופן החלטתי את ההצהרות חסרות האחריות כעניין זה הנשמעות מפי ההרפתקנים בפקין, אלה המדברים בלא חשך על היותה של מלחמת עולם גרעינית דבר רצוי מנקודת הראות של המהפכה העולמית של הפרולטריון, והטוענים שמלחמה כזו תמלא, כביכול, את התפקיד של 'גשר' אל העתיד המזהיר של האנושות. הקומוניזם אינו זקוק למלחמות כדי להנהיג באופן סופי

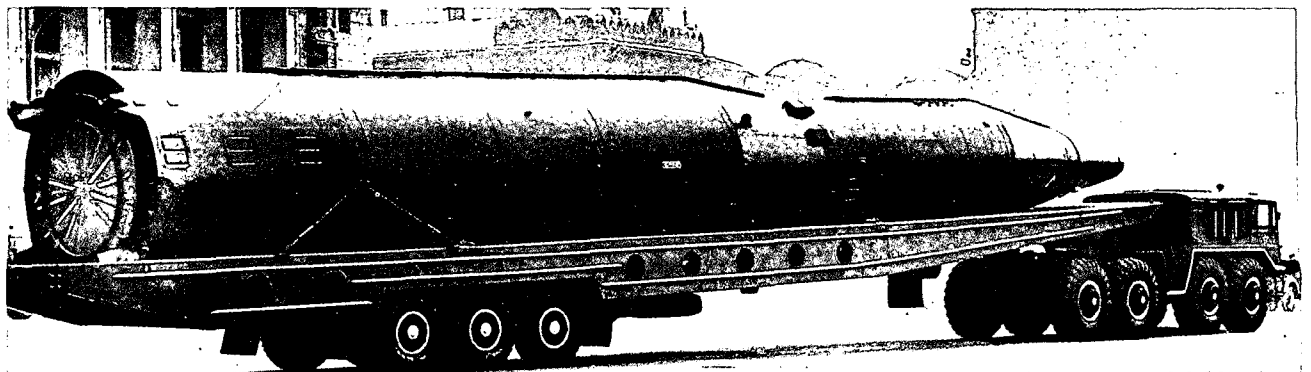
הוא מעדיף להאמין "שכדי להסכיר להמונים את טיבה האמיתי של מלחמה גרעינית יש צורך, אפוא, להחדיר להכרתם לא רק את הפשע שבפתיחת מלחמה כזו על ידי האימפריאליסטים, אלא גם את הצדק שבתגובה הולמת נגד התוקפן. בצורה כזו, ורק בצורה כזו, אפשר להציב את הבעיה ולהשיב עליה מנקודת הראות של ההגנה על המולדת הסוציאליסטית והאינטרסים של הקומוניזם הבינלאומי וכל המין האנושי המתקדם."

בוכארב מוטרד גם מהיבט אחר של ההדגשים ששם קרילוב על אי הסבירות של מלחמת עולם גרעינית, ועל התייחסותו החטופה לאסטרטגיה הצבאית כאל דבר הישים בעיקרו רק למלחמות מוגבלות אפשריות. ושוב אומר הגנרל: "ומה יקרה אם האפשרות של מלחמת עולם גרעינית תהפוך בכל זאת למציאות אכזרית ותפתח למלחמה של ממש? במקרה כזה — וכל תכנון של המאמר (של קרילוב) מוביל לכיוון זה — יתהווה מצב שבו התפיסה של 'ניצחון צבאי' איננה מתקבלת, וה'אסטרטגיה הצבאית, האסטרטגיה של ניהול מלחמה, מאבדת את משמעותה. במלים אחרות, הכוחות המזוינים של המדינות הסוציאליסטיות של ימינו, לא יוכלו — כעיקרון — להציב לעצמם כיעד את הבסת האימפריאליזם ומלחמת העולם הגרעינית שיתפתח בה, ולא יוכלו לקבל על עצמם את המשימה של השגת ניצחון במלחמה כזו; המדע הצבאי שלנו לא יכין אפילו אסטרטגיה לניהול המלחמה, מכיון שזו איבדה את משמעותה וערכה... במקרה כזה אין כל משמעות לקריאה להעלות את רמת הכוננות הקרבית של הכוחות המזוינים שלנו ולשפר את יכולתם להדוף כל תוקפן." ברור למדי מה טורד את מנוחתו של גנרל בוכארב. זהו ערעור היסודות של כל הטעם לתמיכה במאמצים הצבאיים הסובייטיים.

תגרום לסיכונים חסרי תקדים לכל המין האנושי, והמפלגה והממשלה שלנו עושות הכל כדי למנוע זאת. זוהי אחת המשימות החשובות ביותר של מדיניות החוץ של ברית המועצות... אולם, אם יפתח האימפריאליזם הבינלאומי במלחמה גרעינית, הקדמה של המדינות הסוציאליסטיות ובעלות בריתן המרכסיסטיות-לניניסטיות לא תשותק מאימה, והן לא יניחו את נשקן כפי שהיו אויבי השלום והסוציאליזם רוצים לראות."

בוכארב טוען כי "עוצמתם הצבאית של ברית המועצות והמחנה הסוציאליסטי כולו מרתיעה את האימפריאליזם, אבל אינה מהווה ערובה מוחלטת נגד... מלחמה." למרות שקיימת הרתעה מפני מלחמה ואין פריצתה סבירה, אין המלחמה בלתי מתקבלת על הדעת, ויש להתכונן לקראתה תוך "עירנות" ותוך פיתוח "יכולת להדוף תוקפנות". לאחר מכן דן בוכארב בהשפעת טיעוניו ומסקנור תיו של קרילוב: "... הקורא עלול להתרשם שנגזר דינם של המדינות הסוציאליסטיות ושל המין האנושי כולו עקב מלחמה עולמית תרמו-גרעינית... ההנחה שלא תהיה מלחמה גרעינית כוללת, וכי אם זו תפרוץ אפשר יהיה להתמודד בה, בדרך כלל אינה מובאת בחשבון..."

"ובכן, מה יקרה אם מצב כזה לא יתרחש, והאימפריאליסטים יפתחו למרות הכל במלחמה גרעינית כוללת? האם יהיו למדינות הסוציאליסטיות יעדי מדיניות חוץ כלשהם במצב כזה, והאם אפשר להשיגם?... ההנחה היא שבמלחמה גרעינית כוללת יקץ הקץ על העולם, ואין לדבר כלל על מדיניות כוללת." לאחר מכן מצטט בוכארב מדברי קרילוב על הצורך בהכרת התוצאות ההרסניות הכבירות של מלחמת עולם גרעינית, כדי לסייע במניעתה של מלחמה כזו. בוכארב מגלה חוסר שביעות רצון מוחלטת מניסוח זה.

מערכת חברתית חדשה. נצחוננו מובטח על ידי התפתחותה של ההיסטוריה... נהפוך הוא, האפשרות הממשית של ניצחון מושלם ומכריע על מכונת המלחמה של המדינות האימפריאליסטיות, המורטחת על ידי העצמה הכלכלית, המדעית-טכנית והצבאית של המדינות הסוציאליסטיות, ממלאה את התפקיד של אחד הגורמים העיקריים הקובעים את עילותה של המדיניות שלנו — מדיניות של שלום, והשגת עמדות חדשות נוספות במאבקן של הקומוניזם הבינלאומי למניעת מלחמת עולם."

העצמה הצבאית הסובייטית, ותגבורם הבלתי פוסק של יכולתה וכוונותה, מוציאם לעצמם צידוק, אפוא, בראש ובראשונה לצרכי הרתעה וכן בצורך לנהל מלחמה, אם זו תפרוץ למרות מאמצי הסובייטים למנעה. השקפה זו היא נחלתם של מנהיגי הצבא והמנהיגים המדיניים כאחד. אין זה מדויק להציב את עניינה של המערכת הצבאית הסובייטית ביכולת "ללחום" ו"לנצח במלחמה" מול יכולת "ההרתעה", כשם שעשו מספר פרשנים מערביים; הסובייטים רואים ביכולת הלחימה והניצחון את ההרתעה האמינה ביותר בעת ובעונה אחת עם היותן משא-במשא תלויים ועומדים למקרה שכל זאת תפרוץ מלחמה.

ההרתעה ההדדית ככתובים הסובייטיים באה לידי ביטוי בדרך כלל במונחים של יכולת תגובה מובטחת שתמיט חורבן

על התוקפן, מפני שניסוח כזה תואם יותר את הרגישות האידאולוגית (לעומת יכולת "ההשמדה ההדדית המובטחת"), מאשר הרעיון שאפשר יהיה לראות כברית המורעצות תוקפן פוטנציאלי שיש צורך, משום כך, להרתיעו; רק היריבים (ארצות הברית, וכמובן רחב יותר — האימפריאליסטים, וכן הקומוניסטים הסינים) מתוארים כתוקפנים-בכוח. נוסף לכך, ניסוח מעין זה מונע זדהות עם תכנה המדויק של התפיסה האמריקנית בדבר "השמדה הדדית מובטחת", המבוטאת לעתים קרובות ביכולת "נגד נכסים" להשמיד חלק מסוים מהתעשייה של היריב ואוכלוס-ייתו. פירוש אמריקני זה הרבה יותר מצומצם מההכרה הסובייטית בהרתעה הדדית הנשענת על יכולת הדדית לתגובה הרסנית שיוזם מלחמה פוטנציאלי והגיוני לא יוכל לעמוד בה, מבלי לערוך חישובים שרירותיים של האבדות כתעשייה ובאוכ-לוסייה העשויות להיות, באופן תיאורטי, בגדר אבדות נסבלות.

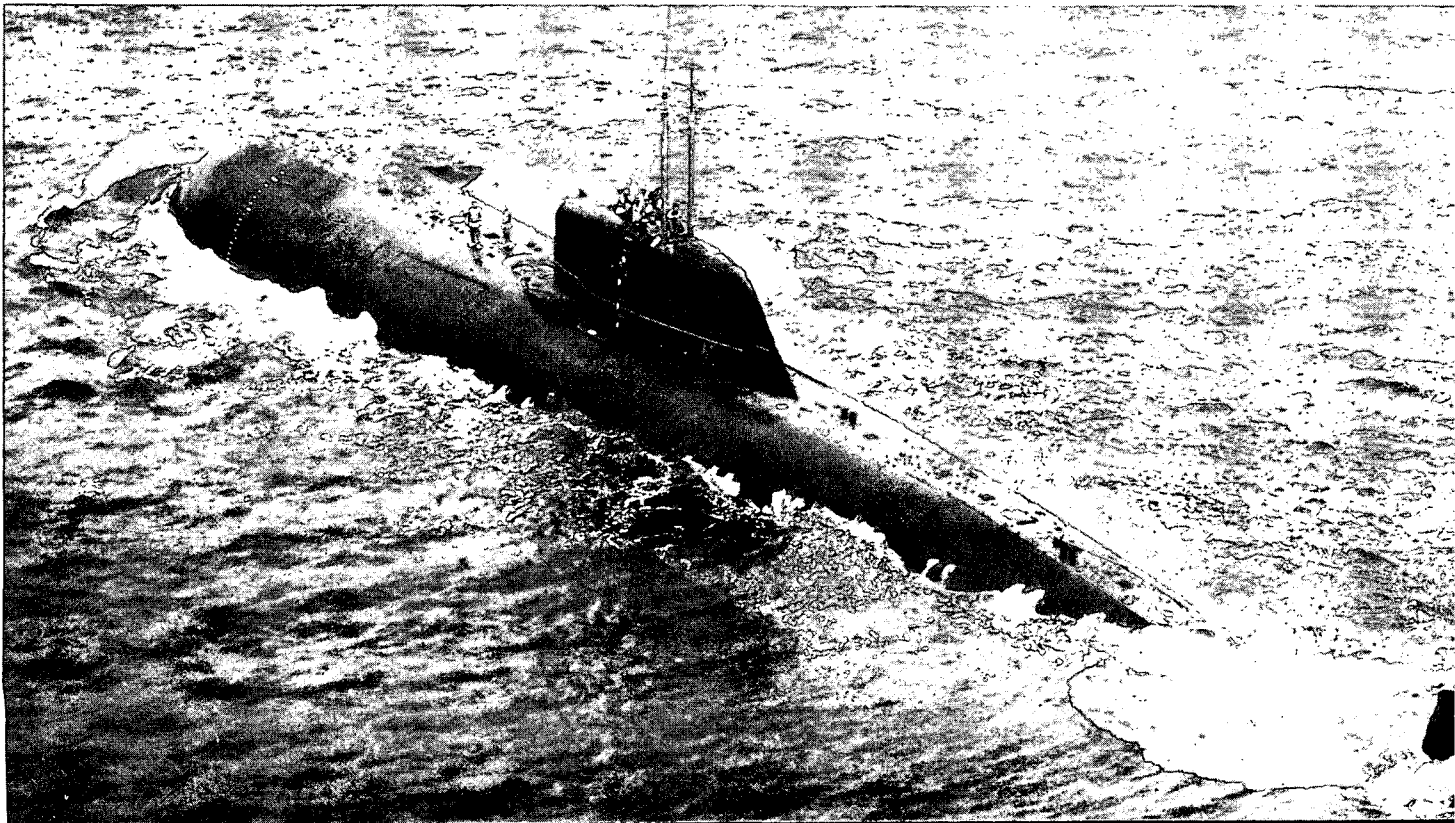
מעניין לציין שבהכרזות המדיניות שלהם מצדדים המנהיגים הפוליטיים ברעיון שהרתעה מצריכה יכולת לחימה חזקה וכוונות, אבל אין הם מרחיבים את הדיבור בשאלה כיצד לענות על צרכי פתיחה במלחמה וניצחון בה. כרוזניב, למשל, קובע: "כל תוקפן-בכוח ער לעובדה שכל ניסיון להנחית מתקפת טילים גרעינית על ארצנו ייתקל בתגובה הרסנית."

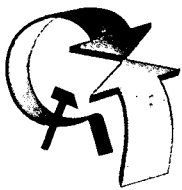
הרתעה הדדית וההחלטה הסובייטית בענין סאלט

יש יסוד להאמין שההצעות האמריקניות משנת 1967 ו-1968 לקיים שיחות דו-צדדיות על הגבלת החימוש האסטרטגי (סאלט), וכיחוד ההדגשה על ההימנעות ממרוץ חימוש במערכות נגד טילים בליסטיים, עלו בקנה אחד עם השיקולים הסובייטיים הפנימיים ביחס להשלכות על ביטחונם שלהם ועל תכניותיהם הצבאיות לעתיד, בקשר להשגת ההרתעה ההדדית הממששת ובאה. בעוד שבארצות הברית נחזתה ההרתעה ההדדית מזה זמן רב, אף על פי כן היה כזה משום סטייה מן העליונות האמריקנית שקדמה לכך ומיכולת תגובה אמריקנית מובטחת שאין לה תשובה הולמת. אולם לגבי הסובייטים פירוש הדבר היה להשיג בפעם הראשונה יכולת מהלומה שנייה של ממש, ומנקודת ראותם חל שיפור ניכר כביטחונם לא רק נגד מהלומה אמריקנית ראשונה אפשרית, אלא גם לעומת לחצים דיפלומטיים-צבאיים הנשענים על "עמדת הכוח" האמריקנית העדיפה, המבוססת מצידה על מונופולין בתחום יכולת מהלומה שנייה בטוחה.

בחילופי הדברים שקדמו לשיחות סאלט בשנים 1967 ו-1968, ובשלב הפתיחה המכריעים של השיחות, הפגינה המנהיגות הסובייטית הסכמה ברורה גוברת והולכת להרתעה הדדית ומחויבות לה, וכן מודעות לתפקיד שהגבלות על

צוללת סובייטית חרישה מדגם "צירלו II/1" (בכינוי נאט"ו), יכולה לשאת טילים בליסטיים מדגם SS-N-7

כחיי אדם."

מאוחר יותר, במחצית שנת 1968, נאמר במאמר אחר: "הכל יודעים שבתנאים הקיימים, בסכסוך מזוין בין יריבים השווים זה לזה בכוחם, פחות או יותר, (במספר כלי הנשק ובמיוחד באיכותם), מהלומת תגובה מיידית בעלת עצמת הרס כבירה היא בלתי נמנעת."

ניתוחים מקצועיים אלה, שנעשו בצורה מפורטת במונחים ישימים בכירור לשני הצדדים, שונים לגמרי מן הצלילים העולים ממאמרים בעיתונות הצבאית הגלויה, בעלי המגמות הפוליטיות וההדגשים על הרתעת הצד שכנגד. בדומה לכך, כתב במאי 1969 גנרל סמיון פ' אינונוב, מפקד המכללה היוקרתית של המטה הכללי, ולפנים סגן הרמטכ"ל וקצין המבצעים הראשי: "ברמת הפיתוח הנוכחית של הטילים הגרעיניים, והמחסה האמין שיש להם מתחת לפני הקרקע ומתחת לפני הים, בלתי אפשרי מבחינה מעשית להשמיד אותם כליל; כתוצאה מכך גם אי אפשר למנוע מהלומת תגובה שתביא כליון."

באותה חוברת של "המחשבה הצבאית" ממאי 1969, טען העורך הראשי, מיורגנרל (כיום - לויטננט-גנרל) וו. אי. זמסקוב, לאחר שציטט מקורות אמריקניים (ובכללם מזכיר ההגנה מק-נמרה) כי "ברית המועצות תהיה מסוגלת להשמיד את אמריקה כולה לאחר שתעמוד במהלומה העזה הראשונה מצדה של ארצות הברית". הוא המשיך ופירט את התעצמות הכוחות האסטרטגיים האמריקניים מ-1963 עד 1968, ולאחר מכן הצהיר:

"להערכתם של מומחים זרים, הביא גידול זה בפוטנציאל הגרעיני למצב שבו נוצר מעין 'איזון גרעיני' בין המעצמות הגרעיניות העיקריות. בחוגים צבאיים-פוליטיים בארצות הברית יש כבר מזה זמן רב חוסר אומון בעליונות היכולת של הטילים הגרעיניים שלהם. דווקא משום כך הם מדברים על איזון גרעיני, שעיקרו הוא: יכולת ההשמדה ההדדית תוך זמן מוגבל על ידי מהלומות גרעיניות על האזורים החיוניים העיקריים של המדינות ועל ריכוזי הכוחות הצבאיים העיקריים, שווה פחות או יותר. קיום מצבורי הנשק הגרעיני והאמצעים לשיגורו הם כאלה שהשימוש המלא בהם מאפשר, מבחינה תיאורטית, להשמיד כל יצור חי על פני כדור הארץ שלנו."

מלחמה גרעינית, כך קובעת ההצהרה שנתקבלה בוועידת נציגי המפלגות הקומו-

החימוש האסטרטגי עשויות למלא בחיזוק ההרתעה ההדדית ובהאטת מרוץ החימוש.

כבר בשיבת העבודה הראשונה של שתי המשלחות לשיחות סאלט בהלסינקי (ב-18 בנובמבר 1969) הצהירו שני הצדדים - ולא משום שתיאמו כך מראש - שההרתעה ההדדית מהווה את היסוד להגבלות על החימוש האסטרטגי. בהצהרה מוכנה מראש, שקיבלה את אישורם המוקדם של המנהיגים הפוליטיים והצבאיים הבכירים ביותר במרסקבה, הביעה המשלחת הסובייטית את עמדתה כי "גם במקרה שאחד הצדדים יהיה הראשון שיוחקף, אין ספק שתהיה לו היכולת להנחית מהלומת תגובה בעצמה מהממת. באופן כזה ברור שכולנו מסכימים כי מלחמה בין שתי המדינות שלנו תהיה הרסנית לשני הצדדים. מלחמה כזו כמורה כהתאבדות לגבי מי שמחליט לפתוח בה."

לפני שיחות סאלט תיארו הסובייטים לעתים קרובות את עמדתם כעמדה של הרתעה, ובפרסומים הצבאיים הגלויים שלהם תיארו את ההרתעה, את ההימנעות ממלחמה ואת הכוונות להדוף כל תוקפן כיעדים העיקריים של מדיניות הביטחון ושל המערך שלהם. אולם היסוד המפורש שצוטט לעיל בדבר ההרתעה ההדדית מעולם לא הובע לפני כן בבהירות כזו על ידי דובר סובייטי מוסמך כל שהוא. העיתונות הצבאית הגלויה, באופן מיוחד, נמנעה מלהתייחס בפירוש להרס הדדי מובטח, מהסיבות שפורטו קודם לכן.

יש, אפוא, חשיבות ומשמעות מרובים לעובדה שבתקופה המכרעת שבה עוצבה המדיניות הסובייטית לקראת הגבלת החימוש האסטרטגי תוך משא ומתן הופיעו ב"מחשבה הצבאית" מספר מאמרים מטעם מנהיגים צבאיים סובייטים בעלי השפעה התומכים בצורה ברורה ומפורשת בתפיסות של תגובה הדדית מובטחת והרתעה הדדית.

בעצם הימים שבהם נדונה והוכרעה במוסקבה השאלה אם להצטרף לשיחות סאלט, בנובמבר 1967, כתב המרשל ניקולאי אי. קרילוב, המפקד העליון של כוחות הטילים האסטרטגיים, אם כי מבלי להתייחס לעובדה זו, כי "בנסיבות הקיימות, כשקיימת שיטה לאיכון שיגורם של טילים, ניסיון של תוקפן להנחית מהלומת פתע מונעת לא יוכל להעניק לו יתרון מכריע לצורך השגת ניצחון במלחמה; יתר על כן - ניסיון כזה לא יציל אותו מחורבן ניכר ומאבדות כבדות

ניסטיות ומפלגות הפועלים ב-1960, 'עלולה להביא לחורבן חסר תקדים על ארצות שלמות, ועלולה להפוך את המרכזים הגדולים ביותר של התעשייה והתרבות בעולם לגלי חרבות. מלחמה כזו תביא למותם ולסבלותיהם של מאות מיליוני בני אדם, ובכלל זה אנשים בארצות שאינן משתתפות במלחמה'. מלחמה גרעינית, ככל מלחמה אחרת, איננה צריכה להיות, ואסור שתהיה, שיטה ליישוב סכסוכים בינלאומיים.

תוך שיקול מפורכ של עובדות אלה נוקטות המפלגה הקומוניסטית של ברית המועצות וממשלתה קו עקבי למניעת מלחמת עולם, ובכלל זה מלחמה גרעינית, ובמגמה לנדרותה מחיי החברה."

הפסקה שצוטטה לעיל מבטאת מעבר מעניין מייחוס התפיסות של "איזון גרעיני", שוויון והרתעה הדדית למקורות מערביים, אל ההצהרה של המפלגה הקומוניסטית הסובייטית ומפלגות אחרות בדבר החורבן שיתחולל עקב מלחמת עולם גרעינית, ומכאן אל יעדי המדיניות הסובייטית של מניעת מלחמת עולם גרעינית. בהמשך המאמר, כשהוא מנתח את המדיניות הצבאית הסובייטית, אומר זמסקוב:

"מידת הסבירות של מלחמה מסוג מסוים אינה נשאת בעינה, כמוכן, בכל תקופת היסטוריה, והיא משתנה עקב השפעת מספר גורמים פוליטיים וצבאיים-טכניים. בהקשר זה עלולה הפרת האיזון הגרעיני להיות בעלת חשיבות מיוחדת. שינוי כזה אפשרי, למשל, במקרה של עליה תלולה נוספת בפוטנציאל הגרעיני, או כאשר אחד הצדדים יתקין אמצעי הגנה נגד טילים בליסטיים יעילים ביותר בעוד הצד שכנגד מפגר בצורה ניכרת כפתרון בעיות אלה. שינוי ב'איזון הגרעיני' לטובת המדינות האימפריאליסטיות יגביר את סכנת המלחמה הגרעינית עשרת מונים."

מדברים אלה עולה בכירור שבשנת 1969 האמין גנרל זמסקוב בקיומו של "איזון גרעיני" שיש בו פוטנציאל השמדה הדדי, וכתוצאה מכך - הרתעה הדדית, אלא שבאותם ימים לפחות היה זה איזון רופף מעט מנקודת ראותם של הסובייטים - ביחוד אם ארצות הברית תפרוס מערך הגנה יעיל נגד טילים בליסטיים; ארצות הברית הקדימה את ברית המועצות בהרבה בפיתוח טכנולוגיה נגד טילים בליסטיים. קיים קשר ישיר בין ניתוח זה

להחלטה של הסובייטים שנתקבלה באותו זמן ושהובהרה עד מהרה בסאלט, כי מערכי ההגנה נגד טילים בליסטיים של שני הצדדים צריכים להצטמצם, אם ניתן, בצורה קיצונית, תוך הסכם על הגבלת החימוש האסטרטגי, כדי שלא להסתכן בהשבת ארצות הברית לעמדה עדיפה העלולה לסכן את המצב הבלתי יציב עדיין של השמדה הדדית מובטחת והרתעה הדדית.

המנהיגים והתיאורטיקנים הצבאיים הסובייטיים, ובכלל זה אלה שצוטטו לעיל, ממשיכים לדון בדרכים ובאמצעים לניהול מלחמה גרעינית כוללת ולניצחון בה, אם תפרוץ מלחמה כזו. מסיבות שנדונו לעיל אין הם רואים שום חוסר התאמה בין הכרה שמלחמה כזו תהיה חורבן חסר תקדים המסכן את כל המין האנושי, ולפיכך יש לתמוך בהרתעה הדדית המבוססת על יכולת תגובה הרתעה-נית הדדית, לבין ההתכוננות, יחד עם זאת, לניסיון להתמודד עם אירוע כזה, אם יתרחש, ולנסות לצאת ממנו כשירים על העליונה; במלים אחרות — תוך חורבן כללי קטן יותר מאשר זה שנגרם ל"קפיטליזם".

בהתאם לכך היו גם למערכת הצבאית הסובייטית עניין פעיל ומעורבות בשיחות סאלט. התמיכה החזקה בהרתעה הדדית שנשמעה מן הצד הסובייטי מהרגע הראשון של פתיחת השיחות, ובכלל זה מפי נציגים צבאיים סובייטיים בכירים בסאלט, כבר הוזכרה לעיל. תמיכה זו זכתה לתימור כין על ידי איתותים ברורים נוספים, ומעל לכל — הרמזים הסובייטיים (גם הם מהרגע הראשון של שיחות סאלט בשלהי 1969), שהם מתנגדים לפריסת מערך הגנה לאומי נרחב נגד טילים בליסטיים העלול לא רק ללבות את התחרות בחימוש אסטרטגי התקפי, אלא עלול גם להפר את יכולת ההשמדה ההדדית המובטחת. האיסור המפורש על פריסת מערך הגנה לאומי נרחב נגד טילים בליסטיים הכלול בסעיף 1 של האמנה בדבר טילים נגד טילים בליסטיים הוסף, למעשה, ביזמת הסובייטים.

לסיכומו של דבר אנו רואים, שלא זו בלבד שאין צורך להסיק מתוך צעדים כגון הסכמתם של הסובייטים לאמנה הנוכרת שיש להם עניין בהרתעה הדדית המבוססת על יכולת תגובה הדדית מובטחת, אלא שיש טיעונים מפורשים בזכות עמדה זו בדיונים חסויים של המטכ"ל הסובייטי שקודם לכן לא הייתה אליהם גישה, ואשר קדמו לשיחות סאלט, ואף מתוך ההיסטוריה של המשא ומתן בשיחות עצמן.

קיום ההרתעה ההדדית

המנהיגות הסובייטית, בדומה לאמריקנית, שמה את מעייניה קודם לכל, ובסופו של דבר, בעצמתה הצבאית החד צדדית, כערוכה להרתעת הצד שכנגד ולהרתעה הדדית. בשני המקרים נשאת המנהיגות הצבאית המקצועית, באופן מיוחד, ספק-נית במידה מסוימת ביחס לתפקיד שיכולה הגבלת החימוש למלא בהבטחת הרתעה כזו, וביוחד ביחס להתחייבות דו-צדדיות (או רב-צדדיות) שהושגו תוך משא ומתן על הגבלת חימוש אסטרטגי יחד עם זאת, קיימות הוכחות ברורות שיש מנהיגויות לאומיות, ובכלל זה לפחות מספר אנשי צבא מקצועיים, המשלימים יותר ויותר עם הגבלות על חימוש אסטרטגי שהושגו במשא ומתן כיסוד התורם לקיומם של כוחות צבאיים יציבים יותר ויקרים פחות. כפי שניסח זאת (כ"ב-1976) אחד הפרשנים הסובייטיים האזרחיים, מן המעטים שהם בני-סמכא בענייני אסטרטגיה: "בנסיבות הקיימות ניתן למצוא אפשרות של ממש לעניין משותף עם יריב פוטנציאלי בתחום... הייצוב של המאזן הצבאי על ידי הגבלת מרוץ החימוש".

כמובן שהשגת שוויון הייתה בגדר שיפור לגבי הסובייטים, לאחר שקודם לכן הייתה לאמריקנים עליונות חד-צדדית. מאז ימי כרושצ'וב הרתחן של שלהי שנות החמישים טענו המנהיגים הפוליטיים הסובייטיים לעדיפות ולשוויון כולל. אבל רק בתחילת שנות השבעים ועד מחציתן הודו המנהיגים הצבאיים הסובייטיים שיכולת התגובה ההדדית שלהם הושגה רק בשנות הששים, לאמיתו של דבר — בשלהי שנות הששים. במהלך שנות השבעים עים הודו אנשי הצבא הסובייטיים, כמוהם כעמיתיהם האמריקנים, שבעוד שלכל צד היו תחומים שבהם הייתה לו עדיפות, התאזנו אלה והביאו לשוויון כולל. אף על פי כן קיימת אי בהירות בקשר לעתיד.

המנהיגים הצבאיים הסובייטיים ומנהיגים ופרשנים סובייטיים אחרים, ממשיכים להפגין — בדרגות שונות של התראה — חשדות ניכרים ביחס לכוונותיהם של האמריקנים, ודאגה מהיכולת האמריקנית הגוברת והולכת, וכן ביחס לשאלה מדוע שואפים לשיפור הבלתי פוסק הזה ביכולת. כדי להסיר ספקות, חלק מהתבטאויות מודאגות אלה משרתות מטרות אחרות, כגון טיעונים בתמיכה לתכניות שונות שרוצה המערכת הצבאית הסובייטית לפתח. אבל מרבית מהן נשמע צליל כן, ורבים מצטטים הוכחות חותכות כדי לתמוך בטיעוניהם בדבר יכולת, בד בבד עם "הוכחות" העשויות להיראות משכנ-

עות לקורא (ולכותב) הסובייטי, ולתמוך בהאשמות על מטרות וכוונות אמריקניות דונית.

על פי התפיסה הסובייטית המשיכה ארצות הברית לבקש אחר עליונות צבאית, על אף שיחות סאלט והדטאנט. למרות שמספר מנהיגים אמריקניים מן השורה הראשונה ואחרים נחשבו, או נחשבים, כמי שהעריכו את המצב האסטרטגי בצורה "מפוכחת" וניתרו על המרוץ אחר עליונות, מאמינים הסובייטים שעדיין קיימים כוחות איתנים המבקשים את העליונות ואת עמדת היתרון כדי לכפות על הסובייטים הסכמה לסדרי העדיפויות של המדינות האמריקניות. יתר על כן, המדינות והתכניות הצבאיות האמריקניות הממשיות נתפסות כמכוונות לשבש, או לעקוף, את האיזון הגרעיני ההדדי המרתיע.

הגנרלים הסובייטיים מצטטים לעתים תכופות הצהרה של המזכיר הכללי ברז'נייב משנת 1970: "הקמנו כוחות אסטרטגיים המהווים אמצעי יעיל להרתעת כל תוקפן. אנו נגיב על כל ניסיון שהוא, מכל צד שהוא, להשיג עליונות צבאית על ברית המועצות, בהגדלה מתאימה של העצמה הצבאית כדי להבטיח את ביטחוננו. אין אנו יכולים לנהוג אחרת". וזה, כמובן, נותר כעיקרון של המדיניות הסובייטית (ואכן — גם כעיקרון של המדיניות האמריקנית המקבילה).

מה הייתה השפעתן של שיחות סאלט על ישימותו של עיקרון זה, ומהו תפקידן הפוטנציאלי של שיחות סאלט בעתיד? הבה ניזכר בניתוח החשוב שנעשה על ידי גנרל ז'מסקוב בבטאון המטכ"ל בשנת 1969. הוא דיבר על "איזון גרעיני" ועל החשיבות המיוחדת של "הפרה" אפשרית של איזון זה במקרה שאחד הצדדים יפתח "אמצעי הגנה נגד טילים בליסטיים יעילים ביותר בעוד הצד שכנגד מפגור בצורה ניכרת כפתרון בעיות אלה", וכי הדבר "יגביר את סכנת המלחמה הגרעינית עשרת מונים", אם ישיג המערב יתרון כזה. ברור שדברים אלה משקפים את הדעה הרווחת בדרגים הפוליטיים והצבאיים הבכירים ביותר, והתואם בין ההשקפות והיעדים הסובייטיים והאמריקניים הוביל לאמנה בנוגע לטילים נגד טילים בליסטיים שנחתמה במסגרת סאלט במאי 1972.

כותבים סובייטיים רבים ציינו בקווים כלליים את השפעתן של שיחות סאלט כמשקפות שוויון ומסייעות לקיומו, ומשקפות אפילו איזון גרעיני. טרופימנקו ביטא בדיוק מיוחד את השפעתה של

כשתמכו באמנה בשעה שהובאה לדיון פורמלי בסובייט העליון תוך תהליך אישורה.

אולם בניתוחו של גנרל זמסקוב משנת 1969 היה מרכיב נוסף. לבד מהזכרת האפשרות של הפרת האיזון הגרעיני אם ישיג "אחד הצדדים" (ארצות הברית) יכולת יעילה נגד הטילים הבליסטיים, ולצד האחר לא תהיה יכולת כזו, הזכיר זמסקוב שקיימת סכנה כזו גם "במקרה של עליה תלולה נוספת בפרוטנציאל הגרעיני" של אחד הצדדים. זהו הסיכון שראו אחדים מהמתכננים הצבאיים הסובייטיים בעליונות האיכותית והכמותית של ארצות הברית בתחום הטילים המונחים בעלי מספר ראשי חץ במשך כל שנות השבעים. אילו היו ברשותנו הדיונים הסובייטיים ב"מחשבה הצבאית" במחצית ובשלהי שנות השבעים, אין ספק שעובדה זו הייתה מזדקרת בדאגה מפורשת, על אף ההכרה בתרומתה של אמנת סאלט בעניין הטילים ליציבות האסטרטגית.

קיימים סימנים מעידים רבים לדאגה זו בדיונים אצל הסובייטים. למרות שאין בה התייחסות מפורשת לטילים המונחים בעלי מספר ראשי חץ, מן הראוי להביא כאן הצהרה אחת מטעם קולונל נסילי מ' קוליש מן המטכ"ל (כעת בדימוס), שכתב זמן קצר לאחר שהושגו הסכמי סאלט 1: "הופעתם של כלי נשק מסוגים חדשים עלולה להשפיע בצורה חמורה על היחס בין הכוחות הצבאיים של שתי המערכות העולמיות... אם יעמדו לרשות אחד הצדדים כלי נשק אסטרטגיים חדשים איכור תיים, המסוגלים לנטרל את יכולתו של הצד שכנגד לערוך מבצעי תגובה יעילים עלולות לצמוח מכך תוצאות בינלאומיות מרחיקות לכת... אפילו עליונות קטנה וקצרה, יחסית, של ארצות הברית על פני ברית המועצות בפיתוח סוגים ומערכות "ישנים" או "חדשים" מסוימים של כלי נשק, המגבירה בצורה ניכרת את היעילות האסטרטגית של העצמה הצבאית האמריקנית, עלולה להביא בכנפיה השפעה בלתי מייצבת על המצב הפוליטי הבינלאומי בעולם כולו ולהביא לתוצאות בלתי רצויות עד מאוד לעניין השלום והסוציאליזם."

המנהיגות הסובייטית מודאגת בעיקר מן הכוונות הפוליטיות-צבאיות של האמריקנים בתחום האסטרטגי. הם מודאגים מהיכולת האמריקנית "נגד כוח" הגדלה והולכת, ומההטפות האמריקניות הנשמעות באותו זמן בזכות תפיסת "נגד כוח", הן בגלל השלכותיהן, המאיימות לערער את היציבות של האיזון הקיים והן בשל

אמנת הטילים על ההרתעה ההדדית, כפי שהיא נראית בעיני הסובייטים. הוא מתאר "מצב של שוויון ביכולת האסטרטגית בין ברית המועצות לארצות הברית כמצב הצומח מתוך השוויון הבסיסי במאזן החימוש האסטרטגי (באופן מיוחד, מפני שכל צד שומר לעצמו — בכל הנסיבות — את יכולת ההנחתה של מכת תגובה על המרכזים החיוניים של זולתו)". בעוד שמצב זה התפתח בשלהי שנות הששים, והועלה על הכתב בצורה משתמעת רק בהסכמי סאלט 1 ב-1972, מדבר טרו-פימנקו על "השוואת יכולתן של ברית המועצות וארצות הברית למהלומת תגובה (ביחוד עקב האיסור על הקמת מערכי הגנה נגד טילים בליסטיים בהיקף לאומי באמנה של 1972)... וביתר פירוט הוא כותב:

"חתימת האמנה בנוגע לטילים, והפרטיכל הנספח אליה (המצמצם את מספר האזורים המותרים להגנה על-ידי טילים נגד טילים בליסטיים משניים לאחד לכל צד) חתמה את חוליית המפתח של "מתקפה-מגנה" מכל הבחינות המעשיות בתחום המערכות האסטרטגיות. על ידי הוותור על פריסת מערכי הגנה של טילים נגד טילים בהיקף לאומי חיסלו שני הצדדים את אחד התמריצים העיקריים להתעצמות נוספת במאמצים בתחום המערכות ההתקפיות."

הכרה זו במשמעות החשובה של האמנה בנוגע לטילים "במניעת היווצרותה של תגובת שרשרת של תחרות בין החימוש ההתקפי להגנתי" הוזכרה במפורש על ידי המרשל גרצ'קו שהיה אז שר ההגנה, ועל ידי הגנרל (כיום — מרשל) קוליקוב שהיה אז רמטכ"ל.

החשדות בכוונות האמריקניות המסתתרות מאחורי כל זאת. ד"ר טרופימנקו, למשל, מסכם באמרו שה"שוויון של אמנת", שבא לידי ביטוי וטופח על ידי אמנת הטילים במסגרת סאלט "אינו לרוחם של התיאורטיקנים הצבאיים האמריקניים". הוא טוען כי "היעדים האמיתיים והמטרות של הטילים האסטרטגיים האמריקניים הם סוד מדינה חשוב ביותר, והפיקוד האמריקני יכול לכוון את הטילים שלו לכל מטרה שירצה מבלי לדבר על כך בפומבי. מכאן, שהמערכה היציבורית שמנהל הפנטגון בקשר ל'כיוון מחדש' של הטילים, כפי שפורסם, (על פי דוקטרינת שלזינגר)... אינה אלא מאמץ מודע להפיל לחצים פסיכולוגיים על הצד שכנגד. התפנית במדיניות האמריקנית המורצרת בקשר לטיבן הבלתי מייצב של היכולות "נגד כוח", והשאפה הגלויה להשיג יכולות כאלה מאז 1974, הגבירו במידה ניכרת את חשדותיהם של הסובייטים, ביחוד מאחר שהיו מלווים בכישלון להשיג הסכם סאלט המבוסס על הסכמי ו'לאדיווסטוק. לפיכך, בעוד ששני הצדדים ממשיכים לשאוף להגבלות סאלט על חימוש אסטרטגי התקפי, ההצלחה בעניין זה היא מהם והלאה, בניגוד להצלחתם בעניין האמנה על הטילים. ולפיכך ממשיכים שני הצדדים לסמוך על תכניותיהם החד-צדדיות כדי להבטיח שלא יותרו מאחור באיזון האסטרטגי. ההבדלים בתכניות אלה, מצידם, מקשים יותר ויותר על השגת הסכם כל שהוא בדבר הגבלות של ממש. אולם בשנים האחרונות חזינו בהתפתחויות מעוררות תקווה בהסכמתם של הסובייטים להשלכותיה של ההרתעה ההדדית על היעדים האסטרטגיים והפוליטיים. דבר זה עשוי להקל בכבוא הזמן על המגבלות על החימוש האסטרטגי, או לפחות למתן את התחרות ולייצב אותה. מאז הקונגרס ה-24 של המפלגה באפריל 1971 חדלו מנהיגים צבאיים ופוליטיים סובייטיים לדגול בעליונות אסטרטגית כיעד; קונגרס זה היווה גם נקודת מפנה ביחס לשיחות סאלט. במקום זה הם מטיפים להרתעה הדדית, איזון, שוויון וביטחון שווה. ליתר דיוק, דעות אלה מובעות לעתים קרובות במונחים שמהם משתמע שרק למערב יש יעדים תוקפניים המרוסנים על ידי הרתעה הדדית. אבל יחד עם זאת יש בכך התקדמות חשובה. ב-1975 ניסח פרז'נייב את העמדה הפוליטית הסובייטית הכוללת

במלים אלה: "הֶטְאָנְט הַבִּינְלָאוּמִי נתאפשר מפני שבזירה העולמית נתהוו יחסי כוחות חדשים. מנהיגי העולם הבר-רגני אינם יכולים לטפח עוד כוונות רציוניות לפתור בכוח הזרוע את הסכסוך ההיסטורי בין הקפיטליזם לסוציאליזם. חוסר הטעם והסכנות החמורות הנובעים מהמשכת המתיחות נעשים נהירים יותר ויותר בנסיבות שבהן עומדים לרשות שני הצדדים כלי נשק בעלי יכולת הרס אדירה."

על אף העובדה שכל צד רואה צורך רק להרתיע את יריבו, שניהם מכירים בעובדה שיש "להסתפק" ביכולת תגובה אסטרטגית הדדית מובטחת ובהרתעה ההדדית הנובעת ממנה.

ערכ כניסת מימשל קרטר לתפקידו של ג'ורג' פורד נבחרה כצורה חותכת — בנאום מרכזי שנשא בטולה על המדיניות — את היעד של עליונות צבאית שנועדה להנחית מכה ראשונה, כשהוא חוזר ומאשר את הביטחון כיעד, כהרתעה וכמטרתו של פירוק החימוש:

"כמובן, חברים, שאנו משפרים את מערכי ההגנה שלנו. אי אפשר אחרת. מעולם לא הזנחנו ולעולם לא נזניח את ביטחון ארצנו ואת ביטחונם של בעלי בריתנו.

אולם הטענות שברית המועצות מרחיקה לכת מעבר למה שדרוש להגנה, וכי היא שואפת להשיג עליונות בחימוש כדי להנחית מכה ראשונה, הן טענות אבסורדיות ובלתי מבוססות לחלוטין...

מאמינו מכוונים למנוע מכה ראשונה ושנייה גם יחד ולמנוע מלחמה גרעינית בכלל... פוטנציאל ההגנה של ברית המועצות צריך להיות מספיק כדי להרתיע כל אחד מלהפריע לחיינו השלווים. לא נתיב המכוון להשיג עליונות בחימוש אלא נתיב המכוון לצמצום החימוש, לצמצום העימות הצבאי — זוהי מדיניותנו."

עמדתם של הסובייטים הועלתה ביתר פירוט ב"פְּרִבְּדָה" זמן קצר אחרי נאום טולה על ידי האקדמאי אֶרְבֵּטוֹב, המומחה לעניינים אמריקניים. הוא שלל בתקיפות טיעונים כאילו מבקשת ברית המועצות עליונות ותיאר בדייקנות ובפירוט מסוים תחומים אחדים באיזון האסטרטגי שבהם מובילה ברית המועצות (המספר הכולל של משגרי טילים בליסטיים בין יבשתיים וטילי סטרטוספירה בין יבשתיים) ותחרו-מים שבהם מובילה ארצות הברית (מספר המפציצים האסטרטגיים והיקף "המטען המועיל" של המפציצים, מספר ראשי החץ לטילים, בסיסי צוללות קדמיים ו"דברים רבים נוספים"). באופן כזה, הוא

מציין, "בעוד שבין שתי המדינות יש שוויון בדרך כלל, הנה בתוך שוויון זה יש ביניהן הבדלים ניכרים (אֶסִימְטְרִיה) במרכיבים שונים של כוחותיהן המזוינים, הקשורים בהבדלים במיקום הגיאוגרפי, בטיב האיומים האפשריים על ביטחונן, במאפיינים טכניים של מערכות נשק מסוימות ואפילו במסורות של המערכות הצבאיות." אולם הדבר העיקרי הוא "קיומו של איזון מקורב, כלומר — שוויון ביחסי הכוחות שעליו הסכימו ברית המועצות וארצות הברית כשהסכימו לעיקרון של זכויות בטחון שוות."

הדגש על השוויון החל להישמע בפומבי בתחילת 1977, אף לפני נאומו של ג'ורג' פורד. הכתב המדיני של "טאס" — קורנליוב, ציין, למשל, "שקיים שוויון, איזון בעצמה הצבאית. עיקרון זה — עקרון השוויון ועקרון הביטחון השווה הנובע ממנו, הזוכים לתמיכה יציבה ועקבית מצד ברית המועצות..." ויקטור פורד — פרשן אחר, ציין גם הוא כי "ייתכן רק איזון מקורב, ולעולם אי אפשר להגיע לאיזון מוחלט בפוטנציאל הצבאי של שתי המעצמות הגדולות... אם נתבונן ביחס הכולל של הכוחות בין המזרח למערב לא נוכל להבחין ביתרונות של ממש (לצד כלשהו)... כאשר כל אחד מהצדדים מחזיק בחימוש אסטרטגי רב עצמה, כל יתרון קטן לאחד מהם נראה כאשליה בלבד."

ושוב — בשלהי 1977, בחגיגות שנת הששים של המהפכה הבולשביקית, חזר ג'ורג' פורד על אותו רעיון בהצהירו: "ברית המועצות דואגת לביטחונה בצורה יעילה, אבל אין היא שואפת, ולא תשאף, לעליונות צבאית על הצד שכנגד. אין אנו רוצים להפר את שיווי המשקל המקורב של עצמה צבאית הקיים כיום... בין ברית המועצות לארצות הברית. אבל בתמורה לכך אנו דורשים שאיש לא ינסה להפר שיווי משקל זה לטובתו." זוהי הצהרה מרחיקת לכת יותר מהצהרה הקודמת שהתכחשה ליעד של השגת עליונות

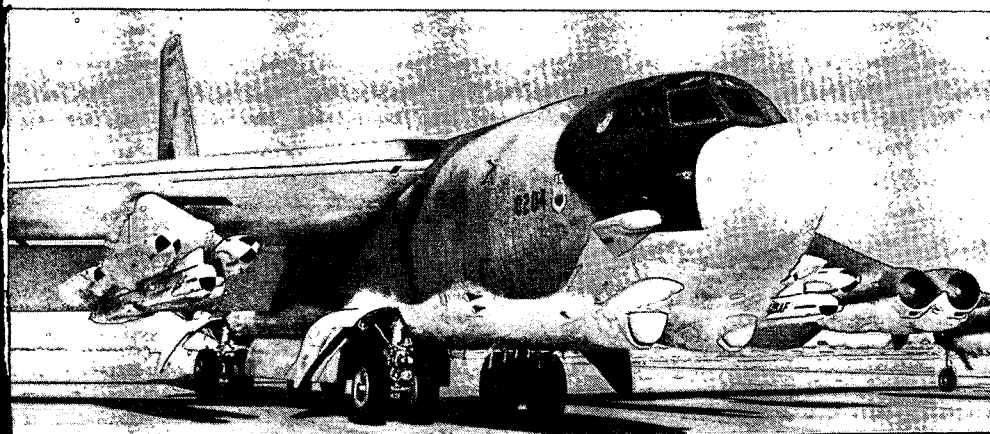
"במגמה להשיג מהלומה ראשונה; ההצהרה מתכחשת לעליונות כיעד עכשווי או בעתיד למטרה כל שהיא.

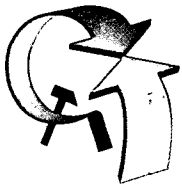
הצהרה סובייטית חשובה בנוגע לשיחות סאלט, שהופיעה כמאמר מערכת בלתי חתום ב"פְּרִבְּדָה" מה-11 בפברואר, 1978, ציינה תוך סיפוק את "שיווי המשקל הקיים כיום בצורה אובייקטיבית בין הכוחות האסטרטגיים של ברית המועצות לארצות הברית." בדומה לכך כתב מרשל קוליקוב: "המדינה הסובייטית, הדואגת ביעילות לביטחונה, אינה שואפת להשיג עליונות צבאית על פני הצד שכנגד, אבל יחד עם זאת אין היא יכולה להרשות שיופר האיזון המקורב שהתהווה... בין ברית המועצות לארצות הברית, לרעת הביטחון שלנו." פרשנים בני סמכא רבים אחרים חזרו על אותו נושא של שוויון, ביטחון שווה והעדר השאיפה להשיג עליונות.

מספר מאמרי פרשנות וניתוחים שהורו פיעו בעיתונות הצבאית הגלויה היו מעניינים במיוחד. לפני שנשא ג'ורג' פורד נאומו בטולה, בתחילת 1977, הופיעו ב"כוכב האדום" שני מאמרי פרשנות הקובעים כי "השוויון" הוא מציאות קיימת והוא שהיווה את הבסיס ליחסי ארצות הברית-ברית המועצות "בשנים האחרונות", וכי "מומחים בלתי תלויים" סבורים כי העצמה הצבאית של ארצות הברית וברית המועצות נחשבת כ"שווה בערך."

מאמר מעניין שהופיע בערך בזמן נאומו של ג'ורג' פורד בטולה, אם כי נמסר לדפוס כחודש ימים לפני כן (17 בדצמבר 1976), הופיע ב"ביטאון הצבאי-היסטורי". מחבר המאמר הוא קולונל ריפקין, שנחשב זה מכבר במערב כ"גנ"אדום". קולונל ריפקין, המשמש כפרופסור סוד בסגל האקדמיה הצבאית-פוליטית על שם ג'נין, ציטט את ג'נין לאמור: "מלחמה היא המשכה של המדיניות", אבל תוך סתירה ישירה כמעט לדעות שהביע בעבר ציין את הצורך החיוני באפשרות של דו-

המפציץ B-52 נמצא בשירות חיל האוויר האמריקני זה 20 שנה

שלא יפגרו בקיום צידם שלהם במאזן. שלדעתם נתון בסכנה מסוימת — בהתחשב בתכונות האמריקניים. הסובייטיים שואפים לייצב את ההרתעה ההדדית ולשמור עליה.

בעיני המרכסיסטים-לניניסטים העצמה הצבאית איננה — ואינה צריכה להיות — הכוח המניע בפוליטיקה העולמית. כאשר העצמה הצבאית "האימפריאליסטית" תרוסן יקבעו הכוחות הסוציאלי-אקונומיים המכריעים של ההיסטוריה את עתידו של העולם. לדעת הסובייטיים השלימה ארצות הברית עם ההרתעה ההדדית ועם מספר מגבלות על החימוש האסטרטגי לא משום שבחרה לעשות כך אלא משום שאין לה ברירה. בהתחשב ב"יחסי הכוחות" הכלליים בעולם, ובמיוחד בעצמה הצבאית הסובייטית.

הגבלת החימוש האסטרטגי הגיעה להישג מוגדר וכולט אחד באמנה בעניין הטילים במסגרת סאלט 1. חוסר ההצלחה הנמשך עד היום בהגבלת החימוש האסטרטגי ההתקפי בצורה יעילה נתפס כעובדה המצריכה מאמצים חד-צדדיים בלתי פוסקים, ואפילו מאמצים נמרצים, כדי למנוע את הפרת האיזון הגרעיני האסטרטגי היציב בדרך כלל, אולם איזון זה לא יובטח בלא המשך המאמצים באופן חד-צדדי בראש ובראשונה באמצעות תכניות צבאיות חד-צדדיות, אבל גם — ובאופן פוטנציאלי — באמצעות הגבלות חימוש מוסכמות.

אפשר להסב הרבה מן הנאמר לעיל, ובנקל, כדי לתאר את ההשקפות האמריקניות בנוגע למצב. אין זה משום ההיזקקות המרושלת ל"תדמית המראה". בהקשר זה קיימות, למעשה, מספר תפיסות מקבילות — וגם תפיסות מוטעות — הנקוטות בידי שני הצדדים. למרות שהיעדים הסופיים נבדלים בצורה ניכרת, הבעיות העיקריות בהסתגלות לפיקוח על החימוש אינן נובעות מיעדים מצעיים נבדלים של שני הצדדים, אלא מתפיסות שונות, מחשדות ומהקושי לתעל שני כוחות צבאיים שונים בתכלית ותכניות שונות למגבלות חימוש אסטרטגי מאוזנות ומקובלות על שני הצדדים. הפצת אור על המחשבה הסובייטית בעניין זה היא צעד אחד לקראת הבנת הבעיה ומציאת פתרונה.

התוקפן כאותם זמנים לתכנן — אם התכונן היטב להתקפה — שבמקרה של נצחון יהיה לארצו סיכוי לשרוד אפילו אחרי מלחמה הרסנית ביותר. בימינו אנו אין כל סיכוי כזה."

המחשבה הסובייטית, שבאה לידי ביטוי גדל והולך מפי מנהיגים צבאיים, פוליטיים ודוברים שונים כאחד, גם בפרסומים רשמיים, משקפת נכונות להקצות מקום נכבד להסכמים על הגבלת החימוש האסטרטגי ועל יחסים פוליטיים עם ארצות הברית, אם ניתן להשיג הסכמים כאלה על בסיס המקובל על שני הצדדים. בארצות הברית קיימת נכונות דומה. אולם קיימים קשיים ניכרים כאשר מנהלים משא ומתן כדי להגיע להסכמים כאלה, אפילו כאשר מניחים שקיימת זהות במטרות, וההצלחה אינה בשום פנים מובטחת. יתר על כן, בשני המחנות קיימים ספקנים ועקשנים; קיימת זהירות, המתגדרת בשאיפה לשולי בטחון והמוזנת על ידי חשדות וחששות, ואין צריך לומר — על ידי חוסר ודאות בתחום הטכני ובתחום המודיעיני — וכל אלה משפיעים על התכניות הצבאיות של כל צד המכוונות להבטיח את ההרתעה ואת המשא ומתן על עמדות ויעדים. השמירה על ההרתעה ההדדית אינה קלה, למרות שההרתעה ההדדית היא מצב רצוי, וניהול משא ומתן על מגבלות מוסכמות — למרות שזוהי הדרך הטובה ביותר לתמוך בהרתעה ההדדית — הוא הקשה ביותר.

סיכום

מספר פרשנים אמריקניים טענו כי הסובייטיים, והמערכת הצבאית הסובייטית במיוחד, דוחים — או לפחות אינם מקבילים — את תפיסת ההרתעה ההדדית, ולעתים הם מערערים על הבסיס להגבלת החימוש האסטרטגי האפשרית. כנראה שאין פרשנים אלה בקיאים בעובדות. לעתים נטען שהצהרותיהם של הסובייטים בקשר להנחות כגון הרתעה הדדית וחוסר הקבילות של מלחמה גרעינית כוללת נועדו "לצרכי ייצוא", והן מנוגדות לנאמר בניתוחים סובייטיים גלויים בענייני צבא.

ההוכחות העולות מתוך מקורות כגון ביטאון המטכ"ל החסי "המחשבה הצבאית" סותרות מסקנות מוטעות כאלה. ההוכחות המצטברות מצביעות על כך שהמנהיגות הפוליטית והצבאית הסובייטית מקבלת את האיזון האסטרטגי הגרעיני בין ברית המועצות לארצות הברית כעובדה קיימת וכתחזית הסבירה והרצויה לעתיד הנראה לעין. הסובייטיים נוהגים על פי תכניות צבאיות נרחבות כדי להבטיח

קיום בשלום ומניעת מלחמה. הנקודה המעניינת במיוחד בהקשר לניתוח הנוכחי אינה רק מסקנתו של ריפקין כי "דחייתה של המלחמה הגרעינית... מוכתבת על ידי המציאות החדשה של ימינו", אלא כי "בין ברית המועצות לארצות הברית השתרר מה שקרוי "שוויון גרעיני", כלומר — שוויון כוחות מסוים, שזכה להכרה בשיחות בין הסובייטים לאמריקנים בשנים 1972 עד 1974, תוך הסכם הדדי לא להפר את האיזון הזה." יתר על כן, בטענו כי "יש צורך אובייקטיבי לסיים את מירוץ החימוש" מביא ריפקין את הטענה כי "כמות כלי הנשק הגרעיניים הגיעה לרמה כזו שכל גידול נוסף לא יביא, למעשה, לשום שינוי." כן הוא מצטט את דבריו של פרד זנייב מיולי 1974 כי "נצברה כבר כמות של חימוש שדייה כדי להשמיד את כל החי על פני האדמה מספר פעמים."

סופר סובייטי נכבד אחר בעניינים צבאיים, מיוז-גנרל ריאיר סימוניאן, פרופסור באקדמיה ע"ש פרונקזה, טען: "בהתחשב בעדיפות הניתנת לכוחות האסטרטגיים, כאשר לרשות שני הצדדים עומדים כלי נשק המסוגלים להשמיד את כל החי על פני האדמה מספר פעמים, התוספת של חימוש חדש או הגדלת יכולת ההרס שלהם אינן מסוגלות לחולל שום שינוי צבאי של ממש, ועוד פחות מזה — שינוי פוליטי." הוא גם מצטט תוך הסכמה מפורשת דברים שנאמרו באמריקה כי: "בעולם של ימינו אי אפשר להבטיח את הביטחון על-ידי התעצמות בחימוש."

לציון יום השנה החמישי לוועידת הפסגה בין ניקסון לברז'נניב ציין אחד הפרשנים: "לרשות שתי המעצמות שלנו עומד פוטנציאל כלכלי וצבאי כביר, וכשל כך עלול מצב של עימות ביניהן — הרה סכנה של סכסוך מזוין, להביא לתוצאות גורליות לעולם כולו..."

במשך אלפי שנים הייתה המלחמה המשכה של המדיניות, אולם באמצעים אחרים — אלימים, כאשר לא הייתה הדיפלומטיה מסוגלת להשיג יעד זה או אחר, פנו לשימוש בכוח מזוין. דחיית השימוש בכוחות מזוינים ודחיית האיום להשתמש בהם ביחד עם מחויבות ליישב סכסוכים בדרכי שלום פירושו — לפחות בעתיד, ובוודאי לא בעתיד הקרוב — מעבר לשיטה חדשה לחלוטין וחסרת תקדים של ניהול יחסים בינלאומיים, כאשר הכוחות המזוינים והמלחמה יחדלו לשמש כאמצעים של מדיניות...

בעוד שכתקופות קודמות אירע שלע-תים הושמדו עמים שלמים ותרכויות גדולות נכחדו כתוצאה ממלחמות, יכול היה

האסטרטגיה הסובייטית השקפה אחרת

במאמרו משנת 1978 טוען ריימונד גר-טהוף כי בין ארצות-הברית לברית המועצות קיימת זהות בסיסית בהשקפות ובאינטרסים בכל הקשור לטיב כלי הנשק האסטרטגיים הגרעיניים ולשימוש בהם. לטענתו, רואה המשטר הסובייטי בעצמה הצבאית כלי הגנתי או מרתיע מובהק — אמצעי להגנה מפני מזימות "אימפריאליסטיות". משטר זה שואף להרחיב את השפעתו בעולם לא באמצעים צבאיים אלא על-ידי "התקוממות של מעמד העמלים". גרטהוף אף טוען כי המנהיגות הסובייטית אינה מאמינה שאפשר לנצח במלחמה גרעינית, וכי היא שותפה לתפיסתנו בכל הקשור לאסטרטגיה של הרתעה הדדית, וכי — כתוצאה מכך — שואפת ברית המועצות באמת ובתמים לשוויון אסטרטגי ולהסכם צודק בדבר הגבלת החימוש האסטרטגי.

בעת פרסומו של מאמר זה, ראיתי בו תשובה עקיפה למאמר פרי עטי "מדוע סבורה ברית המועצות שהיא יכולה לנהל מלחמה גרעינית ולנצח בה", שהתפרסם ב-"Commentary" מיוני 1977. כפי שעולה מן הכותרת שלה, עומדת התיזה שלי בסתירה גמורה לזו של גרטהוף. מאחר שמשמעות אי ההסכמה השוררת בינינו לא פחתה במשך השנים שחלפו, הרי השאלה אם המנהיגות הסובייטית מאמינה, או אינה מאמינה, בהרתעה הדדית, נותרה שאלה בעלת חשיבות ראשונה במעלה לביטחוננו, והיא משפיעה על תכניות ההגנה שמחירן עשרות מיליארדי דולרים.

כדי לבנות טיעון משכנע בדבר הדוקטרינה האסטרטגית הסובייטית וכוונותיה, יש להיעזר בשלושה סוגי ראיות. האחד הוא חומר מוסמך בעוסק ביעדים הפוליטיים והצבאיים הכוללים של הממשלה הסובייטית. מקור אחר הוא הספרות העוסקת בדוקטרינה האסטרטגית, והמקור השלישי הוא נתונים על התכניות האסטרטגיות הסובייטיות הממשיות ועל ביצוען. רק מתוך שלושה סוגי ראיות אלה — השונים במהותם — אפשר להגיע לידי מושג משכנע כיצד מתייחסים מנהיגייה של ברית המועצות לכלי הנשק הגרעיניים האסטרטגיים ולגבש עמדה אם אכן קיים דמיון בסיסי בין תפיסתם לתפיסתנו בשאלה זו.

הראיות בדבר ה"חומרה" הסובייטית
כבר בפתיחת דברי עלי לציין שבמאמרו התעלם השגריר גרטהוף לחלוטין מן הראיות מהסוג השלישי — הראיות הנוגעות ל"חומרה" הסובייטית. אמנם,

במאמר קצר לא יכול היה להקיף כהלכה את התיאוריות והמעשה הסובייטיים כאחד, אולם ההשמטה המוחלטת של התייחסות כלשהי לנתונים המרובים המצויים בארצות הברית ביחס למערכות האסטרטגיות הסובייטיות ההגנתיות וההתקפיות, מחלישה את טיעוניו במידה ניכרת.

אם נתקבל השקפתו של השגריר גר-טהוף, יהיה עליו להסביר את הסיבות לדגש הבלתי פוסק ששמים הסובייטים על טילים בליסטיים כבדים, המוצבים על הקרקע, שהגיע לשיאו בהחלטה שנת-קבלה בשנות הששים לפנות לייצור טילי SS-18 ו-SS-19, שתי מערכות עיקריות "נגד כוח", בעלות "מטען מורעיל" גדול ודיוק רב, שלהן ראשי חץ מתפצלים הגדולים פי שניים או פי שלושה מאלה של ה"מיניטמן" 3. כן יהיה על גרטהוף להסביר את תשומת הלב המיוחדת בברית-המועצות להגנה האסטרטגית, ובכלל זה מערכי הגנה אווירית והגנה אורחית — תכניות שאינן עולות בקנה אחד עם הדוקטרינות בדבר הרתעה הדדית, ושאינן להן כל מקבילות בארצות הברית.

המעיון העיקרי שממנו שואבת האידאולוגיה של הדוקטרינה הצבאית הסובייטית

ככל שהדברים נוגעים לדרך טיפולו של גרטהוף ביעדים הפוליטיים והצבאיים הסובייטיים הכוללים, יכול אני לומר רק, כי מנקודת הראות של מי שעוסק בעניינים אלה שנים רבות, נראים לי הדברים שטחיים להחריד. גרטהוף רוצה שנאמין כי המנהיגים הסובייטים, כמרכסיסטים-לניניסטים טובים, מתייחסים אל העצמה הצבאית בעיקר כאל אמצעי להגנת תחום שלטונם מפני "האיום הצבאי הקפיטליסטי" ולא כאל "הכלי המכריע לקידום התהליך ההיסטורי, אשר יתקדם כאשר יבשילו התנאים לכך עקב פעולות מקריות של מעמד העמלים המתקומם." אין לי ספק שאפשר ללמד בבתי הספר את המרכסיזם-לניניזם בצורה שגרטהוף רוצה, אולם כל קשר בין ניסוח כזה למרכסיזם-לניניזם כתיאוריה שיש לפעול על פיה הוא מקרי בלבד.

בניגוד לדעתו של גרטהוף, המרכסיזם — וביחוד המרכסיזם על פי הפרוש הלניניסטי שניתן לו — רווי באמונה שבתועלת הטמונה בעצמה הצבאית הן כאמצעי של כפייה פנימית והן כאמצעי להתפשטות חיצונית, כלומר — כמכשיר התקפי. במרכסיזם-לניניזם גם אין שום

* המחבר הוא פרופסור להיסטוריה באוניברסיטת הרווארד, ומכהן כרגע, כראש ה"דסק" המזרח אירופי והסובייטי במועצה לביטחון לאומי.

אבל רק אז, ובשום נסיבות שהן לא לפני כן.¹

רמז להמתנה, תוך השלמה עם הגורל, ל"הבשלת התנאים" כדי שתתפתח מהפכה.

ממקורות סובייטיים, המלוות בהערותיו של המחבר.

לפני שנבחן את הציטטות האמורות ביתר עיון, יש לומר מספר מלים בדבר הטכניקה של שימוש בציטטות כראיות. ציטטות מוכיחות דבר מה רק לעתים רחוקות: תועלתן בהבהרת נקודות שנקבעו על סמך מקורות אחרים. למעשה ניתן להשוותן לתמונות או שרטוטים. יצירת מחרוזת של ציטטות מבלי לנתח כראוי את התופעה שהן אמורות לתאר — השיטה החביבה על השגריר גרטהוף — לקויה מבחינה בסיסית. בשיטה כזו אפשר "להור" כ"ח" כמעט כל דבר.

ומה שחמור מכל, הדרך שבה משתמש השגריר גרטהוף בציטטות סובלת מלי-קריים בסיסיים נוספים. כפי שאראה, הוא בוחר רק חלק קטן מהציטטות העומדות לרשותו — כלומר, אלה שתומכות לדעתו בטיעונו — בעודו מתעלם מציטטות אחרות, בנות סמכא באותה מידה והרבה יותר מקיפות, אלא שהן מוליכות ללא עוררין למסקנות שונות. יש שהוא מוציא את הציטטה מהקשרה. ולבסוף, אך לא פחות חשוב — הוא נוטה לפרש הצהרות כאלה בדרך שמתגלה — לאחר עיון מדוקדק יותר — כדרך הנשענת על הגדרות והנחות שרירותיות.

חלק הארי של הציטטות ומראי המקום שמביא גרטהוף שאוב ממקורות גלויים: עיתונים ובטאונים סובייטיים, והאזנה לשידורי רדיו. אלה כוללים הצהרות פומ-ביות מטעם אישי ציבור סובייטיים שמהן משתמע כי ברית המועצות היא מדינה שוחרת שלום המתייחסת למלחמה המודרנית כאל שואה לכל המין האנושי שאין לשכך אותה, וברית המועצות עצמה בכלל זה, ואין היא שואפת אלא לשוויון ויציבות בחימוש. אני אוכד עצות כיצד לשכנע את גרטהוף שאין להתייחס לראיות כאלה כפי שהן נראות. אם אכן נתייחס אליהן כפי שהן נראות כי אז עלינו להאמין שכוחות סובייטיים פלשו לאפגניסטן כדי לסלק משם "מתערבים זרים", שארגון "סוליד-ריות" הוא תוצר של סוכנות הביון המרכזית, או כי הצוללת הסובייטית ששוטטה במימי שוודיה עשתה כך בשל טעות בניווט.

בהצהרות הסובייטיות הפומביות יש תועלת מסוימת בכך שמהן אנו יכולים ללמוד (וכך גם האזרחים הסובייטיים) מה היה הפוליטיביוורו רוצה שהציבור יאמין בו: יש להן רק ערך מועט כסימן למה

עלי להוסיף שאין זו ציטטה בודדת שהובאה כדי להוכיח טיעון מסוים. נהפוך הוא — זהו נושא מרכזי החוזר על עצמו בכתבי לנין לעתים תכופות, ואין בהם כל דברים הסותרים אותו. ואכן, מה עוד ניתן לצפות מאדם שהלקח העיקרי שלמד מההיסטוריה הוא כי "השלום איננו אלא פסק זמן למלחמה", ושלגביו תקדם לנצח-חוננו הסופי של הסוציאליזם בעולם "סדרה של עימותים איומים ביותר"?²

כנראה שאין זה אלא חוסר בקיאות במקורות המביא את השגריר גרטהוף לתאר את "תכנית החומש" הראשונה ואת מאמץ התיעוש שליווה אותה כמאמץ לבנות "סוציאליזם במדינה אחת", שבה נתפסת העוצמה הצבאית כ"משנית". מאמצי של סטאלין היו, למעשה, ניסיון כביר להביא למודרניזציה של הכוחות המזוינים הסובייטיים, וכך גם הוצגו הדבר-רים בדיונים פנימיים במפלגה, בניגוד לקו שנקט בתעמולה כלפי חוץ. ואכן, הצבא האדום היה — למן ההתחלה ועד היום לתיעוש המאולץ.

אי אפשר לסכם את הגישה הסובייטית כלפי התועלת שבכלי הנשק ובמלחמה כאמצעי לקידום העניין המהפכני טוב יותר מאשר על ידי ציטוט מדברי ד"ר ריאזאנוב, המומחה הראשון במעלה בברית המועצות לענייני מרכס ומרכסיזם. בוועידה שהתקיימה ב-1927 בנושא זה, ערך ריאזאנוב פאראפראזה על אימרתו של קלאוזוויץ כך: "מלחמתה של המדינה הפרולטרית היא המשכה של המהפכה באמצעים אחרים."³ לו היה השגריר גרטהוף מעמיק בנושא זה ביסודיות המקובלת עליו אני מניח שהיה מגלה עד מהרה כי מייסדי המרכסיזם-לניניזם והמדינה הסובייטית אינם שותפים לדעתו בדבר המהפכה כתהליך שיקודם על ידי "מעמד העמלים המתקומם". לא כך גרסו לנין, טרוצקי, סטאלין וראשי התיאורטיק-נים שלהם. דחייתה של האמונה ב"ס-פונטניות" היא אשר הבדילה בין הפולשביקים למנשביקים והסוציאלי-דמוקרטים האחרים.

פירוש הכתובים הסובייטיים והצהרותיהם

עיקר טיעונו של השגריר גרטהוף שאר-בם מתוך ראיות הנשענות על כתביהם של הסובייטיים על הדוקטרינה הצבאית. אלה מכילים סדרה רחבה של ציטטות ומובאות

היריעה קצרה מלהעמיק אל תוך כתביו המרובים של פרידריך אַנגֶלס בנושא זה. אבל אי אפשר להימנע מלהזכיר מספר מלים משל לנין בנושא זה — לא רק משום שהוא האיש שהניח את היסודות לאסטרטגיה הפוליטית-צבאית הכוללת שנוקט המשטר הסובייטי מאז אוקטובר 1917, אלא גם משום שהדוקטרינות שלו מהוות את הבסיס לכל האינדוקטרינציה הפוליטית והצבאית במדינה זו.

את תרומתו של לנין לדרך הפוליטית אפשר לתאר בצורה הטובה ביותר על-ידי המונח "מיליטריזציה של הפוליטיקה". לנין סילק מתוך הסוציאליזם המרכסיסטי את המרכיב הדמוקרטי שבו והכניס תחתיו את הכפייה, שבה מהווים הכוחות המזוינים את אבן השתייה. לנין היה הדי-קטטור הראשון שהבין את הצורך לשאוף ליעדים המהפכניים בדרך העולה בקנה אחד עם עקרונות המדע הצבאי המודרני, ויחד עם זאת, ובהיפוכו של דבר — לכפוף את כל הפעילות הצבאית ליעדים המהפכניים. הערצתו לקלאוזוויץ לא ידעה גבול, וכך גם הכוז שרחש לשוחררי השלום. פעם אחר פעם גינה את חסידיו על שהם מטיפים לפירוק החימוש ועל שהם תולים תקוות בהתפשטות המהפכה על פני העולם בתהליכים שמציע גרטהוף, כלומר "פעולות מקומיות של מעמד העמלים המתקומם." הרי דוגמא:

"המצפה להגיע לסוציאליזם בנפרד מן המהפכה החברתית ומן הדיקטטורה של הפרולטריון איננו סוציאליסט. הדיקטטורה היא סמכותה של המדינה הנשענת במישרין על כפייה. במאה העשרים, כמו בעידן הציביליזציה בדרך כלל, פירושה של הכפייה אינו האגרוף או האלה, אלא הצבא. שרכוב המלים "פירוק החימוש" למצעה של המפלגה כמוהו כאילו אמרנו בלשון כללית: 'אנו מתנגדים לשימוש בכלי נשק'. אבל אמירה כזו נעדרת כל גרעין של מרכסיזם, בדיוק כאילו היינו אומרים 'אנו מתנגדים לשימוש בכפייה!...' סיסמתנו צריכה להיות: לחמש את הפרולטריון כדי להביס את הבורגנות, להפקיע את רכושה ולפרוק את נשקה... רק אחרי שיפרוק הפרולטריון את נשקה של הבורגנות... הוא ייצא במצב... שהוא מסוגל להשליך את כל כלי הנשק אל גל הגרוטאות. אין ספק שהפרולטריון יעשה זאת.

שהמנהיגות הסובייטית חושבת כאמת. לעתים מופרחות הצהרות כאלה בחלל במתכוון, כדי לספק תחמושת אלה המע- לים טענות בדומה לשגריר גרטהוף. באופן כזה נשמע לאחרונה מכול של הצהרות מפי אישים סובייטים בכירים הכופרים חד-משמעית באמונה במלחמה גרעינית מוגבלת או בנצחון בסכסוך גרעיני כולל. הצהרות אלה ערוכות בצורה כל כך ברורה כדי לסתור, ואם אפשר — לנטרל — את הדוקטרינות האסטרטגיות שאומצו על ידי ממשל ריגן, עד כי אין ספק שאי אפשר להתייחס אליהן ברצינות, ביחוד בהתחשב בהתעצמות האסטרטגית הסובייטית המצביעה על הכיוון ההפוך. בצדק מצביע השגריר גרטהוף על מקור אחר, הרבה יותר מהימן, כראוי לתשומת לב מיוחדת: הביטאון הסובייטי המסווג "המחשבה הצבאית", שתרגומו (לפרסומים שהופיעו בחלק ניכר מהעשור 1963 עד 1973) הופץ על ידי סוכנות הביון המרכזית. ביטאון זה, שנכתב על- ידי הצבא למען הצבא ואינו מיועד לתפוצה נרחבת, תואר על-ידי קצין סוב- ייטי בכיר כ"מכשיר הצבאי התיאורטי העיקרי של משרד ההגנה של ברית המוע- צות". בתור שכזה, הריהו מקור מהימן באמת. אשמח להתמודד עם השגריר גר- טהוף על מגרש משותף זה.

ג'וזף דאגלס וְאֶמֶרִיטָה הֶבֶר, מחברי הספר "האסטרטגיה הסובייטית למלחמה גרעינית", שהופיע שנה אחת אחרי הופעת מאמרו של גרטהוף, מונים בביבליוגרפיה שלהם 86 מאמרים מתוך "המחשבה הצב- אית" המוקדשים במישירן, או בצורה משתמעת, לאסטרטגיה גרעינית. מתוך מכלול 86 המאמרים הללו בחר השגריר גרטהוף במחצית התריסר בלבד לצורך אוסף הציטטות שלו — נתח זעיר, המהווה מידגם לקוי מאד מבחינה סטטיסטית. אני מניח שהסיבה היא מפני ששמנים המאמרים הנתרים, לערך, אינם תומכים בהשקפתו כלל ועיקר, ולו גם תוך פרשנות נדיבה ביותר.

סופרים צבאיים סובייטים מסוימים
גם במידגם הפעוט שבחר לו השגריר גר- טהוף הוא מרשה לעצמו חירות יתרה, כפי שאפשר להיווכח מתוך עיין מדוקדק יותר בהקשר הדברים שבחן מופיעות הציטטות שבחר להביא. ברצוני לסקור את הפיסק- אות העיקריות שמצטט גרטהוף כדי להר- כיח שלא זו בלבד שאין הן תומכות בתזה שלו, אלא שניתן ללמוד מהן דווקא את היפוכם של דברים. פריט מס' 1 הוא מאמרו של מרשל

קרילוב, שהיה אז (ב-1967) מפקד כוחות הטילים האסטרטגיים הסובייטיים. גר- טהוף מצטט את המרשל הסובייטי פעמיים. בקטע הראשון נאמר שהתקפה גרעינית מקדימה לא תציל את התוקפן "מחורבן גדול ומאבדות בנפש". בקטע השני נקבע שהתקפת פתע לא תמנע תגמול על ידי מכת נגד, כנראה בצורה של "שיגור עם קבלת התראה", קביעה שאינה אלא תומכת בנקודה שהועלתה קודם לכן. גרטהוף מפרש את ההצהרות הללו ברוח ההשמדה ההדדית המובטחת. אולם עיקר מאמרו של המרשל קרילוב סותר פרשנות כזו — חד וחלק. המסר שרוצה המרשל קרילוב להעביר הוא, שבהתחשב בעובדה שקרבן המכה הראשונה יכול תמיד להגיב, חשוב לשקול אמצעי מגן חזקים. זאת הוא אומר בפסקה שהשגריר גרטהוף לא ציטט ממנה: "בכל הנסיבות צריך להתכונן בימי שלום לנצחון במלחמה גרעינית, מנקודות הראות הכלכלית והצב- אית, ובצורה מקיפה". אין זה בשום פנים מתכון ל"השמדה הדדית מובטחת". בחלק אחר ממאמרו, קובע גנרל קרילוב כי "השימוש המסיבי בכלי נשק גרעיניים בדקות ובשעות הראשונות של המלחמה... יבטיח את השגת היעדים האסטרטגיים העיקריים של המלחמה כבר בתחילתה, ויקבע את דמותו הכוללת של המצב הצבאי-פוליטי שיווצר אחר כך". הוא הדין ביחס לפריט מס' 2, מאמרם של גנרל וְסֶנְדִין וְקוֹלוֹנֶל קוֹנְצ'וב. הפסקה שמצטט גרטהוף ממאמר זה עומדת גם היא על מכת השמד נוראה כתגמול, באופן בלתי נמנע, מצידו של קרבן ההתקפה הראשונה. אולם הפסקאות שאין הוא מצטט הן המפיצות אור על מטרת האזה- רות הללו, היינו:

"שיפור היכולת הטכנית להשגת הפתעה, וסכנת המכה הגרעינית הרא- שונה מצד האויב, שבתנאים המודר- ניים יש לו כוח הרס אדיר, מאלצים אותנו לבחון פעם נוספת את בעיות יכולת ההגנה של המדינות. בתנאים של שימוש בלתי מוגבל בטילים גרעי- ניים עלולות מדינות שלא היו מסוגלות להתכונן להדיפת התוקפן, לשבש או אפילו להחליש את ההתקפה הגרעי- נית, לסבול תוך זמן קצר הרס בהיקף כזה שימלא תפקיד מכריע בהמשך ניהולה של המלחמה."

צריך להיות ברור שְסֶנְדִין וְקוֹנְצ'וב מדגישים את עצמתה ההרסנית הנוראה של מכת התגמול לא כדי להסיק מכך שלא יהיו מנצחים במלחמה גרעינית, אלא

להיפך — כדי להטעים את הצורך בהכ- נות יעילות להתגוננות כאמצעי לנצח במלחמה גרעינית, אם תפרוץ מלחמה כזו. בדומה לקרילוב, בפסקה אחרת מדבריו שגם היא לא צוטטה על ידי גרטהוף, קובעים השניים שארצות שלא יערכו את ההכנות המתאימות הללו בתחומי ההגנה בימי שלום "עלולות לסבול תוך זמן קצר מהרס בהיקף כזה שימלא תפקיד מכריע בהמשך ניהולה של המלחמה."

לאחר מכן ישנם שלושה מאמרים: מאת הגנרלים איוונוב, זְמֶסקוב וְבוֹכָרְב. הפיסקאות משל איוונוב וְזְמֶסקוב עוסקות במלחמה גרעינית במונחים כלליים ומת- ייחסות להשלכות העונשיות של הגמול על התקפה גרעינית, אבל טיעוניהם מתייחסים אך ורק ליכולתה של ברית המועצות לגרום מה שאנו מכנים "נזק בלתי נסבל" לארצות הברית. אף לא באחד מהמאמרים הללו מצוי רמז כלשהו שהמחברים רואים במהלומות תגובה "קטלניות" כמייצגות את הכלל המקובל במלחמה גרעינית, הַיֵּשִׁים לגבי כל המש- תתפים במלחמה, או כי יש לארצות הברית יכולת דומה לעומת ברית המועצות.

אשר לציטטה מדבריו של זְמֶסקוב, באורח יוצא מהכלל מביא גרטהוף את הקשר ההערות שבמסגרתן מתייחס המחבר הרוסי ל"הערכותיהם של מומחים זרים". במקרה של איוונוב הוא מצטט פסקה הדנה בתוקפן שאיננו מסוגל למנוע מהלומת תגובה "קטלנית". אולם יש לשים לב שבמאמר המקורי מופיעים דבריו של איוונוב בהקשר של ביקורת על תיאורטיקנים מערביים שלא הזכירו בשמותיהם, ושנטען כי הם מאמינים שארצותיהם מסוגלות להנחית על ברית המועצות מהלומה ראשונה משתקת, תוך חסינות מוחלטת, או מעשית. "תגמול גרעיני מצד ברית המועצות יהיה בלתי נמנע" מזהיר איוונוב.

דוקטרינות אמריקניות וסובייטיות שוות?

אכן, הצהרות אלה משקפות מתכונת כללית. המקרה היחיד שבו מזכירים המקורות הסובייטיים מהלומת תגובה "קטלנית" הוא כאשר הם מתייחסים לתגובה סובייטית על מהלומה מקדימה אמריקנית על ארצם. למיטב ידיעתי לא קיימת כל הודאה שגם ההנחה ההפוכה קיימת, וגם לא קיים כל ניסיון להגיע לתיאוריה כללית בדבר השמדה הדדית מובטחת. ראיות אלה מאשרות את ההער- כת שלי בדבר התיאוריה האסטרטגית

בעניינים של יתרון יחסי ולא מוחלט. הכתובים הצבאיים הסובייטיים שמים דגש חזק על המחיר שישלם יוזם המהלומה הראשונה. אחת הסיבות לכך היא להפריך דיבורים בלתי אחר-איים שנשמעו בקרב חוגים מסוימים בכרית המועצות ובארצות הברית, בשנות החמשים והששים, כאילו תביא מהלומה מקדימה נצחון מהיר, מכריע ובלתי-מכאיב. סיבה אחרת היא לגשר על פני טענה שנעשתה מרכזית באסטרטגיה הגרעינית הסובייטית, דהיינו: שההכנות ההגנתיות למלחמה גרעינית חשובות בדיוק כמו ההכנות ההתקפיות. על פי ההשקפה הסובייטית רק שילוב האמצעים ההתקפיים וההגנתיים עשוי להבטיח נצחון במלחמה גרעינית. צורת חשיבה זו מסייעת להסביר את ההכנות הסובייטיות בתחום ההגנה למקרה של מלחמה גרעינית, הכנות המנוגדות, כמובן, ב-תכלית לרוחה של ההרתעה ההדדית.

חשוב לזכור מה היה המאזן האסטרטגי בשעה שנכתבו המאמרים ב-"מחשבה הצבאית". לארצות הברית היה יתרון ניכר בכל התחומים של כוחות אסט-רטגיים. היה זה לתועלתם של הסובייטים לאמץ דוקטרינה של "השמדה הדדית מובטחת", מפני שיריביהם היו בעלי יכולת רבה יותר, לנצח במלחמה גרעינית. דוקטרינת הנצחון במלחמה שלהם קדמה בעשור שנים לערך ליכולתם להוציא אותה אל הפועל.

אני מעדיף את מניעיו של גרטהוף כשהוא מפרש — או, ליתר דיוק, מפרש שלא כהלכה — את הדוקטרינה האסטרטגית הסובייטית בדרך שפירש. כוונותיו מהוגנות וראויות לשבח, אולם אף על פי כן נותרת השאלה בעינה, כלומר: האם אין תומכים ביציבות הגרעינית ובשלום מתוך תקוות שווא. אחת הדמויות באחד ממחזותיו של ג'ורג' ברנרד שאו שואלת, בשעה שהיא ניצבת מול עובדה הטוררת את מצפונה: "מה חשיבות יש לדבר שהוא נכון, אם הוא שגוי?" לדאבונו נוהל חלק ניכר מן הויכוח על האסטרטגיה הגרעינית ברוח זו, כאשר אחד הצדדים מאמץ לעצמו עמדה שהוא סבור שהיא כה "צודקת" מבחינה מוסרית עד כי הוא פטור מן החובה לבחון בקור רוח עובדות הנראות "שגויות" מבחינה מוסרית. אולם את המוסריות ניתן לקדם על ידי התייצבות אמיצה מול העובדות ופעילות במסגרת האופציות שהן מאפשרות.

המושלת בכיפה. דעה זו מקבלת כעובדה אבדות עצומות לכל הלוחמים בכל עימות גרעיני, ולפיכך היא תובעת הימנעות ממלחמה כזו, אבל דעה זו גם מניחה שאם אף על פי כן תפרוץ מלחמה גרעינית, תביא עליונותה של רוסיה בכוחות אסט-רטגיים התקפיים והגנתיים לנצחון סובייטי. אכן, השקפה כזו יכולה להוות בסיס ליחסים אסטרטגיים "יציבים", אבל רק בתנאי שאין מפרשים, או מציגים אותה, שלא כהלכה, כשוות ערך לדוקטרינה של ארצות הברית.

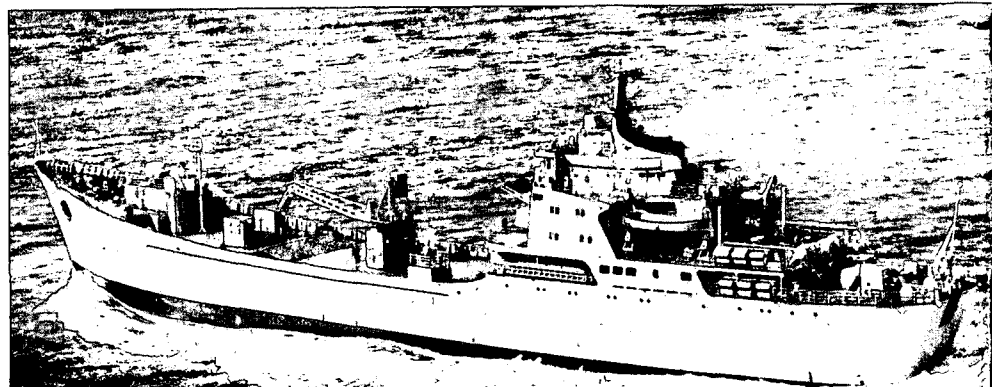
עדיפות אסטרטגית לעומת יציבות
מה עולה מכל זה? המסקנות הכוללות פשוט אינן מסייעות לטיעוניו של גרטהוף. ניתן לתאר את הפיקוד העליון הסובייטי כמי שדבק בהרתעה ההדדית רק אם אסטרטגיית "הניצחון במלחמה" מוגדרת שרירותית כחסינות מוחלטת מכל תגמול עונשי למעצמה שתנחית את המהלומה הראשונה. השגריר גרטהוף מפרש כל ראייה שהרוסים מכירים בכך שתגמול הוא בלתי נמנע — ואכן, ראיות כאלה אינן שנויות במחלוקת — כאילו פירושה שהם מסכימים לדוקטרינה של ההרתעה ההדדית. הוא עושה זאת למרות העובדה שבספרות הצבאית הסובייטית מלוות ההצהרות הללו כמעט תמיד בטענה שניתן בהחלט להשיג ניצחון במלחמה גרעינית. על אף האבדות הכבדות. כפי שכבר העיר קודם לכן אחד ממבקריו של השגריר גרטהוף, צורת הטיעון שלו "היא דוגמה מובהקת לניסיון הכושל המקובל לבחון את הדוקטרינה הסובייטית בדימוי המראָה, כמונחי הדוקטרינה של ארצות הברית. קלישות הטענה היא בדרישה ליכולת מהלומה ראשונה חסינה מפני תגמול שתהיה בידי ברית המועצות כתנאי מוקדם להנחתת מהלומה מקדימה." (ההדגשה נוספה על ידי). מחבר דברים אלה, מר לואיס א. פרנק, המשיך ואמר כי הממסד הצבאי הסובייטי אינו חושב כמונחים של "ביטחון מוחלט": "הדוקטרינה הפוליטית-צבאית כרוכה מאז ומתמיד

הסובייטית, כפי שבאה לידי ביטוי במאמרי הנזכר מיולי 1977 ב-"Commentary", כלומר, שהרוסים מאמינים בהרתעה, אולם "בעוד שהתיאורטיקנים האמריקניים העוסקים בהרתעה ההדדית מתייחסים למצב זה כרצוי מבחינה הדדית וקבועה, מתייחסים אליו האסטרטגים הסובייטים כאל מצב חולף ובלתי רצוי; אין הם נוטים כלל וכלל להניח בידינו את היכולת להרתיע אותם". או, אם ננסח זאת אחרת, האסטרטגים הסובייטים מתייחסים ל"הרתעה ההדדית" כאל מציאות של מאזן הכוחות הגרעיניים כפי שהיא קיימת כרגע, אבל יש בדעתם לשנות מאזן זה לטובתם, ולהבטיח לעצמם על-ידי כך מונופול על ההרתעה. המפליאה מכל היא הדרך שבה מציג גרטהוף את מאמרו של בוכארב. הוא מצטט מתוכו ארוכות ומסיק שהגנרל הסובייטי מתירא מהרסניותם של כלי הנשק הגרעיניים עד כדי כך שדאגתו העיקרית היא למנוע מלחמה גרעינית באמצעות הרתעה. אמת, שהגנרל בוכארב ער עד מאוד למוראותיה של מלחמה גרעינית ומזהיר שיש להימנע ממנה. אולם בצטטו פסיקה ארוכה ממאמרו של בוכארב, השמיט גרטהוף — במתכוון, עלי להניח — את פסקת המפתח:

"הקו הבסיסי של המפלגה שלנו בא לידי ביטוי (בהחלטה של הועד המרכזי) בדייקנות מרוכה ובבהירות: אם יבצע האימפריאליזם פשע ויטביע את המין האנושי בתהומות המלחמה הגרעינית, יכלה האימפריאליזם, ולא 'שני הצדדים', ולא הסוציאליזם, למרות שגם המדינות הסוציאליסטיות תעמודנה במבחנים עילאיים ותסבלונה אבידות עצומות."

חבל שגרטהוף שלל מקוראיו את הפסקה המכרעת הזו, מפני שמכל מה שקראתי בכתובים הסובייטיים בנושא זה, ומכל מה שלמדתי על פריסת הכוחות האסטרטגיים הסובייטיים, משקפת פסקה זו בנאמנות את הדעה הסובייטית

"אליגטור" — אנייה רוסית להנחתת טנקים

הזמה

משער אני כי עלי להיות אסיר תודה על כך שד"ר פייפס "מעריך" את המניעים שלי וקובע כי "כוונותי מהוגנות וראויות לשבח", למרות שהערתי זו מהווה הקדמה למסקנה כי התוצאות הן "תקות שווא". נוח לי להשאיר בידי הקורא את המסקנה, אם הניתוח שלי או פרשינותו של ד"ר פייפס הם השטחיים.

לפני שנפנה לדבריו של פייפס, ברצוני לציין כי הוא אינו מתמודד עם מספר הנחות חשובות, מתועדות במסמכים, המופיעות במאמרי, ואשר מקעקעות הנחות יסוד במאמרו הקודם.

הרעיון המהווה בסיס לתיזה של ד"ר פייפס הוא שהמנהיגים הסובייטיים מתייחסים למלחמה כאל דבר "תקף דרך קבע", על אף השינויים הצבאיים-טכנולוגיים. לדעתו הם מאמצים את העיקרון של קלאוזבויץ כי "המלחמה כהמשכה של המדיניות איננה משתנה עם שינוי הטכנולוגיה והחימוש" (זוהי ציטטה מדברי מרשל סוקולובסקי משנת 1962, שד"ר פייפס טוען ש"אין ספק שנוסחה בקפידה הדומה לזו שמייחסים בארצות הברית לתיקון לחוקה" - "Commentary", יולי 1977, עמ' 30. מקביעה מדהימה זו אנו למדים דבר מה לא רק ביחס לסגנונו של ד"ר פייפס אלא גם ביחס לגישתו לדיוק).

במאמרי הובאו מקורות סובייטיים מוסמכים שהבהירו שאין כל סתירה בין ההכרה בתוצאות הרוות השואה של מלחמה גרעינית לבין הצורך להימנע ממנה, ואשר חוזרים ומאשרים את התפיסת סות הקלאוזבויציות והלניניסטיות הוותיקות כי המלחמה היא תופעה פוליטית, וכי בתכונה או שלא כתכונה, בהצלחה או שלא בהצלחה, המלחמה היא תמיד המשכה של הפוליטיקה (או המדיניות), כפי שניתן לתרגם את המונח, גם מן הגרמנית וגם מן הרוסית). כמוכן שכך! למרות שמספר סופרים פוליטיים וצבאיים בחרו להשתמש בזאת בזמנים שונים כנושא לוויכוח (כפי שנותח והובהר במאמר שלי, ועודכן בנוסחתו המתוקנת משנת 1981, אם כי לא בזו של ד"ר פייפס), ברור למדי שמנהיגים פוליטיים וצבאיים סובייטיים בני סמכא, דחו את הרעיון שאמיתה זו מרמזת במשהו על קבילותה של המלחמה בתנאים הנוכחיים, שבהם קיימים מאגרי נשק גרעיני אדירים אצל שני הצדדים.

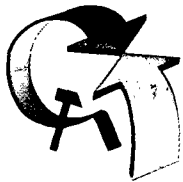
ד"ר פייפס איננו חולק על הניתוח שלי בנקודה זו כפי שהוא מופיע במאמרי (או

בצורה נרחבת יותר בגירסה מ-1981). סופרים פוליטיים וצבאיים סובייטיים שהתווכחו בשאלה זו קודם לכן, הסכימו ביניהם בסוף שנות השבעים, כדבריו של דובר בר סמכא אחד, כי "שום מדינאי ושום אסטרטג - אם הוא שפוי בדעתו - אינו יכול להתייחס למלחמת טילים גרעיניים כאל אמצעי להשגת יעד פוליטי כל שהוא". חבר הפוליטביורו מן השורה הראשונה, קונסטנטין צ'רננקו, הצהיר בנאומו מטעם המנהיגות הסובייטית ב"יום לנין" (22 באפריל 1981), כי המלחמה הגרעינית מהווה איום כל כך חמור "על הציביליזציה כולה, ואפילו על החיים על פני כדור הארץ" עד כי יהיה זה "פלילי להתייחס למלחמה גרעינית כאל המשך הגיוני, כמעט 'חוקי', של המדיניות". עד כאן כאשר לטיעון המסכם את מאמרו של ד"ר פייפס משנת 1977 כי "כל עוד מתקשים הרוסים לדבוק בעיקרון הקלאוזבויצי על תפקידה של המלחמה, אין הרתעה הדדית קיימת, לאמיתו של דבר".

במאמרו משנת 1977 טען עדיין ד"ר פייפס כי "ההנחה שמלחמה תרמו-גרעינית כמוה כהתאבדות לשני הצדדים שימשה בידי הרוסים מאז מחצית שנות הששים בעיקר כסחורה לצרכי ייצוא", ובתוך ברית המועצות "מגנים דיבורים כאלה בדרך כלל כ'פציפיזם בורגני'". קביעה זו הייתה בלתי נכונה בצורה בולטת, ובמאמרי משנת 1978 (ועוד יותר בגירסת 1981) צוטטו מספר הצהרות מפי ברוז'נייב ומנהיגים פוליטיים וצבאיים סובייטיים אחרים הסותרים אותה. ד"ר פייפס עובר על כך בשתיקה. וכי מה הוא יכול לומר כאשר נואם ברוז'נייב נאום מוסמך בפני ועידת המפלגה ה-26 וקובע: "המחשבה על ניצחון במלחמה גרעינית היא טירוף מסוכן?"

ד"ר פייפס גם אינו מנסה להזים את מסקנותי בקשר לכך שהסובייטים משלימים עם שוויון ועם הוויתור על עליונות כעל מטרה, כפי שנאמר עתה לעתים קרובות על-ידי מנהיגים פוליטיים וצבאיים סובייטיים.

ועתה כאשר לביקורתו. ד"ר פייפס ואנוכי תמימי דעים שכאשר מנתחים את המחשבה האסטרטגית הסובייטית יש להביא בחשבון חומר מוסמך הנוגע ליעדים הסובייטיים, לדוקטרינה אסטרטגית ולנתונים על התכניות והפריסה האסטרטגיות הסובייטיות. ד"ר פייפס סבור שבמאמרי חסר ניתוח מפורש של התכניות הצבאיות הסובייטיות, אך הוא אינו מסביר כיצד יוכלו אלה לשנות את מסק-

צבאית; טענתי הייתה שהעצמה הצבאית נתפסה כדרושה כדי להגן על בניין המערכת הסובייטית. בעוד שאמרתי כי לעובדה זו הייתה חשיבות שנייה במעלה (כפי שאין ספק שהייתה), טענתי גם שהיה זה "תפקיד מפתח".

חיציה העיקריים של ביקורתו של ד"ר פייפס מכוונים כלפי אחדים מהמקורות הכתובים שמהם שאבתי. הוא מפגין מוסר כפול מוזר מאוד: קודם כל הוא מסכים לחשיבות המקורות הללו, ולאחר מכן הוא מפחית מערכם. לדבריו "ציטטות מוכיחות דבר מה רק לעתים רחוקות." (לאחר שהביא מספר ציטטות כדי לתמוך בטיעוניו ניו שלו). לאחר מכן הוא טוען כי אני "בוחר רק חלק קטן מהציטטות הקיימות". זה מגוחך. כל אחד, ובכלל זה ד"ר פייפס עצמו בכתביו, בוחר רק חלק קטן ממספר המקורות הכמעט אינסופיים הקיימים. מצד שני, אני מתקומם בחריפות נגד האשמתו הבלתי מבוססת כי אני מתעלם מציטטות "בנות סמך באותה מידה, ומקיפות יותר, אלא שהן מוליכות ללא עוררין למסקנות שונות." זה פשוט לא נכון. יתר על כן, אם מאמין ד"ר פייפס בנכונות הדברים ומבקש לשכנע אחרים, מדוע אין הוא מביא מתוך אותן ציטטות מקיפות "המוליכות ללא עוררין למסקנות שונות"? אף על פי כן אין הוא עושה כך בששה עשר עמודי דפוס, ואינו מביא אפילו מובאה סותרת אחת. (מיד אדון בציטטות שהבאתי ושאליהן מתייחס ד"ר פייפס).

ד"ר פייפס מתנגד לטיעוני בנימוק ש"הרוח המכריע" של הציטטות שהבאתי הוא מתוך "מקורות גלויים", כפי שכמובן הם כל המקורות הסובייטיים שמצטט הוא עצמו במאמרו ב-"Commentary". הוא זוקף לזכותי שהבאתי כדוגמה את הפרסום הסובייטי המסווג "המחשבה הצבאית". אבל גם כאן לא נחה דעתו בגלל המבחר הכמותי המוגבל שהבאתי! ד"ר פייפס קובע שבספרם של דאגלס והבר מוזכרים 86 מאמרים מתוך "המחשבה הצבאית", בעוד אני מצטט רק "מחצית התריסר, נתח זעיר, המהווה מידגם לקוי מאד מבחינה סטטיסטית." מה מעולל טיעון כזה לציטוט שמביא ד"ר פייפס משלושה מקומות בכתבי לנין המונים יותר מארבעים כרכים של אוסף כתביו? הערתו טיפוסית: עוקצנית, משתמעת למספר פנים, אבל לא שייכת לעניין. "אני מניח", אומר הוא, "שהסיבה היא ששמור

שנה כתבתי: "הדוקטרינה הצבאית (והפור ליטית) הסובייטית מבוססת על דגם צבאי של יחסים פוליטיים השאוב מתבנית העימות הבסיסית של העולם המקובלת על הכולשביקים... התפיסה הצבאית... פשתה בכל הפוליטיקה הסובייטית". אחדים מכתבים מוקדמים אלה צוטטו בהערות שוליים למאמרי, וד"ר פייפס התעלם מהם. לו קרא את ספרי, או את החומר המקורי, לא היה כותב כי "הערצתו של לנין לקלאוזוביץ לא ידעה גבול". לנין אכן גילה עניין רב, ובמובנים מסויימים - עניין אוהד, בעבודתו של קלאוזוביץ, אבל גם מתח עליו ביקורת בשל השקפות פילוסופיות "אידיאליסטיות" בלתי מרכסיסטיות. ד"ר פייפס יכול היה גם להיזכר בדעתו של סטאלין משנת 1946, כי קלאוזוביץ כבר סמך בעניינים צבאיים "התיישן", וכי "מגוחך ללמוד לקחים מקלאוזוביץ בימינו".

אינני מקבל את האפיון "המקוצר" שמאפיין ד"ר פייפס את דעותי. אני, למשל, אינני טוען כי "המשטר הסובייטי" מצפה להרחיב את ההשפעה שלו בעולם באמצעות "התקוממות המעמדות העמליים" - הבהרתי במפורש שאני מאפיין את המרכיב האידיאולוגי במחשבה הסובייטית. הדיפלומטיה הסובייטית פעילה, והעצמה הצבאית אינה אלא אחד הכלים של המדיניות הסובייטית. אין ספק שד"ר פייפס מעדיף לקבוע דעות שיש ברצונו להזים. "חלומות באספמיה" כאלה אינם מצריכים תשובה.

אני עומד על דעתי בקשר לפירוש של המרכסיזם-לניניזם ולתפקידה של העצמה הצבאית. הדחייה שדוחה המרכסיזם-לניניזם את ה"ספונטניות" אינה עונה כלל על השאלה האמיתית, בהלכה ובמעשה כאחד: אילו פעולות ודרכי פעולה נחשבים כהולמים? בשום מקום לא אמרתי כי המנהיגים הסובייטים מטיפים "להמתין תוך השלמה עם הגורל". שאלות המפתח מה נחשב זהיר ואפשרי לעשותו, הן שאלות של מדיניות, ולא של אידיאולוגיה. זוהי הסיבה מדוע יש חשיבות מכרעת להשקפותיהם של הסובייטים בנוגע ליחס הכוחות הגרעיניים.

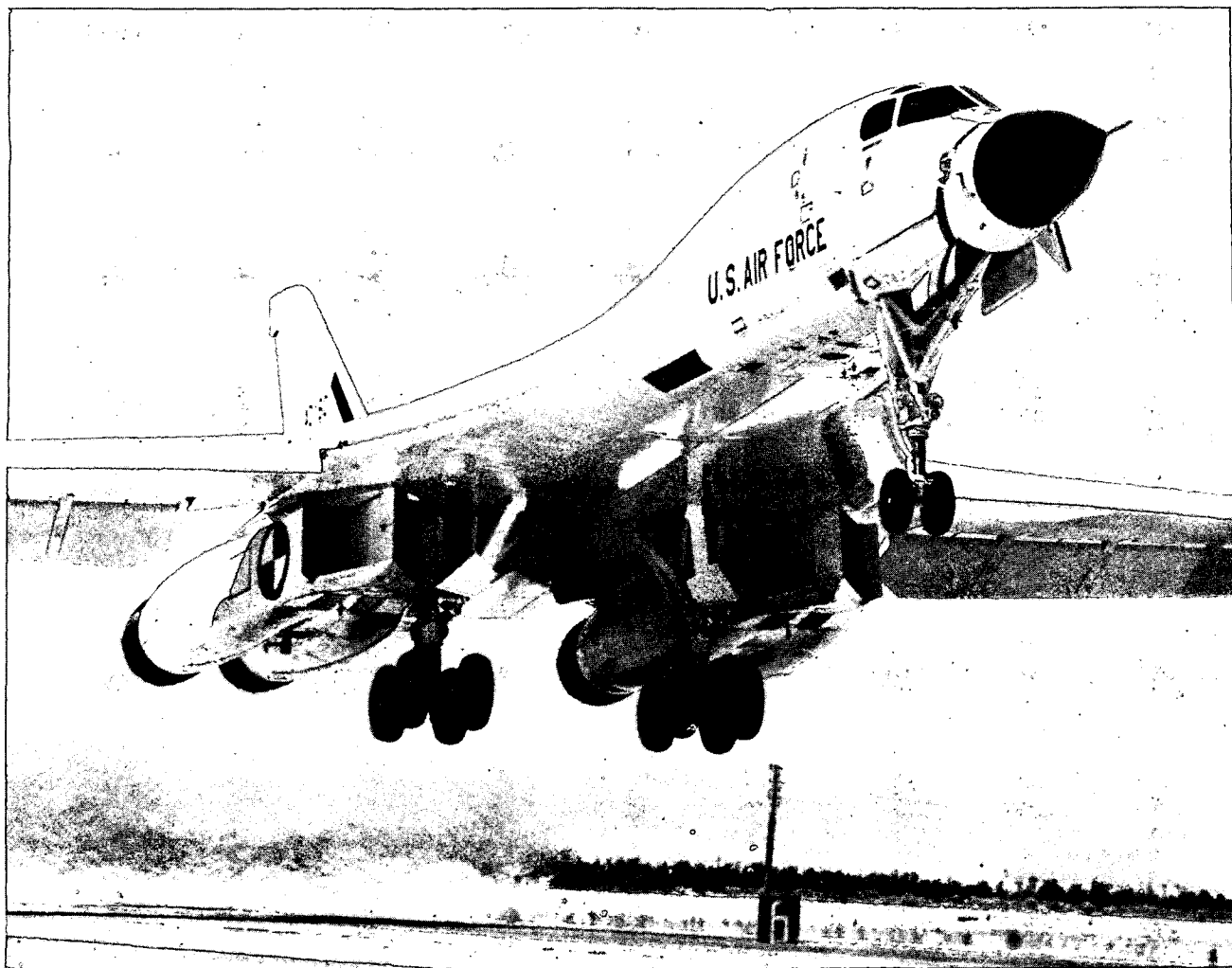
במסותא ממך, ד"ר פייפס: האמנם "אין זה אלא חוסר בקיאות במקורות" המביא אותי לאפיין את העדיפות שניתנה בשלהי שנות העשרים לפיתוח כלכלי ולהבטחת השליטה הפוליטית כמיועדת להקים "סוציאליזם במדינה אחת"? האם אין הוא מוכן להודות אפילו באפשרות של פרשנות שונה? כמוכן שאחת ממטרותיהם של הסובייטים הייתה לכונן עצמה

טיל מיניטמאן III בשיגור

נוחי. אף-על-פי כן נמנע ד"ר פייפס עצמו מלהזכיר דבר בהקשר זה, לבד מציון העובדה שהסובייטים שמים דגש על טילים גדולים המוצבים על הקרקע, על מערכי הגנה אסטרטגיים ועל הגנה אזורית. תכניות צבאיות סובייטיות אלה ואחרות אינן צריכות להילקח בחשבון כאשר עוסקים בשאלות הכלליות של הדוקטרינה הצבאית ושל היעדים הסובייטיים. אין ספק שצריך לרדן בהן הרבה יותר ביסודיות משעשה ד"ר פייפס במאמרו. לא עסקתי בהן במאמרי שלי משום שהתמקדתי בנושא מצומצם יותר. ד"ר פייפס שוגה כשהוא מניח שיהיו לי קשיים ליישב עובדות אלה עם פירושי למדיניות ולדוקטרינה הסובייטיות, ואין הוא מביא כל ראיות כדי לתמוך בקביעה כזו.

אין ד"ר פייפס צריך להזכיר לי את כתביהם הצבאיים של אַנגֶלס וְלֵנִין, כתבים שניתחתו במספר ספרים שפורסמו מאז 1953. הערותיו על "המיליטריזציה של הפוליטיקה" אצל הסובייטים אינן מהוות תרומה חדשנית כלל ועיקר. כבר לפני 30

מפציץ אמריקני B-1. האם יהוו טולי שיוט תחליף הולם עבורו?

שלו עצמו מדברי לנין להערה קצרה. לגבי בר-פלוגתא מערבי כד"ר פייפס אין זה מוסיף חיזוק לדבריו כשהוא גורף הערות ציניות של לנין על פירוק החימוש כ"ראיה" לדבר מה (לבד מראיה לציניות הנודעת של לנין) יותר מאשר היה הדבר מוסיף חיזוק לדבריו של בר-פלוגתא סובייטי לצטט, למשל, ביטויים דומים מפי טדי רוזבלט. אחרי ככלות הכל, דבריו של לנין הם בעלי עניין כיום לאלה מבינינו החיים בעולם המציאות לא מפני שהם מייצגים מעיין תכונה כל שהיא, אלא מפני שמבחר סובייטי בין זמננו של אמירות מסוימות מתוך המאגר הבלתי נדלה כמעט של כתבי לנין, מקנה לנו ידיעה כל שהיא על הקו הסובייטי הנוכחי, שלשם תמיכה בו נתלים הדוברים הסובייטיים באילן גדול כלנין.

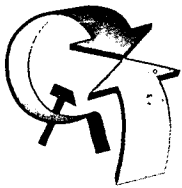
לו היה ד"ר פייפס מעוניין להתוודע אל הכתובים הסובייטיים בני זמננו, היה מגלה שסופרים מן השורה הראשונה, אנשי מפלגה ואנשי צבא, מגלים עניין

ניתוח כהלכה, והדבר משולל ערך לגביו. אם הוא חולק על הניתוח שלי, עליו להציג ביע על הנקודות השנויות במחלוקת. ה"אשמתו" כי אני מאמץ לי מקורות כאלה כפי שהם נראים לי ונסינות אחרים להנחות אותי כיצד לנתח את המקורות האלה, הם יותר מאשר מפליאים. להגנתי (אף על פי שאין אני חש כל צורך להתגונן) הבה ואצטט עד שיהיה מקובל אפילו על ד"ר פייפס: "על ידי פענוח כשרוני של הספרות הסובייטית על בעיות אסטרטגיות, ולאחר מכן פירוש המידע הזה על רקע המסורת הצבאית הסובייטית, הצליח ריי-מונד ל. גרטהוף להתוות תחזית הרואה את הנולד באורח ראוי לציון של המדיניות הצבאית הסובייטית בשנות הששים והשבעים." מי מחכרם של דברים אלה? ריצ'רד פייפס ("Commentary", יולי 1977, עמ' 27).

לפני שנפנה אל הביקורת הישירה ביותר של ד"ר פייפס על הדרך שבה אני משתמש בנתונים, ראויה ה"ציטולוגיה"

נים הפריטים הנותרים, לערך (צריך להיות: המאמרים) אינם תומכים בהשקפתו כלל ועיקר. ד"ר פייפס טועה; לאמיתו של דבר, "הנותרים" מונים כ-800, והם אינם מנוגדים להשקפתי כלל ועיקר. (עד היום הופיעו 81 חוברות — מ-1963 עד 1973 — ובכל אחת מהן יש בדרך כלל כעשרה מאמרים; עד הופעת המאמר שלי, ב-1969, הופיעו 54 מאמרים.) אולם ספרם של דאגלס והפּר עוסק בנושא הרבה יותר רחב, נוסף להיותו, כמובן, הרבה יותר גדול. ד"ר פייפס שוגה כאשר הוא רומז שבחזתי להתעלם ממראי מקום, והוא רוצה שהקורא יניח שהם רבים, שאינם תואמים את התיזה שלי. לא יכולתי לגלות כאלה, וברור שאין הוא יכול לגלות אפילו מקור אחד כזה בין 86 המאמרים שצוטטו על ידי דאגלס והפּר, או — כנראה — כ-800 ויותר המאמרים המקוריים.

ד"ר פייפס מאשים אותי שאני "מצדד" בשיטה של שזירת ציטטות יחדיו ללא

מהווה "ראיה" התומכת בתיאוריות שלו. על הקורא לחזור ולקרוא את הפיסקות מאת הגנרלים איוונוב וזמסקוב המובאות במאמרי. ד"ר פייפס טוען כי הדברים שהבאתי משל איוונוב נאמרו בהקשר של ביקורתו של איוונוב על ההשקפות הרווחות במערב, וכי הם מתייחסים רק לתגובה "מצד ברית המועצות". ד"ר פייפס שוגה. אכן, במאמרו של איוונוב מופיעה פיסקה הדנה בהשקפות הרווחות במערב בדבר האפשרות של מתקפת פתע מוצלחת על ברית המועצות, ופיסקה זו מסתיימת במשפט על התגמול הסובייטי הבלתי נמנע, וממנו מצטט ד"ר פייפס. מה שאין הוא מסביר הוא, מדוע בחר גנרל איוונוב — לאחר שהבהיר את דעתו בקשר לתגמול סובייטי בלתי נמנע כשהוא עוסק במהלומת פתע מערבית ראשונה — להוסיף פיסקה נוספת שעננה יינה לא באשליות הנצחון הרווחות במערב עקב התקפת פתע מוצלחת, אלא ב"רמת הפיתוח הנוכחית של טילים גרעיניים", והמגיעה למסקנה כי "מעשית, אין זה אפשרי להשמיד אותם לחלוטין, ולכן גם בלתי אפשרי למנוע מהלומת תגובה קטלנית". יתר על כן, בפיסקה הבאה מיד לאחר מכן ממשיך איוונוב ואומר: "באשר לאופני המבצעים האסטרטגיים של הכוחות המזוינים במלחמה גרעינית, גורסת הדוקטרינה הצבאית שלנו (כלומר: של ברית המועצות) בין יתר המבצעים של הכוחות הגרעיניים האסטרטגיים..." יתר על כן, המאמר נושא את השם "הדוקטרינה והאסטרטגיה הצבאיות הסובייטיות", ובוזה צריך היה להיות רמז לד"ר פייפס בקשר לישימותו של התוכן. ולבסוף, חשוב לציין שרק בפיסקה המתייחסת לשני הצדדים השתמש גנרל איוונוב במלה "קטלנית" כדי לתאר תגמול; בפיסקה המצוטטת על ידי ד"ר פייפס שבה מתייחס איוונוב לתגמול הסובייטי, הוא מתייחס פשוט ל"תגמול" (או ל"עונש", על פי התרגום שבו משתמש ד"ר פייפס), מבלי לאפיין אותו כ"קטלני". עד כאן באשר לתיאוריה של ד"ר פייפס — ול"ראיות" שלו.

מובאות סובייטיות רבות אחרות, ובכללן אחדות שהובאו במאמרי משנת 1978 (ועוד יותר במהדורה המתוקנת משנת 1981), עוסקות בתגמול "קטלני" על ידי אחד הצדדים על כל התקפה מן הצד השני. (אגב, כאשר ציטטתי במאמרי הצהרה סובייטית רשמית שנעשתה בזמן

מדברי ד"ר פייפס. גם אין ללמוד מתוכם את הנקודה שהוא מתאמץ כל כך להוכיח. ד"ר פייפס מצטט את הסובייטים הללו כמי שאומרים: "ההכנות שעושה תוקפן להתקפת פתע גרעינית כרוכות בשיפור המיגון של אמצעי ההתקפה ושל יעדים הנמצאים הרחק בעורף..." למעשה, נאמר באותו משפט כפי שהוא מופיע במקור, כך: "לפיכך, ההכנות שעושה תוקפן להתקפת פתע גרעינית כרוכות במישרין לא רק בשיפור הכוננות הקרבית של כלים אסטרטגיים גרעיניים ובהשגת יעילות של המהלומה הראשונה, אלא גם בשיפור רמת המיגון..." מדוע השמיט ד"ר פייפס את הפיסקה המודגשת, או מדוע לא ציין, לפחות, את ההשמטה על ידי נקודות, כמקובל בין אנשי ספר? ואולם כל הסטיות הללו שסוטה ד"ר פייפס אינן משפיעות כהוא זה על הציטטה שהבאתי מדבריהם של שני הסופרים הנזכרים, ושאינן ספק שנכתבה בצורה ישימה לארצות הברית ולברית המועצות כאחת: "הכל יודעים שבתנאים הנוכחיים, תהיה מהלומת תגובה מיידית, בעלת עוצמה הרסנית נוראה, דבר בלתי נמנע בשעת סכסוך מזוין בין יריבים השווים, פחות או יותר, בכוחם (בכמות, וביחוד באיכות כלי הנשק)".

ד"ר פייפס בוחר להכליל את הדברים במלים משלו בשעה שהוא חולף ברפרוף על פני מאמרם של הגנרלים איוונוב וזמסקוב. הוא קובע, כי בעוד שהם מתייחסים לתגמול "מתייחסים טיעוניהם אך ורק ליכולתה של ברית המועצות לגרום מה שאנו מכנים 'נוק בלתי נסבל' לארצות הברית." לדבריו, "אף לא באחד מהמאמרים הללו מצוי רמז כל שהוא שהמחברים רואים במהלומות תגובה 'קטלניות' דבר ישים לארצות הברית ולברית המועצות כאחת. בשני המקרים הוא טועה טעות גסה. לאחר מכן הוא ממשיך ועושה הכללה בטענו כי "המקרה היחיד שבו מזכירים המקורות הסובייטיים מהלומת תגובה 'קטלנית' הוא כאשר הם מתייחסים לתגובה סובייטית על מהלומה מקדימה אמריקנית... למיטב ידיעתי לא קיימת כל הודאה שגם ההנחה ההפוכה קיימת... ראיות אלה (!) מאשרות את ההערכות שלי בדבר התיאוריה האסטרטגית הסובייטית, כפי שבאה לידי ביטוי במאמרי הנזכר מילוי 1977 ב"Commentary"..."

לא ייאמן! ד"ר פייפס מתעלם מהצהרת רבות מצד הסובייטים המובאות על ידי הסותרות במישרין את טיעונו, ולאחר מכן הוא אומר בעלילות כי העדרן של הצהרות כאלה, "למיטב ידיעתי",

בנושאים אחרים לגמרי. כך, למשל, ציטט מאמר המערכת של בטאון משרד ההגנה מדברי לנין, כשהוא מתווה הנחיות לצבא הסובייטי לקראת ועידת המפלגה ה-26, לאמור: "הצורך בהגנת הרפובליקה הסובייטית מכתוב את החסכון הקפדני ביותר במאמצים, ואת היישום היעיל ביותר של כוח העבודה" ("הבטאון הצבאי היסטורי", מס' 10, אוקטובר 1981, עמ' 6). פיסקה זו נתפרסמה בעיתון צומה של מערכת רבתי לחיסכון שהתחוללה בכל תחומי המימסד הצבאי הסובייטי. אם נצטט רק עוד דוגמה אחת בתמיכה למדיניות הסובייטית בדבר הצורך להימנע ממלחמה, הזכיר לאחרונה היסטוריון סובייטי מן השורה הראשונה את לנין כמי שאמר: "יום יבוא ומלחמה תהיה כה הרסנית עד שתיעשה בלתי אפשרית בכלל" (א. א. צ'יפריאן, "היסטוריה של ברית המועצות", מס' 1981, עמ' 33, תוך ציטוט מאוסף כתבי לנין, כרך 44, עמ' 304-305).

הלזו בביקורתו של ד"ר פייפס מצוי בנסיונותיו לתקוף את השימוש שעשיתי במקורות שהובאו מתוך "המחשבה הצבאית".

ראשון בהם הוא מאמרו של המרשל קרילוב. ד"ר פייפס מבקש לסייע לקרילוב כשהוא מפרש למעננו את המסר "שקר-ילוב רוצה להעביר" ביחס לחיוניותם של אמצעי ההגנה כסיוע ליכולת ניהול מלחמה התקפית. ד"ר פייפס מצטט מדברי קרילוב כי הנצחון מצריך הכנות בימי שלום, וד"ר פייפס קובע שיש בזה תמיכה לטיעון בדבר הכנות אסטרטגיות הגנתיות. לאמיתו של דבר, מיד לאחר משפט זה מופיע משפט נוסף, המצביע על מחשבותיו של קרילוב באותו זמן: "כוחות הטילים האסטרטגיים חייבים להיות בכוננות קרבית מתמדת כדי שאפשר יהיה לשגר מיד מהלומת תגובה קטלנית בטילים גרעיניים נגד התוקפן, למקרה שזה יסתכן בפתיחה במלחמה גרעינית." בניגוד לפירושו של ד"ר פייפס, דברים אלה עולים בקנה אחד עם הרתעה הדדית ואפילו השמדה הדדית מובטחת, בהנחה ששני הצדדים נוקטים עמדה כזו, כפי שאכן הם עושים.

לאחר מכן מצטט ד"ר פייפס מדבריהם של שני סופרים צבאיים סובייטיים שהזכרו על ידי — גנרל וסנדין וקולונל קוונצוב; גם זאת הוא עושה כדי לתמוך בטיעונו על הדגש המושם על "הכנות הגנתיות". הדברים שהוא מצטט אינם עומדים בשום סתירה לדברים שהבאתי אנוכי מתוך אותו מאמר, כפי שמשמע

הקביעה הסתמית כי נשמעו "דיבורים בלתי אחראיים בחוגים מסויימים בכרית המועצות" בשנות החמישים והששים, כאילו "תביא מהלומה מקדימה נצחון מהיר, מכריע ובלתי מכאיב." אין ביכולתו של ד"ר פייפס לצטט מראה מקום אחד, או מקור אמין אחד כדי לתמוך בטיעון כזה; יתר על כן, הטיעון אינו אמין על פניו, בהתחשב בנחיתות הסובייטית באותם ימים.

בצינו את הצורך להשיב את המאזן הצבאי על כנו בשנת 1969, כשהופיע המאמר ב"מחשבה הצבאית" המצוטט במאמרי, מדגיש ד"ר פייפס את הצורך החיוני ביכולת אסטרטגית הגנתית והתקנית כאחת, כהכנה למלחמה גרעינית. לבד מן העובדה שמאמרים אלה, בשנת 1969, אכן שמו את הדגש על החשיבות המיוחדת של הגנה נגד טילים בליסטיים במאזן הגרעיני (כפי שצוטט במאמרי), וכי הם קדמו לסאלט 1, מתעלם ד"ר פייפס לחלוטין מהסכמתם של הסובייטים, למעשה ועל ידי האמנה בדבר הטיים לים, לאיסור של ממש על מערכי הגנה נגד טילים בליסטיים, וזה לאחר שהוא עצמו מציע להתבונן בתכניות הצבאיות הסובייטיות. כיום עומדים לרשות ברית המועצות 32 משגרי טילים נגד טילים בליסטיים מבצעיים, בהשוואה ל-64 משגרים בשנת 1969, ונוסף לכך קיימת המגבלה שבאמנה על הצבת יותר מ-100 משגרים באתר אחד. האם מסייעת עובדה זו להשקפתו של ד"ר פייפס בדבר מאמץ סובייטי כולל להגיע להיערכות אסטרטגית הגנתית-התקפית מקיפה? אולם למרות העיוותים שנוצרו בידי ד"ר פייפס תוך כדי מאבק עם הראיות הדוקטרינריות, עולים דברים אלה בקנה אחד עם השלמתם של הסובייטים עם מצב של הרתעה הדדית.

נושא השקפותיהם של הסובייטים על המלחמה הגרעינית, ההרתעה, האסטרטגיה והדוקטרינה הצבאית הוא נושא מורכב, ומצריך עיון הרבה יותר מעמיק. מאמר "הזמה" זה מסתיים כאן מפני שהעורך קורא לשים לכך קץ, ובצדק לדעתי, ככל שהדברים נוגעים לחילופי הדעות הנוכחיים. אבל אין ספק שהנושא הבסיסי מצריך עיון נוסף ומאמץ רציני רצוף לקבוע מה הן ההשקפות הסובייטיות. הבה נקווה שניתן להעלות את רמת הויכוח ולמקד אותו בנקודות השנויות במחלוקת.

חדשה, כך נאמר במצעה של המפלגה הקומוניסטית של ברית המועצות, 'לא יסבלו עוד העמים מערכת המטילה אותם לתוך מלחמות חורבן. העמים יגרפו את האימפריאליזם ויקברו אותו.' כלומר, אין זו 'עליונותה של רוסיה בכוחות אסט-רטגים התקפיים והגנתיים', כפי שמציג זאת ד"ר פייפס, אלא העמים המגיחים מבין החרכות הרדיו-אקטיביות כשהם מלאי חימה על האימפריאליזם שפתח במלחמה הם שיהיו המנצחים, ולא יהיה זה 'נצחון סובייטי' במובן המשתמע מדבריו של ד"ר פייפס, אלא 'גריפת האי-מפריאליזם וקבורתו.' ייתכן שלא ייותרו הרבה רוסים או אמריקנים; יהיה אשר יהיה הבטחון שיש לגרול בוכארב בעתיד, לאחר מלחמה גרעינית, אין הוא נשען על טילי ה-SS-18, אלא על "כובד משקלה" של ההיסטוריה.

לאמיתו של דבר מדבר גרול בוכארב גם על "אפשרות הנצחון של המדינות הסוציאליסטיות במלחמת עולם גרעינית", וזה בפסיקה שצוטטה במאמרי, אבל זאת רק כדי לקבוע כי: "המפלגה הקומוניסטית של ברית המועצות והמפלגות המרכסיסטיות-לניניסטיות האחרות דוחות בהחלטיות... את היותה של מלחמת עולם גרעינית דבר רצוי מנקודת הראות של האינטרסים של המהפכה הפרולטרית העולמית..." נהפוך הוא, טוען בוכארב, העצמה הצבאית הסובייטית מסייעת להרתיע את האימפריאליסטים ולמנוע מלחמת עולם (ראה את המובאה במאמרי).

יש קביעות רבות אחרות אצל ד"ר פייפס שאינן נתמכות בראיות; למשל —

המו"מ כסאלט, תרגמתי את המילה המתורגמת בדרך כלל, ובצורה מוצלחת יותר, כ"קטלנית", במונח "ניצחת". אסתפק בציטטה אחת, מתוך מקור שד"ר פייפס מכיר בסמכותיותו: "המחשבה הצבאית". במאמר משנת 1973, שבשעה שהופיע המאמר שלי אי אפשר היה עדיין להשיגו כבלתי מסווג, העוסק ב"טכנולוגיה ובאסטרטגיה הצבאית", קובע גנרל צ'רדניצ'נקו (אגב — משתף פעולה הדוק, ומחבר בצוותא עם מרשל סוקולובסקי בעבר): "תוקפן שיפתח במלחמה גרעינית יהיה צפוי בצורה שאין חזרה ממנה למהלומת תגמול גרעינית קטלנית בידי הצד שכנגד" (כך; ולא רק "בידי ברית המועצות"). מאמר זה הוא אחד מתוך סדרה של מאמרים על האסטרטגיה הצבאית הסובייטית.

ד"ר פייפס מתימר לראות בפירוש שלי למאמר אחר, מאת גנרל בוכארב, דבר מתמיה. הוא מצטט פסיקה ש"השמטתי" ("במתכוון, עלי להניח", הוא מוסיף בחומרה), ומוצא כי "חבל שהשגריר גר-טהוף שלל מקוראיו את הפסיקה המכרעת הזו." פירוש הדבר, כך הוא אומר, כי "עליונותה של רוסיה בכוחות אסטרטגיים התקפיים והגנתיים תביא לנצחון סובייטי."

נהפוך הוא. אני שמח להזדמנות לבחון יחד עם ד"ר פייפס את הדברים שהוא מצטט משל בוכארב. מהו ההקשר שבו נאמרו? זהו סיכום פוליטי כללי בסיומו של המאמר. בפסיקה שקודמת לו, מיד לפני זו שציטט ד"ר פייפס, נאמר כך: "אם למרות זאת יעזו התוקפנים האימפריאליסטים לפתוח במלחמת עולם

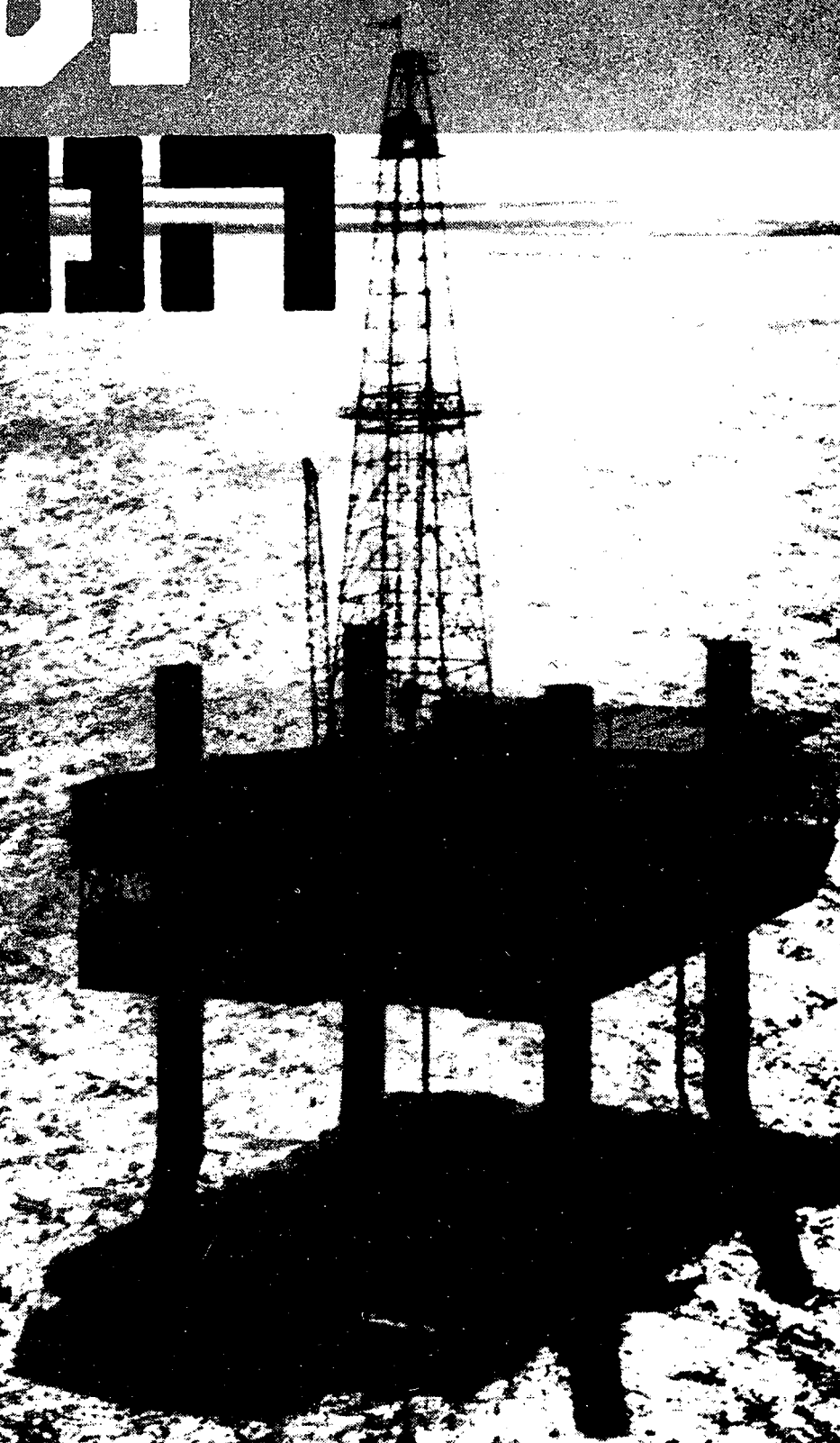
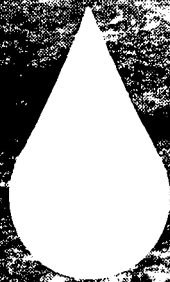
חילום סובייטים מתרגלים הפעלת סוללות טילים נ"מ בעת התקפת אבי"ח

נשק

הנפט

אל"מ אברהם

בדרך כלל מוצגת סעודיה כמדינה מתונה ביחס למחירי הנפט, ואילו איראן, אלג'יר ולוב מוצגות כקיצוניות. בפועל אין המצב כה חד משמעי. מחיר הנפט אינו נקבע על ידי מיקוח בין מדינות אופ"ק, אלא בעיקר על ידי הכוחות הפועלים בשוק. ועובדה היא שמאז 1975 ועד תחילת 1982, הורידו כמה מדינות החברות באופ"ק את מחירי הנפט כאשר השוק היה רווי ובעל עודף היצע.

המדינה בעלת ההשפעה הרבה ביותר בשוק הנפט היא סעודיה, אשר יכולה לגרום לעליות או לירידות במחירי הנפט על ידי הגדלת התפוקה או צמצומה. המדיניות הסעודית הייתה להגדיל את התפוקה מדי שנה, עד לסתיו 1981, וכך היא הפכה למעין "לשון מאזניים" באופ"ק.

גורם נוסף בעל השפעה על שוק הנפט ועל המחירים בו מהוות "חברות השיווק

הבינלאומי בין השנים 1970—1979, והכתיב רמות תפוקת נפט, ורמת מחירים בשוק הנפט, הנו ארגון אופ"ק, המורכב מ-13 מדינות מייצאות נפט. ארגון זה מאפיין על ידי שני קווי חיתוך עיקריים:—

א. על פי התייחסות המדינות לסכסוך הערבי-ישראלי. כאן יש להבחין בין שבע מדינות ערב המפיקות נפט שכיניוין אופ"ק, לבין יתר המדינות מפיקות הנפט שאינן קשורות לסכסוך, וכינוין אופ"ק.

ב. על פי גודל האוכלוסייה ביחס לעתודות הנפט. כאן הפרדוס שמדינות בעלות אוכלוסייה קטנה הן בעלות עתודות דות הנפט הגדולות, ואילו מדינות בעלות אוכלוסייה גדולה הן בעלות עתודות נפט קטנות יחסית. קווי חיתוך אלה יוצרים עימותים בתוך ארגון המדינות מפיקות הנפט, בכל הקשור ברמת התפוקה ובגובה מחיר הנפט.

בשנים 1945—1973 גדלה צריכת הנפט בעולם, בסדר גודל של כ-5% בשנה. מחירו הנמוך יחסית של הנפט כמקור לאנרגיה, גרם להערפתו על פני מקורות אנרגיה אחרים ובעיקר פחם. במשך 20 שנה ירד מחירו הריאלי של הנפט, דבר שהגביר את צריכתו. גם מקורות הנפט החשובים השתנו. בשנות ה-40 וה-50, היו ארה"ב וונצואלה מפיקות הנפט הגדולות, אך בשנות ה-60 עבר מרכז הכובד למזרח התיכון. באותה תקופה החלה למעשה התלות של ארצות מערב אירופה ויפן בנפט המופק במזרח התיכון. משבר האנרגיה של שנת 1973 חשף את העצמה הגלומה בנפט, והגיע לכותרות העיתונות ולתודעת הציבור בעולם כולו. למעשה, החלה העצמה הגלומה בנפט להיחשף בדרכים שונות כבר מאז 1970, שהייתה שנת השיא של תפוקת הנפט בארה"ב. עד לאותה שנה עלתה התפוקה כל שנה. החל משנת 1970 החלה ירידה בתפוקת הנפט של ארה"ב באופן ממש, אך הצריכה המשיכה לעלות. נוצר אפוא פער בין הצריכה לבין התפוקה (ההרגשה כאן על ארה"ב הנה מכוונת שכן מדינה זו צרכה באותה עת כ-30% מכלל תפוקת הנפט בעולם, וקנדה ייצאה במשך שנים רבות עודפי נפט מתפוקתה העצמית. עודפים אלה הצטמצמו עד שבשנת 1970 הפכה קנדה ליבואנית נפט).

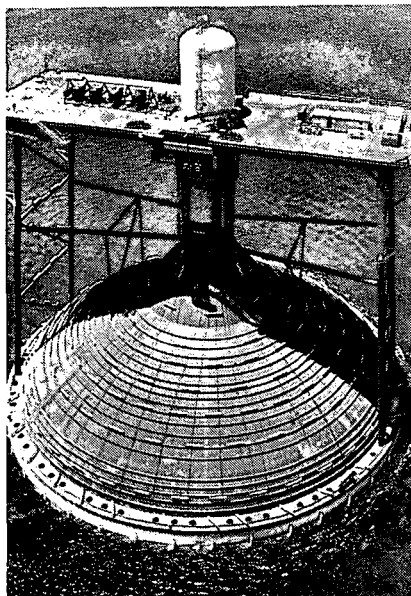
בין השנים 1950—1970 היה מחיר הנפט בדולרים יציב ואף ירד ריאלית. החל משנת 1970 ועד אוקטובר 1973 (לפני פרוץ מלחמת יום הכיפורים), עלה מחיר הנפט בשוק העולמי ב-123%. יש לציון שעלויות המחירים החלה כשלוש שנים לפני מלחמת יום הכיפורים ומכאן שהקשר בין עלויות מחירי הנפט לבין הסכסוך הישראלי-ערבי, אינו כה הדוק כפי שמספר גורמים במערב וחלק ממדינות ערב מנסים להוכיח. ניתוח כלכלי של העובדות יראה, כי עליות המחירים הגדולה לא הייתה קשורה כמלחמה בין ישראל למדינות ערב. העלייה הגדולה במחירים חלה כחודשיים שלושה לאחר המלחמה. ממצאים אלה מתחזקים לאור בדיקת עליית המחירים הבאה (קרוב ל-100%), בעת "המשבר האירני" ב-1979. ניתן להעריך כי הגורם המרכזי בעליית מחירי הנפט הנו כלכלי מעיקרו. הארגון ששלט על שוק הנפט

קידוח נפט בנסיכויות המפרץ הפרסי

הערכתנו היא שמגמה זו תימשך, וככל שהשנים תחלופנה כך העולם מתקדם לקראת שחרורו מהתלות בנפט, אולם עלינו לציין שאין זה שחרור מוחלט, כי כל עוד לא הומצא לו תחליף, עדיין יש לנפט חלק נכבד ב"סל האנרגיה", אולם המגמה קיימת, ובדברים הבאים בכוונתנו להראות מגמה זו המסתמנת משנת 1979 ואילך. כשם ששנת 1970 הייתה "שנת מפתח" בבניית עצמתו של הנפט, כך להערכתנו שנת 1980 הנה "שנת מפתח" נוספת.

שנת 1980 הייתה השנה הראשונה, שבה ירדה תפוקת הנפט בכ-5% לעומת השנה שקדמה לה, והמגמה נמשכה. גם בשנת 1981 הייתה ירידה של 6% נוספים לעומת שנת 1980, ובשנת 1982 נמשכה הירידה בכ-6% נוספים (סה"כ ירידה של כ-16.5% לעומת שנת 1979). מכאן נובעת ההערכה, שהן תפוקת הנפט והן עצמתו נמצאים מעבר לשיאם.

מכל תת קרקעי לאחסון נפט ליד חופי דובאי

פילה עצמה כל עשור), אמנם עתידה להצטמצם ל-3%-4% אבל המגמה תמשך. הם לא חזו את הירידה האבסולו-טית בצריכה שבלטה בעיקר בשנים 1974-1975 ו-1980-1981. הטעות הגדולה של המומחים הייתה, לא בחישוב ההכנסות של מדינות הנפט, אלא בחישוב הוצאותיהן. אותם מומחים ידעו שהייבוא של ארצות הנפט עולה בשיעור שנתי של 10%-20%, והם לא העריכו שהגידול בייבוא של יצואניות הנפט יכול להיות בסדרי גודל של 50%-70%. היום אנו יודעים כי בסעודיה, לדוגמה, קצב הגידול של ייבוא מוצרים ושירותים גדל והולך והעודף השוטף ביחס שבין הכנסות להוצאות בדולרים, הולך ומצטמצם.

במושגים כספיים, ההערכה הייתה כי אצל אותן מדינות אופ"ק, יצטבר עד לסוף שנת 1980 סכום של כ-650-750 מיליארד דולר, בעוד שהעודף בסוף 1980 הגיע לכ-322.5 מיליארד דולר.

אלמלא הגדילה סעודיה את תפוקתה בשנת 1976 בכ-22%, הרי עודפי אותה שנה היו מצומצמים למדי, והדברים נכונים גם לגבי השנים 1979 ו-1980.

מצב דברים זה הביא בשנת 1981-1982 לאיזון בין ההכנסות לבין ההוצאות, והחל משנת 1982 נוצר גירעון שוטף במאזן התשלומים של מדינות אופ"ק. יחד עם מגמת צמצום הנכסים מנפט, רואים אנו מגמת צמצום בתפוקת הנפט. מאז שנת השיא 1979 המגמה היא צמצום צריכה בעולם המערבי ובעקבותיה צמצום בתפוקת הנפט, המובילה לצמצום ברווחי המדינות המפיקות.

הגדולות". לפני שנת 1973 נאמר כי המדינות המייצאות נפט, תלויות ברשת שיווק שאינה בידיהם, על כן אם מדינות אלה תחרוגנה מ"קו אדום" מסוים הן תוכלנה "לשחות" את הנפט שלהן, כיוון שחברות הנפט יעצרו את תהליך השיווק. מאז 1973 עבר עיקר תהליך השיווק לידי המדינות המייצאות, אולם עיקר הייצוא (כשני שלישים) נשאר בידי חברות הנפט הגדולות. מדינות המייצאות לכדן כגון עיראק סובלות מבעיות בייצוא הנפט ובהובלתו לשווקים. בעיות אלה גוררות אחריהן הורדה ניכרת במחיר.

השאלה המתעוררת כאן, מהו הקשר בין המחיר כפי שנקבע על ידי אופ"ק לבין המחיר שמשלם הצרכן הבודד? כאן עלינו לציין שפער התיווך אינו כה גדול כפי שמתארים אותו בספרות הלא מקצועית ובעיתונות היומית. אמנם נכון שחברות הנפט הרוויחו הרבה בזמן עליות המחירים אבל מקורו של אותו רווח היה מהמלאי שהיה ברשותן (טרנזיט בעיקר), ואשר נקנה במחירים זולים. רווח נוסף הנו מההנחות הגדולות במס שחברות שיווק הנפט נהנות מהן בארה"ב. ממשלת ארה"ב מתירה לחברות לכלול בתחשיביהן את כל התשלומים שהן מעבירות למדינות אופ"ק בכלל ולמדינות אופ"ק בפרט, במסגרת קניית הנפט.

הרווח אינו מנת חלקן של חברות הנפט הגדולות, הרווח העיקרי הנו של המדינות מפיקות הנפט, ובעיקר הקבוצה בעלת עתודות הנפט הגדולות והאוכלוסייה הקטנה. הרווחים הרבים והצטברות הנכסים הפיננסיים בידי מפיקות הנפט, נכסים המכונים "פטרודולרים" יצרו את המיתוס של עצמת הנפט.

האם העצמה היא כזו ש"הפטרודולר" עתיד להשתלט על כלכלת העולם? שאלה זו להערכתנו מטרידה את העולם החופשי בכלל ואת ישראל בפרט. בראשית 1974 כאשר מחירי הנפט עלו פי ארבעה ויותר, היו חוקרים מהבנק העולמי, אשר פרסמו תחזיות קודרות, בהן נחזה מצב של עודף כסף וצבירת סכומי עתק בידי מספר מצומצם של מדינות אשר יוכלו (כך שיערו) לגרום זעזוע פיננסי וכלכלי במשק העולמי כולו, כשיחפצו בכך.

היום ברור לנו שתחזיות אלו היו מופרות, על כן נשאלת השאלה במה טעו המומחים? התשובה הבסיסית והמורכבת פשטת טמונה בעובדה שהמומחים לא יכלו לחזות, מתוך ניסיון העבר, שעליית מחירי הנפט תביא לירידה של ממש בצריכה. הערכתם הייתה כי העלייה השנתית בצריכה שעמדה על 7%-8% (והכ-

התיזה

עד העת האחרונה ראו מרבית החוקרים בנפט נשק יעיל, ומכשיר להשגת יעדים מדיניים וכלכליים. אך ברצוננו להראות כי יעילותו של הנפט כנשק לצורך השגת יעדים כלכליים ומדיניים, ברמה אסטרטגית הנה מוגבלת. יכולת המיקוח של מדינות אופ"ק כיום הנה מיתוס יותר מאשר אפקטיביות של הנפט כנשק.

יכולתו של הנפט להשיג יעדים אלה, ולהוות נשק יעיל הנה מוגבלת.

הגדרות:

"נשק יעיל" - מכשיר אפקטיבי להשגת יעדים מדיניים וכלכליים ברמה אסטרטגית.

"יעדים כלכליים" - יצירת משברים כלכליים במדינות המערב, כקבוצה או במדינת יעד במערב.

"יעדים מדיניים" - אכיפת מהלכים מדיניים על מדינות המערב בניגוד לרצונן.

"יעד צבאי" - השגת נשק גרעיני.

השימוש בנפט כנשק מדיני וכלכלי בעבר

בשנת 1970 היה משקל סחר הנפט בעולם כ-15 מיליארד דולר. בשנת 1972 הגיע סחר הנפט בעולם ל-22 מיליארד דולר (8% מהסחר העולמי). בשנת 1980 הגיע הסחר בנפט ל-375 מיליארד דולר (22% מהסחר העולמי).

עליית משקלו של הסחר בנפט נבעה מעליית מחירו בצורה חסרת תקדים

מאוקטובר 1973 ועד לנוב' 1981.

התפתחות המחירים על פני שני העשורים האחרונים מראה את המגמות הבאות: בשנת 1959 היה מחיר חבית נפט — 2.1 דולר; בשנת 1960 היה המחיר — 1.8 דולר, ירידה כתוצאה מגידול התפוקה וגי לוי שדות נפט חדשים; בשנת 1960 הוקם ארגון אופ"ק שניסה לעצור את ירידת המחיר אולם עד שנת 1970 ללא הצלחה. בשנה זו נע מחירה של חבית נפט בין 1.5 — 1.9 דולר לחבית.

כאמור שנת 1970 הייתה שנת מפתח בתהליך שהוביל למשברי האנרגיה, ארה"ב הפכה ליבואנית נפט, קנדה וונג צואלה צמצמו הייצוא, לוב שנתה את משטרה (ספטמבר 1969) ובטהרן התכנסה "ועידת טהרן" של מדינות המפרץ הפרסי מפיקות הנפט ושם הוחלט להעלות את מחיר חבית הנפט ב-30 סנט. כן סוכס שם על "זחילה" איטית במחירים של 3% בשנה כדי לכסות נזקי האינפלציה — ההסכם נחתם עם חברות הנפט הגדורות למשך חמש שנים.

ערב משבר הנפט ב-1973 הועלה מחיר חבית נפט ל-2.22 דולר (1 באוקטובר 1973). ב-16 באוקטובר 1973 הועלה המחיר פעם נוספת ל-3.7 דולר לחבית, ובינואר 1974 הגיע מחיר החבית ל-9.74 עד 10.5 דולר (תלוי בסוג הנפט ומקורו) עלייה של כ-338 ביחס ל-1 באוק' 1973. משנת 1974 עד 1978 הייתה "זחילה" איטית במחירים, פחות מהאינפלציה העולמית ובסוף 1978 הגיע מחירה של חבית נפט ל-12.93 דולר. בעקבות משבר 1979 עלו מחירי הנפט ב-44% בסוף 1979 ל-18.67 דולר לחבית וב-76% נוספים עד סוף 1980 (32.95 דולר לחבית). מאז ועד אפריל 1982 עלה מחיר הנפט נומינלית ב-3% (34 דולר לחבית נפט), אולם ירד ריאלי מבחינת מחירו (אינפלציה עולמית ממוצעת כ-10%).

עליות מחירי הנפט נקשרו בדרך כלל לאירועים פוליטיים (מלחמת יום הכיפורים, מהפכת חומייני באיראן, מלחמת איראן — עיראק). אירועים אלו, להערכתנו, אינם הגורם הבסיסי לעליות המחירים, לכל היותר הם היו הקטליזטור בתהליך, אשר ביסודו של דבר מייצג את הכוחות בשוק הנפט העולמי. להערכתנו לולא האירועים הפוליטיים הללו הייתה נמשכת המגמה של עליית מחירי הנפט, אם כי ייתכן ובצורה איטית יותר.

בשנים שחלפו מאז 1973 צברו חלק ממדינות אופ"ק רזרבות כספיות גדולות המאפשרות להן לעמוד בפני הפסקה מרצון או מהכרח של ייצוא נפט, למשך

חודשים או אף למספר שנים.

עובדות אלה מאפשרות למפיקות הנפט הערביות להשתמש בנפט כאמצעי לחץ להשגת הישגים מדיניים וכלכליים. בשנת 1979 היווה הנפט כ-59% מצריכת האנרגיה של ארצות המערב המפותחות, כאשר התחזית האופטימית ביותר מצביעה על הקטנה לכ-49% ב-1985 ולכ-44% ב-1990, ועד שנת 2000 ייתכן ותחול הקטנה ל-37%. במציאות היווה הנפט כבר ב-1980 רק כמחצית ממקורות האנרגיה בארצות המערב, ובשנת 1981 חלה אף ירידה נוספת לכ-48%, כלומר האצה במגמה שנצפתה.

כאשר מדובר בשימוש בנשק הנפט יש לזכור שהפעלתו אינה בהכרח צמצום בתפוקה ממש, ולעיתים די באיומים ובהכרזות כדי ליצור את ההשפעה הרצויה. תיאורטית יכולות המדינות מפיקות הנפט לצמצם את תפוקתן בשיעורים שונים ולמשך זמן משתנה החל בשבועות וכלה בשנים. שיעור הצמצום בתפוקה ומשך הצמצום תלויים להערכתנו בשני גורמים עיקריים: האחד — מידת הזדקקותה של הארץ הספציפית להכנסות הנפט. והשני — תגובות הנגד האפשריות של המדינות אשר כלפיהן מכוון החרם.

להערכתנו תתקשנה רוב מדינות אופ"ק לצמצם את תפוקת הנפט שלהן בשיעור ניכר ולמשך זמן רב. עובדה זו באה לידי ביטוי בוועידת "חזית העמידה האיתנה" של מדינות ערביות, שנערכה בטרפולי באפריל 1980, ואשר בה לא הצליחו לוב ואלג'יר להגיע להסכמה על הפסקת ייצוא הנפט למערב.

מאז שעבר מרכז הכובד של עתודות הנפט ותפוקתו למזרח התיכון נעשה שימוש מתוכנן בנפט כנשק שלוש פעמים, ופעם אחת נעשה בו שימוש לא מתוכנן. בשלוש הפעמים הראשונות הוכרו על חרם נפט בהקשר של המלחמה בין ישראל למדינות ערב, בפעם הרביעית הוכרו על חרם כזה ללא קשר לסכסוך הערבי ישראלי:

בשנת 1956, בעקבות מבצע "סואץ" האנגלי-צרפתי, ומבצע "קדש" הישראלי, הופסק ייצוא הנפט הערבי למערב אירופה. לאחר זמן קצר חודשה ההספקה, מבלי להותיר משקע כלשהו, בעיקר מפני שארה"ב סיפקה את מחסורן של מדינות מערב אירופה.

בשנת 1967, בעקבות מלחמת "ששת הימים", הפסיקו המדינות הערביות מפיקות הנפט, את הפקת הנפט. החרם המוחלט התמוטט תוך שבועיים ואחר כך הוטל חרם סלקטיבי על ייצוא נפט

לארה"ב, מערב גרמניה ובריטניה. החרם החזיק מעמד שלושה חודשים נוספים, אך השפעתו הייתה שולית. חברות הנפט הבינלאומיות דאגו לווסת את הנטל על כל מדינות המערב, והמחסור כוסה על-ידי אירן, ניגריה, ונצואלה ואינדונסיה.

משבר 1973 — 1974. מאוקטובר 1973 עד מרס 1974 הוטל חרם נפט על-ידי מדינות אופ"ק. חרם זה הביא לעלייה חדה במחירי הנפט תוך כשמונה חודשים (338% לערך) ומכאן השפעתו על כלכלת מדינות המערב. בתחום המדיני הביא החרם למדיניות חוץ פרו-ערבית של המערב.

משבר 1979 — 1980. חלקו הראשון היה עם המהפכה האיראנית בינואר 1979 וחלקו השני בספטמבר 1980 עם פרוץ מלחמת איראן-עיראק.

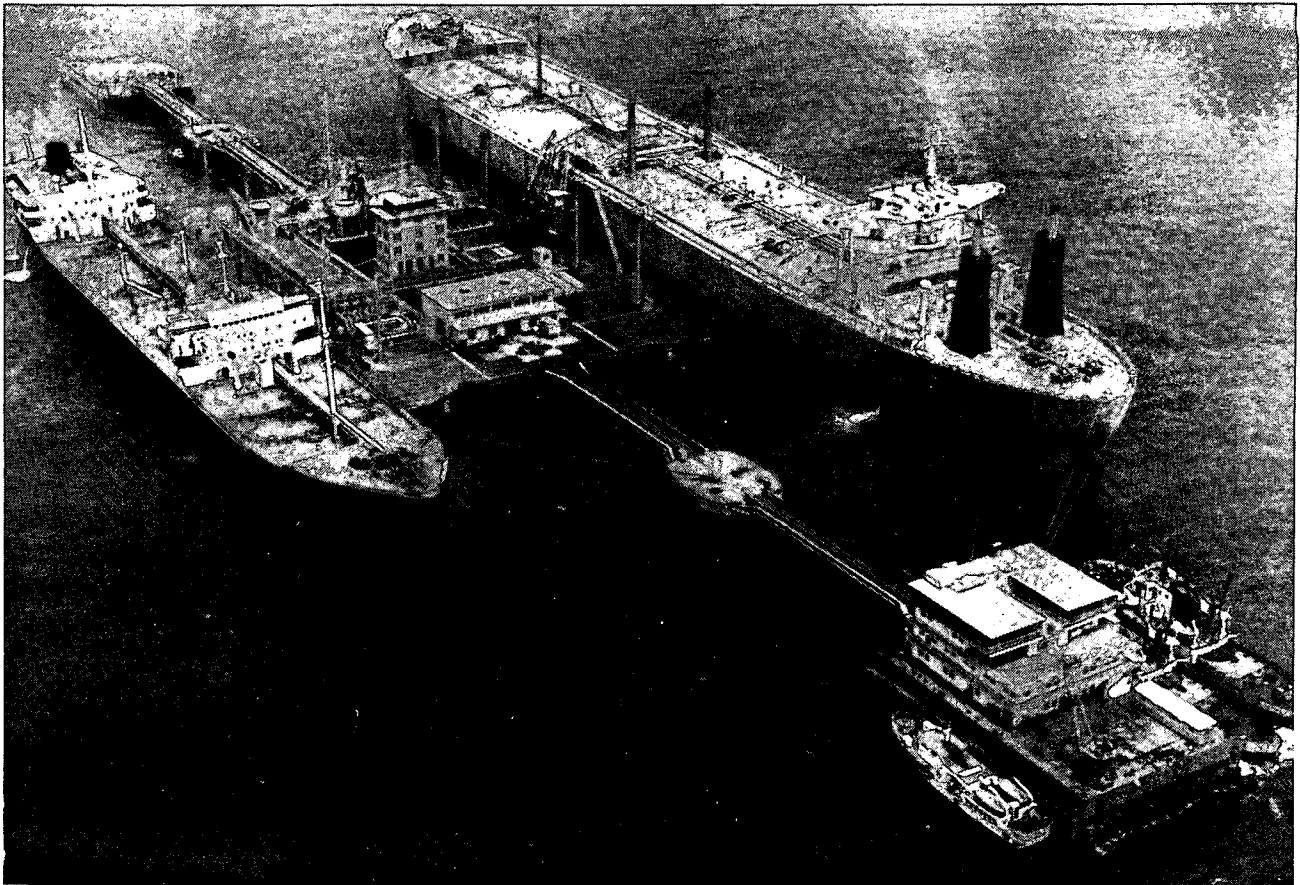
משמעותו העיקרית של משבר נפט זה (וזו משבר ולא חרם מכוון) הייתה בעליית מחירי הנפט בשנת 1979 ב-44% ובשנת 1980 ב-76% נוספים.

שני המשברים האחרונים חשיבותם בתחום הלקחים שהפיק מהם המערב. ראוי להדגיש כי למעט ארבעה המקרים שהוזכרו כאן לא נעשה שימוש נוסף בנשק הנפט לא באורח מכוון ולא באורח מקרי.

הגורם הפסיכולוגי הנו גורם נוסף שיש להתחשב בו. מאז 1973 העולם מודע לאפשרויות הגלומות ב"נשק הנפט". מחד גיסא מסייעת עובדה זו להתכוון לקראתו, אך מאידך גיסא היא "מפחידה" את אלה שכבר התנסו "בחוורף קר" ללא דלק לחימום. תופעה זו מקלה על מדינות אופ"ק להשיג הישגים מדיניים וכלכליים מוגב-

שיתוף מעולה או עימות? הנרי קסינינג'ר
בחברת שר הנפט הסעודי

מכליות ענק בהטענה

מטרתה האסטרטגית של המדינה ביחס לשימוש בנפט כנשק מניעת השימוש בו; נחישות המדינה לממש את מטרותיה.

פירוט המשוואה

עצמת המדינה = (תל"ג + ייצוא) - (ייבוא + תלות מדינית) × (מטרה + נחישות)

perceive power = (GNP + Export) - (Import + political Depend) × (Strategic Purpose + Will to Pursue National Strategy)
 $Pp = (G + E) - (I + Pp) \times (Sp + W)$

פירוט הפראמטרים

תוצר לאומי גולמי (תל"ג). כבואנו לבחון עצמה של מדינה בתחום שהוא מדיני-כלכלי, ברור לנו שהתל"ג הוא הגורם הכלכלי המרכזי. עצמתה של מדינה מבחינה כלכלית נמדדת בגודל התוצר הלאומי שלה.

התל"ג מורה על חוסנה של מדינה ועל יכולתה להתמודד עם בעיות כלכליות ומדיניות, לכן ראינו צורך להכניס פרמטר זה לנוסחה בצד המבסס את עצמת המדינה.

ייצוא למדינות אועפ"ק/למדינות המערב. הייצוא של מדינה לקבוצת המדי-

להערכתנו בשנים 1982 ו-1983 מהווה תפיסה זו מיתוס יותר מאשר מציאות. להלן תוצג משוואה אשר תנסה לתת משקל לעצמה של המדינות הערביות מפיקות הנפט ואיראן. לעצמה של מדינות המערב המתועשות (לכל מדינה לחוד, וכל תת מערכת כקבוצה), יהיה זה מדד שיבחן את עצמתן.

המשוואה המוצעת למדוד את העצמה של המדינה מורכבת משלושה חלקים כלכליים ומדיניים:

א. החלק המבסס את עצמת המדינה והוא כולל הפראמטרים הבאים: התל"ג של המדינה והייצוא של המדינה לכל מדינות הקבוצה הנגדית.

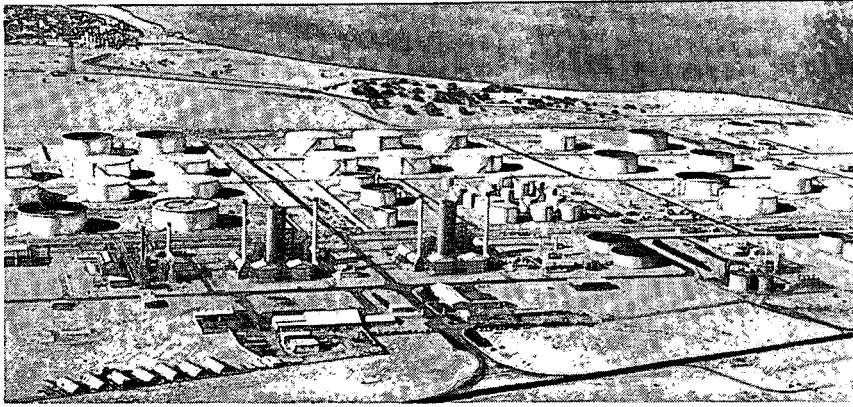
ב. החלק המקטין את עצמת המדינה והוא מופחת מחלקה הראשון של הנוסחה וכולל את הפראמטרים הבאים: ייבוא המדינה מסך מדינות הקבוצה הנגדית; תלות מדינית של המדינה בצד שכנגד (יפורט בהמשך).

ג. "מכפיל כוח", המורכב משני פרמטרים הנותנים משמעות מיוחדת לשאר חלקי המשוואה:

לים, אבל רצופים, והם אכן השיגו את העברת השגרירויות של מדינות מערביות מירושלים לתל-אביב; הספקת כור גרעיני לעיראק - על-ידי צרפת בשנים 1977-1980; עסקת ה"אווקס" בין ארה"ב לסעודיה חרף התנגדות ישראלית.

עצמתן של מדינות המערב מול המדינות מפיקות הנפט

בשנות ה-50 החלה להתגבש תפיסה של עצמת הנפט, וכפועל יוצא מכך של עצמת המדינות המפיקות נפט. נשיא מצרים בעבר, גמאל עבדול נאצר עסק בנושא בספרו "המהפכה" שפורסם ב-1954, ואמר שהערכים צריכים להשתמש בנפט כנשק להשגת יעדים מדיניים מהמערב, וכאמצעות הנפט להכתיב מהלכים פוליטיים הנוחים לערבים. עוד תחילת שנות ה-70 לא באה תפיסה זו לידי ביטוי ממשי ומוחשי. במשבר 1973 חש העולם המערבי לראשונה את מלוא המשמעות של חרם נפט. המשמעות הייתה פסיכולוגית יותר מאשר מעשית. כתוצאה מכך גובשה במערב תפיסת עולם לגבי עצמתן של מדינות המפיקות נפט מול חולשת המדינות המערביות המתועשות.

חוות מכלי נפט באחת מנסיכויות המפרץ הפרסי

חישוב הפראמטרים
★ תל"ג (במיליארדי דולר)

המדינה	תל"ג שנת 1980	נקודות זכות נקודות לפי קבוצות
1. ארה"ב	2.920	200
2. יפן	1.075.7	100
3. מע' גרמ'	778	72
4. צרפת	632	59
5. בריתיה	485.14	46
6. איטליה	384	36
7. קנדה	242.1	23
8. סעודיה	94.6	9
9. איראן	81.7	8
10. אלג'יר	40.68	4
11. עיראק	35.2	4
12. כורית	23.5	3
13. איחוד		
הנסיכויות	21	3
14. לוב	20	3
15. קאטר	5	1
536		
35		

The Military Balance 1980/1 (London 1981) pp. 5—55

★ יצוא מ: אופ"ק, איראן ומדינות המערב המתועשות (במיליארדי דולר)

המדינה	יצוא שנת 1980	נקודות זכות
1. סעודיה	60.218	100
2. לוב	16.324	28
3. איחוד		
הנסיכויות	15.557	26
4. עיראק	15.294	26
5. יפן	12.461	21
6. אלג'יר	12.325	21
7. ארה"ב	9.58	16
8. מע' גרמניה	9.348	16
9. איטליה	8.322	14
10. בריתיה	8.109	14
11. איראן	7.638	13
12. כורית	7.438	13
13. צרפת	7.401	13
14. קאטר	3.152	6
15. קנדה	0.916	2

לפי קבוצות מדינות

אופ"ק — 233; מערב — 96.

מקור: 13 — 12 (1/82) pp. C.I.A. op.cit

כרורות. המדד המספרי הנו על סולם מ-0.1 (מטרות לא מוגדרות) עד 0.9 (מוגדרות היטב).

הנחישות לבצע את המטרה. הגדרת מטרה, ללא נחישות לבצעה כמות כהכרזה על כניעה לדרישות הצד שכנגד. את משבר הנפט יש לראות כמאבק בין שני צדדים/גושים, בין שתי עצמות כלכליות ומדיניות, לכן למרכיב של נחישות ורצון לבצע מטרה יש ערך גבוה מאוד במשוואה. המדד המספרי זהה למדד של המטרה. שני הפראמטרים האחרונים, הם להערכת, מכפיל כוח במשוואה של בדיקת עצמה, כי בעוד יתר הגורמים הם גורמים פחות או יותר סטטיים, הרי המטרה והנחישות לבצע הם דינמיים, ובמקרים רבים כשמוגדרת מטרה וקיימת נחישות לבצעה ברמה גבוהה הם מחפים על נחיתות מסוימת ביתר הפראמטרים שצוינו לעיל.

שיטת החישוב. הפראמטרים: תל"ג, ייצוא, ייבוא ייבחנו על פי נתונים בדולרים אמריקנים (נכון לשנת 1980).

בכל פראמטר הסכום הגדול ביותר מכל 15 המדינות הנבחרות (שבע המתועשות, שבע מדינות אופ"ק ואיראן) יקבל את הציון של 100 נקודות. יתר המדינות יקבלו ציון על פי כוחן היחסי למדינה הגדולה באותו פראמטר. החישוב הנו כזה למעט ארה"ב בנושא התל"ג — כי בתחום זה היא מהווה פסגה שאין להשתוות אליה. יפן מהווה את המדד של ה-100 נקודות לתל"ג, וארה"ב תקבל 200 נקודות (חישוב ארה"ב במדד נקודות היה מעוות את המגמה).

תלות מדינית. תיקבע גם היא על פי סולם של מ-100 נקודות למדינה בעלת תלות מוחלטת עד 0 נקודות למדינה שאין לה תלות כלל. קביעת הציון, כאמור, היא על פי הערכה של נתונים בתחום זה — לפי המצב בשנת 1981.

נות היריבה, מהווה משקל בנקודות לזכות אותה מדינה. למרות שהייצוא מהווה חלק בלתי נפרד מהתל"ג, החלטנו להוסיף אותו כמדד נוסף, כי הוא מדד המתאר בדיוק את מידת התלות הכלכלית, שהנה חלק מעצמת מדינה או מחולשתה מול המדינות היריבות.

יבוא ממדינות אופ"ק/ממדינות המערב. הייבוא של מדינה מקבוצת המדינות היריבה, מהווה משקל נקודות שלילי של אותה מדינה. כמו הייצוא, גם מדד זה, מציין את מידת תלות הכלכלית של מדינה בקבוצת המדינות שמנגד, והוא חלק מחולשתה של המדינה מול המדינות היריבות.

תלות מדינית. בין מדינות ביחסים בינלאומיים קיימים יחסי גומלין דו סטריים, והשפעות הדדיות. כאשר יחסים אלה הנם יחסי גומלין הדדיים תוך התחשבות מרבית של מדינה אחת בצרכי השנייה, תוך רגישות הדדית ביניהן לתמורת מדיניות, ניתן לומר שקיימת תלות מדינית הדדית בין שתי המדינות או בין קבוצת המדינות. כאשר יש אי שוויון במאזן של יחסי הגומלין, חוסר רגישות של צד אחד לעומת רגישות יתר של הצד השני, נוצר מצב א-סימטרי של יחסים באותו נושא, ונוצרת תלות מדינית. את התלות המדינית כמו את זו הכלכלית ניתן לראות כדבר הנע על פני רצף כאשר צידו האחד חוסר קשר מדיני, צידו השני תלות מדינית מוחלטת, ובמרכז תלות הדדית בין שני הצדדים.

חוסר קשר מדיני תלות הדדית תלות מדינית מוחלטת

פראמטר זה בא לתאר את המידה שבה תלויה מדינה מקבוצה מסוימת בקבוצת המדינות שמנגד ובניגוד לקודמיו נתון פראמטר זה להערכה סובייקטיבית של המערך ולא למדד כמותי. על ההערכה להיות לא תלושה מהמציאות ולהתבסס על פרסומים בתחום מדיניות החוץ, ועל הפעילות המדינית המתבצעת כשטח. ככל שתלותה המדינית של מדינה גדולה יותר כך היא תזכה בנקודות רבות יותר על פני סולם דירוג מ-1 עד 100.

מטרה. הגדרה של המטרה על ידי מדינה שלשמה היא רוצה להשתמש בנפט כנשק, או להתנגד לשימוש בו כנשק. הגדרת מטרה על ידי מדינה יכולה להיעשות בגלוי, ובחשאי. קיימת חשיבות להגדרת מטרה בתחום זה, כי זהו סמן הדרך, או המגדלור לנווט בשעת משבר, או לחלופין למניעת משבר כאשר הכוונות

★ יבוא מ: אועפ"ק ואיראן/מדינות המערב המתועשות (במיליארדי דולר)

המדינה	יבוא שנת '80	נקודות חובה
1. יפן	42.431	100
2. ארה"ב	30.085	70
3. צרפת	20.77	49
4. סעודיה	29.24	46
5. מע' גרמניה	17.49	42
6. איטליה	11.244	26
7. בריטניה	9.095	22
8. אלג'יר	7.948	19
9. עיראק	7.606	18
10. לוב	6.234	15
11. איראן	5.308	13
12. איחוד הנסיכויות	4.933	12
13. כווית	4.022	10
14. קנדה	2.741	7
15. קאטר	0.84	2

לפי קבוצת מדינות: אועפ"ק — 135, מערב 316.

מקור: C.I.A. op.cit.(1/82) pp. 12 — 13

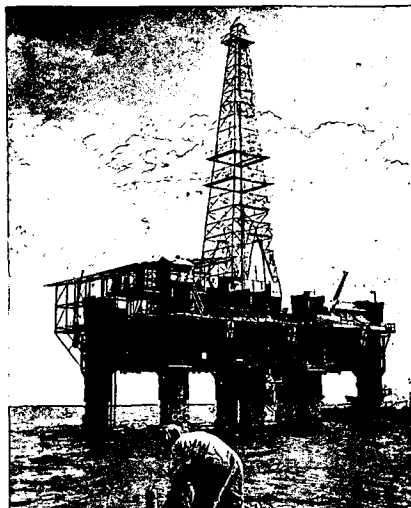
המדינות שכנגד? (מקסימום 33 נקודות).

ב. מהי החשיבות האסטרטגית שנודעת לקבוצת המדינות עבור המדינה הנדונה? (מקסימום 33 נקודות).
ג. מהי מידת הרגישות של המדינה הנדונה לתמורות מדיניות בקבוצת המדינות שכנגד? (מקסימום 33 נקודות).

המטרה והנחישות לממשה. בתחום זה קיים פרדוקס. על פי כל ההצהרות המדיניות והפרסומים הקיימים בהקשר לשימוש בנפט כנשק, או מניעת השימוש בו כנשק אנו מוצאים שהדברים פחות או יותר מוגדרים וברורים בשני הקצוות של קשת המדינות. הדברים אמורים לגבי ארה"ב וקנדה ומערב גרמניה בקרב צרכניות הנפט הגדולות, ואילו אצל המפיקות

המדינה	שקלול המטרה	שקלול החשיבות
ארה"ב	0.7	0.6
קנדה	0.4	0.3
יפן	0.4	0.5
בריטניה	0.3	0.3
צרפת	0.4	0.4
מע' גרמניה	0.6	0.3
איטליה	0.3	0.3
ממוצע המערב	0.44	0.39
סעודיה	0.6	0.6
כווית	0.4	0.6
איחוד הנסיכויות	0.2	0.2
קאטר	0.2	0.2
עיראק	0.5	0.5
לוב	0.8	0.6
אלג'יר	0.8	0.5
איראן	0.4	0.4
ממוצע אועפ"ק ואיראן	0.49	0.45

קידוח ימי "מאטבח 1" בסמוך לחופי קאטר

המדינה	נק' שאלה 1	נק' שאלה 2	נק' שאלה 3	סה"כ
ארה"ב	0	20	20	40
קנדה	0	10	5	15
יפן	0	15	5	20
בריטניה	0	20	15	35
צרפת	0	11	11	22
מע' גרמניה	0	25	15	40
איטליה	0	15	8	23
סה"כ מערב	0	116	79	195
סעודיה	30	20	10	60
כווית	10	5	0	15
איחוד הנסיכויות	15	5	0	20
קאטר	15	5	0	20
עיראק	0	5	5	10
לוב	0	10	5	15
אלג'יר	0	5	0	5
איראן	7	0	0	7
סה"כ אועפ"ק ואיראן	77	55	20	152

הקטנות שהן גם הקיצוניות: לוב, אלג'יר נטיה מסויימת אצל כווית ועיראק. לגבי סעודיה, כאן הדברים שונים. בראיון שנתן שר הנפט הסעודי בנובמבר 1981 הוא הבדיל בין שימוש נטיבי בנשק הנפט (חרם להשגת יעדים), ובין שימוש פוזי-טיבי, שזהו השימוש שסעודיה עושה בנשק הנפט, ובצורה זו היא משיגה את יעדיה.

עצמתן של המדינות על פי המשוואה $Pp=(G+E)-(I-pd)\times(SP+W)$

שבע המדינות המערביות

137.8 = [(200+16) - (70+40) × (0.7+0.6)] = ארה"ב
 5.4 = [(72+16) - (42+40) × (0.6+0.3)] = מע' גרמניה
 2.1 = [(23+12) - (7+15) × (0.4+0.3)] = קנדה
 1.8 = [(46+14) - (22+35) × (0.3+0.3)] = בריטניה
 0.9 = [(100+21) - (100+20) × (0.4+0.5)] = יפן
 0.8 = [(59+13) - (49+22) × (0.4+0.4)] = צרפת
 0.6 = [(36+14) - (26+23) × (0.3+0.3)] = איטליה
 100.43 = [(536+96) - (316+195) × (0.44+0.39)] = ממוצע המערב

מדינות אועפ"ק ואיראן

3.6 = [(9+100) - (46+60) × (0.6+0.6)] = סעודיה
 0.8 = [(8+13) - (13+7) × (0.4+0.4)] = איראן
 2 = [(4+26) - (18+10) × (0.5+0.5)] = עיראק
 1.4 = [(3+28) - (15+15) × (0.8+0.6)] = לוב
 1.3 = [(4+21) - (19+5) × (0.8+0.5)] = אלג'יר
 1.2 = [(3+26) - (12+20) × (0.2+0.2)] = איחוד הנסיכויות
 6.0 = [(1+6) - (2+20) × (0.2+0.2)] = קאטר
 9 = [(3+13) - (10+15) × (0.4+0.6)] = כווית
 17.8 = [(35+233) - (135+152) × (0.49+0.45)] = ממוצע אועפ"ק

* יתרה שלילית משמעותה שאם תנסה המדינה להפעיל את הנפט כנשק נגד קבוצת המדינות המערביות, הרי בחגובות הנגרד כלפיה היא תימצא פגועה יותר מאשר פוגעת. כלומר היעדים שיושגו יהיו למעשה שליליים. זה קורה כשמפעילים עצמה שהיא חלשה מול עצמה חזקה ממנה.

עצמת המדינות כבודדות:

א. ארה"ב (137.8) הנה בעלת העצמה הגדולה ביותר, אולם על פי המשוואה ראינו שנקודת התורפה העיקרית שלה היא החשיבות הרבה שנודעת לאזור המפרץ הפרסי עבורה ורגישותה הרבה לשינוי המשטר באזור. הדברים אינם אמורים לגבי מדינות לוב ואלג'יר — סך הכל ארה"ב היא בבחינת עולם אחר ביחס למערכת שנבדקה.

ב. מערב גרמניה (5.4). עצמתה נובעת מיכולת כלכלית גבוהה, מתלות מדינית נמוכה יחסית במדינות אועפ"ק.

ג. סעודיה (3.6). עצמה כלכלית הגבוהה מבין מדינות אועפ"ק אך עדיין נמוכה מכל מדינות המערב המתועשות. לזכותה הייצוא הגבוה למערב, ולחובתה התלות המדינית ברמה גבוהה.

ד. קנדה (2.1). עצמה כלכלית כשי-
לוב עם חוסר תלות מדינית באופ"ק
הביארה למקום כה גבוה.
ה. עיראק (2.0). במערכת שבה נערכה
ההשוואה יש לעיראק יתרון גדול של אי-
תלות מדינית. תלותה המדינית היא בר-
סיה, ומכאן מיקומה הגבוה בהשוואה זו.
ו. בריטניה (1.8) מאופיינת על ידי
יכולת כלכלית יחד עם תלות מדינית
נמוכה.
ז. לוב (1.4). אותם הדברים שנאמרו
לגבי עיראק, אמורים לגביה. יכולתה
במקרה זה נובעת מאי תלות מדינית
במערב (יותר מאשר מעצמה כלכלית),
יחד עם מטרות מוגדרות ונחישות לבצען.
ח. אלג'יר (1.3). אפיונה זהה למה
שצוין לגבי לוב.
ט. יפן (0.9). יכולת כלכלית גבוהה
מחד גיסא ואולם ייבוא גבוה ותלות מדינית
גרמו למיקומה הנמוך יחסית.
י. צרפת (0.8). יכולת כלכלית מול
תלות מדינית ומטרות לא ברורות יצרו את
מיקומה הנוכחי.
יא. איראן (0.8). איראן שלפני
מהפכת חומייני הייתה זוכה לבטח למקום
גבוה יותר. יחד עם זאת נתוני 1981 (שלא
נבחנו כאן) היו מורידים את איראן למקום
נמוך יותר, כלומר מגמתה היא ירידה
בעצמה.
יב. איטליה (0.6). יכולת כלכלית
מחד גיסא, תלות מדינית, מטרות לא
מוגדרות וללא נחישות לבצען גרמו
למיקומה.
יג. איחוד הנסיכויות (1.2 -). יכולת
כלכלית נמוכה יחסית, יחד עם תלות מדי-
נית ללא מטרות משלה. קאטר משמשת
כגרורה בגוש אופ"ק.
יד. קאטר (6.0 -). אפיונה דוגמת
איחוד הנסיכויות.
טו. כווית (9.0 -). מיקומה הנמוך
של מדינה זו היווה הפתעה, לאחר
בדיקתה על פי המשוואה. לכווית יש
דימוי של מדינה מצליחה ואיתנה בעלת
הכנסה לגולגולת הגבוהה בעולם, אולם
בבדיקה יסודית הקשורה במדידת העצמה
מתגלה כלכלה איתנה, אבל קנה המידה
הוא לאוכלוסייה של פחות ממיליון נפש
— וזהו מרכיב חשוב בנקודות הזכות.
יחד עם זאת יש לכווית מרכיב גבוה ביי-
בוא מהמערב. הבעיה המרכזית של כווית
היא תלותה המדינית בארצות המערב
ובסעודיה. מיקומה הגיאוגרפי במקום
הנחשב כאסטרטגי עבור עיראק ואיראן
יחד עם משאביה הגדולים וחולשתה
הצבאית גורמים לתלות הגדולה שלה
בתחום המדינה. כווית חייבת ליצור קו-

נסוס מערבי, שעל פיו התנכלות לה
תיחשב לפגיעה בערכים חיוניים של
המערב, ושתודעה זו תחדור ליריבותיה
מהצפון ומהמזרח (עיראק ואיראן). ללא
הבטחה זו אין ערך לכווית כמדינה. שרי-
דוטה כמדינה, ושל המשטר הקיים בה
תהיה נמוכה ביותר. אם נציין בנוסף לכך
גם כי כמעט מחצית מאוכלוסייתה של
כווית הנה זרים, בעיקר פלסטינים, נבין
את מלוא הבעיה הכוויתית. כדי לפתור
בעיה זו משלמת כווית שני סוגי תשלום-
מים: תשלום כספי על ידי סיוע חוץ לגור-
מים הרדיקליים בעולם הערבי ותשלום
בתלות מדינית במערב, ובסעודיה שכנתה
הגדולה מהדרום. מכאן נובעת הערכת
שהניסיון להשתמש בנפט כנשק על-ידי
כווית הנו בראש ובראשונה נשק הפוגע
בה יותר מאשר ביריב.

סיכום

מטרת המאמר הייתה להציג את התיזה
הסותרת את הדיעה הרווחת כיום בעולם
לגבי יעילותו של הנפט כנשק.

ניתוח המודלים לחרם נפט כפי שנעשה
כאן מלמד כי הנפט איבד מאז 1973 חלק
רב מעצמתו. ואם המגמה תימשך (אפילו
ללא מהפכה חדשנית באנגריה) תלך
ותפחת עצמתו הנוכחית, וב-1987 תהיה
עצמת חרם הנפט חלשה לאין שיעור
מעצמתו ב-1982 שגם רמתה אינה כה
גבוהה.

האם משבר הנפט הבא יונהג בתבונה
על ידי מנהיגי המערב? או שמא תתחיל
ריצה מטורפת להשגת נפט בשיטת "תפוס
כפי יכולתך"?

ביחסים בינלאומיים בדרך כלל, לצד
המפסיד במלחמה או במשבר יש מוטיב-
ציה לתקן ולהשתפר בעוד הצד שניצח נח
בדרך כלל על "זרי דפנה".

גם את משברי הנפט ניתן לראות
כמשברים בין לאומיים. תחילת המשבר
באיום של מדינה או קבוצת מדינות על
מדינה או קבוצת מדינות אחרת. המדינות
המאוימות רואות את המצב כבלתי נסבל
(פוגע בביטחון הלאומי, בכלכלה, בכבוד
העצמי). המשבר מוביל לעימות אשר
יביא לפתרון בשלושה מצבים אפשריים:
מלחמה; כניעה של אחד הצדדים לדרי-
שות הצד השני; פשרה — חזרה למצב
הקודם בשינויים מסוימים.

מבחינה זו לא היה משבר 1979 —
1980 משבר במלוא מובן המלה, זה היה
מצב שנוצר מפעילות בלתי מכוונת
ליצירת משבר, וגם לא שררה במהלכו
אווירת משבר, אולם משבר 1973 היה
משבר כפי שתואר לעיל, וכו ניצחו מדי-

נות אופ"ק — הפתרון הביא לכניעת
הצד המערבי לדרישות הצד השני —
מחירי הנפט עלו בכ-338%, ומדינות
אופ"ק קיבלו חלק גדול מהתמורה
המדינית שדרשו בתחום יחסי המערב
והעולם השלישי עם ישראל. הפסד זה של
המערב, הפך לגורם מדרכן להשתפר
ולתקן, ואכן זה נעשה בתחום המוכנות,
ובחלק מהמדינות בתחום הנכונות גם כן.
השאלה מה צופן הסיכוב הבא? מי ניצח?
על פי הערכתנו יהיה המנצח הצד
שהפסיד קודם. הדבר נובע לא רק מהרצף
ההיסטורי אלא מכל מה שנעשה מאז.
הנפט כשהוא מופעל בנפרד מהגורמים
המשפיעים הוא נשק יעיל, כי אין לו עדיין
תחליף ממשי, אולם יעילותם של הגורמים
המשפיעים שניתחנו היא כה גבוהה, והיא
הולכת ומתחזקת עד שהיא מונעת את
הפעלת מלוא עצמתו של הנפט כנשק
ומבחינה זו הוא מיתוס.

אזהרה

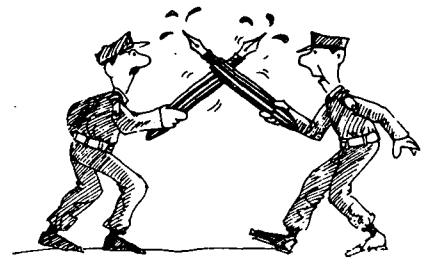
כל הסימנים מעידים על ירידת עצמתו של
הנפט כנשק כאשר הסיבות העיקריות הן:
צמצום צריכת הנפט במערב; מעבר
לתחליפי נפט (פחם, אנרגיה גרעינית,
אנרגיית השמש ואנרגיית המים); עליות
מחירים גבוהות של הנפט.

כתוצאה מחששות המערב מעצמת
נשק הנפט הופנו משאבים רבים לחיפוש
תחליפים לנפט.

בתקופה האחרונה נוצר מצב בתחום
שוק הנפט, שאם לא ינהגו בו בתבונה
עלול "הגלגל להתהפך", ולמה הכוונה?
הגורמים שתוארו לעיל גרמו לירידת
מחירי הנפט בשוק העולמי. ירידה זו
יכולה ליצור מצב חדש, של כדאיות כלכלית
לית לשימוש בנפט על פני חיפוש תחלי-
פים, והמעגל ייסגר וידמה למצב ששרר
לפני שנים — שלושה עשורים כאשר
הייתה כדאיות כלכלית למעבר מתחליפים
לנפט. ושוב נחזק את מעמדן של מדינות
הנפט וניצור כמו ידינו את יעילותו של
הנפט כנשק, והשאלה הנשאלת כעת היא
האם אין אנו עדים למחזוריות כלשהי
בתחום זה אשר נמשכת כשני עשורי
שנים: מעבר מוגבר לנפט, הגדלת צריכה
----- עליית מחירים----- חיזוק הנפט
כנשק----- צמצום צריכה וחיפוש תחלי-
פים----- ירידת מחירים----- החלשת
הנפט כנשק וחזר חלילה?

ספרא וסייפא

רומל לאור האניגמה

ד"ר אילן עמית*

במאמרו "רומל כמפקד וכמדריך בלוחמת מדבר" היטיב ד"ר אלחנן אורן לשרטט את דיוקנו של "שועל המדבר", ולעמוד על תכונותיו כמארגן, מנהיג קרבי, יוזם חידושים ומנהיג לצבאו. בדברים הבאים ברצוני להאיר את דמותו של רומל מנקודת מבט נוספת, שלא הודגשה כלל במאמרו של ד"ר אורן, והיא היתרון המודיעיני הבולט שהיה לבריטים על פניו.

ב-1974 התפרסם לראשונה ספרו של פ"ו וינטרבוטם (Winterbotham) "סוד האר לטרה" (וינטרבוטם, 1974). המחבר, קצין מודיעין בחיל-האוויר הבריטי, היה אחראי למבצע החשיפה של מכונת ההצפנה והפיענוח הגרמנית "אניגמה" בעת מלחמת-העולם השנייה. כמו-כן עמד בראש מערכת ארגונית מיוחדת של המודיעין, שקלטה ופיענחה את התשרורות הגרמניות במהלך המלחמה והעיבירה אותן לידיעת גורמים נבחרים בדרג המדיני והצבאי של בעלות-הברית. מקום חשוב בספר תופשות המערכות שבהן השתתף רומל. הדבר שופך אור נוסף על הנושאים שנסקרו בעבודה זו, ומעלה בעיה חדשה: תפקידו של המודיעין הצבאי במערכה. ספרו של וינטרבוטם מאשר את תמונת המצב המתקבלת מקריאת יומניו של רומל. הוא מבדיר נקר דות מסוימות, שלא היו ידועות, כמובן, לרומל עצמו.

* הרשות לפיתוח אמצעי לחימה - המרכז למחקרים צבאיים.
** מערכות 285, דצמבר 1982, עמ' 55-60.

גומרי, ואפשרו לבריטים לערוך את כוחו תיהם כדרוש. במקום שיפתיע את אויביו, הופתע רומל עצמו מעצמת ההתנגדות הבלתי-צפויה, ונאלץ לוותר על ההתקפה ולסגת.

שלא כמנהגו, לא דיווח רומל להיטלר על ההתקפה נגד הכוחות האמריקניים בטוניס. תכניתו המקורית לא אושרה אמנם על-ידי מוסוליני, והוא נאלץ לבצע תכנית פשרה. מכל מקום עלה בידו להשיג הפתעה ולגרום קשיים ניכרים לאויביו, אולם לכלל הכרעה לא הגיע.

בקרב בשקע קטארה נשקפה עדיין סכנה ממשית לכוחות הבריטיים. אילו השיג רומל הפתעה, היה עשוי למוטט חלק מהמערך הבריטי ולהגיע אל עורפו. מהלך כזה עלול היה לחולל תפנית במערכה באל-עלמיין. אפשר ללמוד מכאן, שכל עוד לא השיג צד אחד עדיפות מוחלטת, יש חשיבות מכרעת לגורם המרדיעין בקרב.

בטוניס הייתה ההכרעה שאלה של זמן בלבד. רומל לא יכול היה להפוך את הקערה על פיה גם כשהשיג הפתעה טקטית. אנו למדים מכך, שגורם המודיעין עשוי להפחית את האבידות ולקצר את המערכה, אך אינו יכול להטות את הכף, אם ההכרעה האמיתית במישור האסטרטגי כבר נפלה.

הקרב במדינן דומה לזה שבטוניס בכך שהתרחש בשעה שהמערכה הוכרעה כבר. אנו למדים, שמודיעין חיוני המגיע לידי הצד החזק הופך מבצע נועז של החלש לתבוסה מכרעת.

ג. המשמעות השלילית של המודיעין עין הטוב

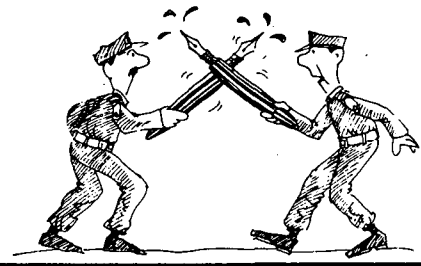
המסקנות האחרונות נראות אולי מובנות מאליהן. קשה יותר להבין, כיצד יכול מודיעין טוב ואמין להוות גורם מכשיל במערכה. גם לכך אפשר למצוא שתי דוגמאות מאלפות בספרו של וינטרבוטם. בשתי המערכות הגדולות שבהן גבר רומל על הבריטים, מערכת סולוס-בארדייה (1941) ומערכת גזאלה (1942), היה מצבו בפתיחת המערכה חמור ומסוכן: יחסי הכוחות הניידים היו לרעתו,

א. המערכה על נתיבי הים הגורם העיקרי לכך, שהגרמנים הפסידו בהתמודדות הלוגיסטית באפריקה, הייתה עליונותם המוחלטת של הבריטים במערכה על נתיבי ההספקה הגרמניים ביס-התיכון. רומל מייחס את אייכולתם של המטות האיטלקיים והגרמניים להעיביר אליו אספקה מזערית לארגון לקוי, לחוסר נחישות של הצד הגרמני ולרשלנות ולאדישות של האיטלקים.

מספרו של וינטרבוטם אנו למדים, כי בשל חשיפת התקשורת הגרמנית בדרגי הפיקוד הבכירים היה לבריטים מידע מלא על כל שיירת אספקה גרמנית ואיטלקית שעשתה דרכה לאפריקה. הדבר אפשר לבריטים לחסל את השיירות בתקיפות מהאוויר עוד לפני שנהנו מעליונות אווירית מוחלטת ביס-התיכון. מעניין לציין, כי הגרמנים והאיטלקים התרגלו לשיעור האבידות העצום בנתיבי הים, ולא היו ערים לעובדה כי בלא חשיפה מודיעינית מלאה היו הישגי הבריטים בלתי אפשריים. אכן, הבריטים נהגו לביים גילוי של כל שיירה על-ידי מטוס סיור בודד, כדי להצדיק בכך את התקיפה העתידה להתבצע על-ידי כוח אווירי מסיבי. רק במקרה אחד לא הצליחו ליצור דימוי של גילוי טבעי ותמים. הגרמנים פתחו בחקירה נמרצת, שבסופה הודח המפקד האיטלקי של נמל המוצא של השיירה. הם לא הטילו ספק בחסינות מערכת הקשר.

ב. המערכה ביבשה

לאחר שנטתה הכף הלוגיסטית לרעתו, תכנן רומל שלוש התקפות פתע, שהיו אמורות להוציא את אויביו משיווי משקלם ולאפשר לו פסק זמן לקליטת תגבורת ולעריכת הכוחות לקראת יזמה מחודשת. שתי מתקפות כווננו נגד מונט-גומרי: איגוף מערך אל-עלמיין מדרום דרך שקע קטארה (1942) והקרב ליד מדינן (1943) בטוניס. התקפה אחת, בגורת סידי בוזיד (Sidi Bouzid), כוונה נגד האמריקנים וקדמה לזו שבמדינן. על תכניותיו אלה דיווח רומל בקשר להיטלר בעוד-מועד. הדיווחים הגיעו גם לצירציל ולמונט-

מצב האספקה היה קרוב לייאוש, ולא היו תקוות ממשיות לשיפור המצב. הערכות מצב שקולות ברוח זו העביר רומל להיטלר לפני פתיחת הקרבות. הוא תיאר בצורה מפורטת את יחסי הכוחות, את מצוקת האספקה ואת קשייו. אותם דו"חות הגיעו במקביל גם לצ'רצ'יל תודות לחשיפת "אניגמה". בשני המקרים הסיק צ'רצ'יל כי השעה כשרה לתקוף את רומל והאיץ במצביאיו שבאפריקה, ויוול ואר קינלק (Auchinleck), לצאת לקרב. בשני המקרים נחלו הבריטים תבוסות. מצבו של רומל אכן היה חמור, אך יכולתו הטקטית הבלתי-רגילה אפשרה לו להשיג ניצחון גם בתנאים אלה.

לאחר שני הניסיונות הללו סירב מונט-גומרי בעקשנות להיכנע ללחצו של צ'רצ'יל. הוא התעלם מהידיעות שקיבל בדבר מצוקותיו של רומל וקשייו, ויצא למערכה רק לאחר שהשיג עליונות מכרעת ביחסי הכוחות. רומל עצמו קובע, שעל-ידי פעולה נועזת ומהירה יכול היה מונטגומרי לחסל את הכוח הגרמני

שבאפריקה עוד בסוף 1942, או בראשית 1943, אלא שמונטגומרי העדיף אי-הסתכנות בכישלון על הצלחה מהירה בקרב.

אפשר לטעון, כי המידע המודיעיני שגרם לצ'רצ'יל להורות לתקוף בטרם עת היה בלתי-שלם ופורש על-ידי שלא-כהלכה, שכן בדיעבד הוכיחו המאורעות שמצבו של רומל לא היה כה חמור כפי שטען בדיווחיו. האם אפשר להעריך מידע מודיעיני על-פי התוצאות שהשיגו אלה שהתבססו עליו? ודאי שלא. אין ספק, כי המידע שהגיע לצ'רצ'יל היה מעולה. הכישלון לא נבע מאיכות המידע, אלא מכך שדווקא משום איכותו תרם המידע ליצירת תמונה בלתי-מאוזנת של אפשרויות האויב. זוהי סכנה אופיינית, כאשר על רקע של ערפל כללי מתבהר לפתע קטע אחד של התמונה.

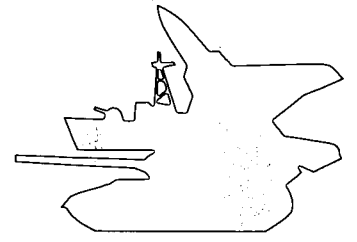
ד. סיכום

גילויים בנושא ה"אניגמה" מבליטים

ביתר-שאת את הישגיו של רומל בקרב. אויביו הכירו את מצבו לפרטיו. כמה מתכניותיו המבצעיות המרכזיות נפלו לידיהם בשלמותן. הפיקוד העליון שלמענו לחם נכשל בניסיונותיו להזרים אליו אספקה ותגבורת, וככל את ידיו מבחינה אסטרטגית ואופרטיבית. הכוחות שעמדו לרשותו היו נחותים בעיוד מלחמתי, בניידות ובאיכות כוללת (הגיי-סות האיטלקיים!). אף-על-פי-כן עלה בידו למוטט פעמיים את המערך הצבאי של בעלות-הברית בצפון אפריקה ולאיים איום ממשי על מצרים ועל המזרח-התיכון. גם כאשר נוצח על-ידי כוחות בעלי עדיפות מוחלטת, השכיל להציל את כוחותיו העיקריים ולשמור עליהם ככוח לוחם.

ודאי שהשיגים אלה לא נבעו רק מיכולתו האישית של רומל; אולם, העדרויות מצביעות על כך שמנהיגותו, יזמתו וכישרונו הטקטי תרמו להצלחת מערכו. תיו יותר מאשר לגבי מצביאים אחרים בתקופתו.

ISSN 0464-2147

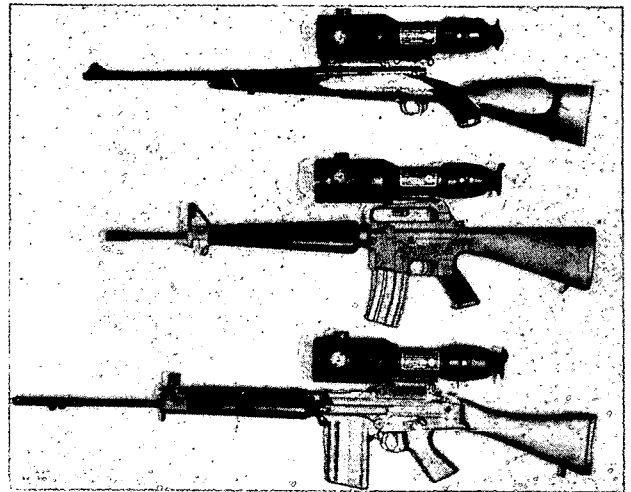

אופטיקה

ראיית לילה היום ומחר — Christian Eliot
 "Night Vision Today and Tomorrow":
 Nato's Fifteen Nations (December 1982—January 1983),
 pp. 46—55.

המאמר עוסק בפיתוח מכשירים לראיית לילה הפועלים לפי שני העקרונות הבאים:

1. הגברת התמונה (Image Intensification).
2. הדמאה תרמית (Thermal Imaging).

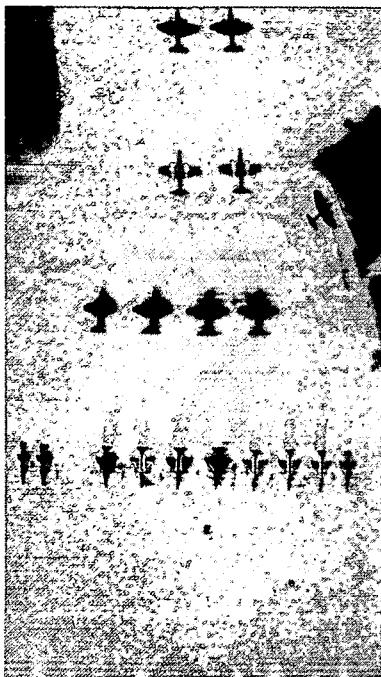
מגברי אור לרובים שונים, תוצרת Vero Inc's (ארצות-הברית).

כ-50 חברות, בעולם המערבי, מייצרות מכשירים ומערכות לצרכי תצפית המיישמים את העיקרון הראשון: דגמים מסוימים נישאים ביד, אחרים מורכבים על חצובה, על קנה של נק"ל או על תותחו של טנק. יצוין כי במכשירים מהסוג הראשון, ניתן להשתמש גם באוויר וגם בים. אולם, עקרון ה"הדמאה התרמית" עדיף ברוב המקרים! למעשה, עיקרון זה מחליף בהדרגה את עקרון "הגברת התמונה" ובעקבות זאת, מתמקד המאמר בתוצרת המבוססת על מיצוי וניצול קרניים אינפרא-אדומות לצרכים אופטיים. להלן מספר דוגמאות:

א. מפעלי Barr and Stroud (אנגליה) מציעים דגם תרמי חדיש של מכשיר תצפית המכונה IR-18. המכשיר ניתן להרכבה על חצובה, ויכול לסרוק שטח בגורה של 360°. פרטי התצפית מוזנים למחשב ובמידת הצורך, הם מוצגים על גבי מסך טלוויזיה.

1. לדוגמה: הטמפרטורה של גוף הספינה הינה, בדרך כלל, גבוהה בהרבה מטמפרטורת המים, ובשל כך איכות התמונה התרמית טובה מאוד.

- ב. מכשיר דומה פותח על ידי חברת Ferranti (איטליה), לשימוש במסוקים.
- ג. חברת Saab-Scania (שבדיה) מציעה מערכת סיבובית המכונה IRS-700. תחום הסריקה הוא גם הפעם 360° וזווית ההגבהה — 24°.
- ד. החברה הצרפתית SAT מפתחת מערכת המכונה "צפע" (Vipère) לזיהוי מטרת מנמיכות טוס. לבד מהזיהוי יש ביכולתה של המערכת לסייע בכינון כלים נ"מ. גם היא מכסה גורה של 360° ותחום ההגבהה שלה מגיע ל-20°. הטווח המקסימלי של ה"צפע" הוא כ-10 ק"מ.

קטע מוגדל של שדה תעופה צבאי אשר צולם באמצעות Linescan מתוצרת British Aerospace Dynamics Group

ה. פיתוח בריטי נוסף: החברה British Aerospace Dynamics Group שוקדת על פרויקט הנושא את השם (Passive Aircraft Surveillance) — מערכת תצפית אווירית פסיבית.

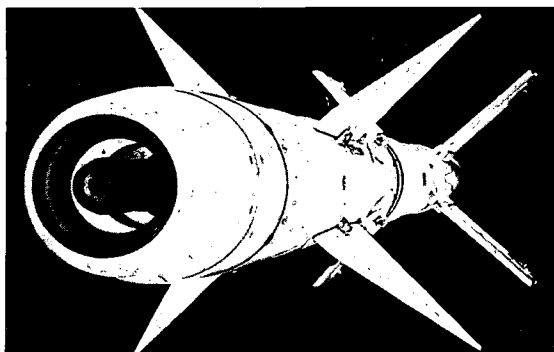
במקרה הנוכחי, יש להדגיש את הימצאותו של מד-טווח ליזר: פרט זה לא מבוטל בהתחשב בעובדה שהדמאה תרמית, ובניגוד לגלי מכ"ם, אינה מספקת נתוני מרחק. הטווח המרבי של המכשיר יהיה כ-10 עד 12 ק"מ. כפי שמציינת החברה, השימוש באמצעים תרמיים מתבצע ללא ידיעתו של צוות כלי הטיס המזוהה. לעומת זאת, קרני המכ"ם ניתנות לגילוי מידי על-ידי מקלט המותקן במטוס והמכונה Radar Warning Receiver (מקלט לאתראה בפני גלי מכ"ם).

החברות האמריקניות Texas Instrument ו-RCA מייצרות

הדגם השני – EL/M-2016 – הנו מכ"ם לגילוי מטוסים מנמיכי טוס וטווחו היעיל עולה על 16 ק"מ. מידותיו ומשקלו מקנים לו ניידות גבוהה. הוא מיועד בראש ובראשונה לאבטחת בסיסים צבאיים, תחנות כוח, וכדומה, הן כחוליה במערכת אתראה מורכבת, והן כמתקן עצמאי להנחיית טילים קרקע-אוויר.

בתחום אחר, לראשונה הציגה ישראל סדרות חדשות של טילים, כדוגמת טיל אוויר-אוויר פיתון 3 וה-PDM (Point Missile Defense – טיל להגנת נקודה), טיל שיוט הניתן לשיגור גם מספינות בעלות קיבולת נמוכה (400 טון, לדוגמה).

הפיתון 3 מתואר כנשק ה"דור השלישי", עם ביצועים דומים לביצועיו של הטיל האמריקני AIM-9L Sidewinder, אך עם ראש קרבי גדול יותר. הסורק של הטיל פיתון 3 מאופיין על ידי רגישות גבוהה מאוד.

מראה כללי של הטיל (אוויר-אוויר) החדש "פיתון-3".

לגבי הטיל PDM יצוין כי הוא משוגר במהירות נמוכה יחסית, וזאת כדי למנוע הדף גדול מדי ורתע לספינה. מיד לאחר שיגורו (תוך 1/6 השנייה) עובר הטיל – תוך שימוש במנגנון שינוי זרימה מתוחכם – לטיסה אופקית. בשלב זה מאיץ הטיל למהירות על קולית ולאחר מכן מתייצב במהירות השיוט. הטיל PDM עומד בתאוצות של 25 ג"י, טווחו כ-10 ק"מ ובאופן כללי, הוא מזכיר את ה-Sea Sparrow שפותח על ידי ארצות-הברית.

לוחמת נ"ט

זול ויעיל: דור ההמשך של כלי נשק נ"ט לחי"ר בצבאות המערביים –

"Cheap and effective: the new generation of western anti-tank infantry weapons"

Military Technology (March 1983), pp. 34–40.

חיילי חי"ר בצבאות המערביים מצוידים כיום בכלי נשק נ"ט מסוגים שונים. המשותף להם הוא חוסר יכולת להבקיע שריון שעוביו עולה על 500 מ"מ, כשרוב המשגרים מגלים חוסר יעילות מעבר ל-100 מ"מ. והרי שהשריון הסובייטי, על דגמיו המתקדמים או בשלבי פיתוח (טנק טי-72, טי-80...) מחייב התמודדות עם נושא אמצעי נגד, תוך הדגשת הנקודות הבאות: סבירות גבוהה של פגיעה בכלי האויב, כושר חדירה מוגבר ומשקל קטן לנשיאה נוחה ע"י חייל בודד (לא מעל ל-12 ק"ג). להלן רשימה של מספר כלי נשק חדישים או כאלה הנמצאים בשלבי פיתוח הפועלים לפי אחד משלושת העקרונות הבאים:

- א. עקרון הרקטה (The rocket principle).
- ב. עקרון התותח ללא רתע (The recoilless gun).

בשיתוף פעולה ציוד תרמו-אופטי המשתלב במערכת נשק נ"ט "דרגון" (Dragon) וטאו (Taw). חברת Martin Marietta האמריקנית מציעה תורן טלסקופי המחובר לרכב והמגיע לגובה של 15 מטרים: בראשו חיפון תרמי ומד-טווח לזר. ייעודו העיקרי של ציוד זה הם: גילוי מטרות ואיסוף נתונים (עבור יחידת חש"ן, לדוגמה). יעילותו – עד לטווח של 6 ק"מ לערך. הסבר נפרד ראוי לייחוד ל"פלייר" (Forward Looking Infra-Red) – תת-אדום צופה קדימה. במערכת זו נעשה שימוש מה-פכני בהדמאה תרמית במטוסים. החיפונים סורקים קדימה ומטה, ביום ובלילה, ומסך טלוויזיה בתא הטייס משקף את תוצאות הסריקה. בנוסף לכך, מכשיר לזר מבצע פעולה כפולה:

- א. מודד את הטווח בין המטוס למטרות המזוהות.
 - ב. מאיר מסלול פצצות לזר, עם הינתקן מהמטוס.
- בארצות הברית שלוש חברות שותפות לייצור ה-Flir: Ford Aerospace, Hughes, Texas Instruments.

לבסוף יש להזכיר את ה-Linescan (סריקה קווית): חיפונים א"א סורקים את הקרקע החולפת ובעזרת מראות ניתן גם לעמוד על אופי הקרקע הנמצאת מימיו ומשמאלו של כלי הטיס. החיפונים מכסים רצועות צרות ובהדרגה מתהווה מפה מפורטת של נתיב הטיסה. בדרך-כלל, נקלטת המפה על סרט, אשר עובר תהליך פיתוח עם נחיתת המטוס. קיימת גם אפשרות לשידור ישיר של התמונה, בזמן אמיתי.

אירועים

א. *"Israel Develops New – טקטי חדיש – Tactical Weaponry"*

ב. *"המצאי בצה"ל כולל מכ"מים חדישים – Israel Inventory Includes New Radars"*

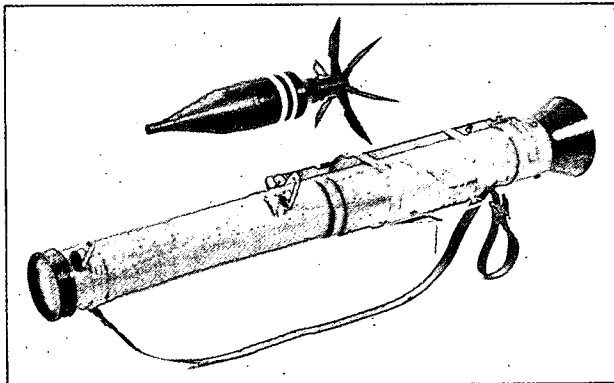
Aviation Week & Space Technology (June 4, 1983), pp. 64–65, pp. 69–71.

בשבוע 26 מאי–3 יוני 1983, נערך בשדה התעופה לה בורג'ה (Le Bourget) הסמוך לפאריס סלון אווירי בינלאומי. בין היתר, הוצגו בסלון שתי מערכות מכ"ם חדישות מתוצרת אלטא (ישראל). הדגם הראשון – EL/M-2121 – משמש לגילוי ולהגדרת מטרות יבשתיות נעות. הוא מאפשר לעקוב אחר אדם הנמצא במרחק של 20 ק"מ מנקודת התצפית או אחר גיפ הנע ברדיוס של כ-40 ק"מ. משאית וטנק מאותרים על-ידי המכשיר אף מטווח של 120 ק"מ.

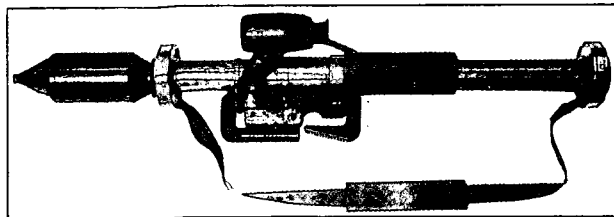

מכ"ם תוצרת "אלטא" דגם EL/M-2121, לאיסוף מידע מודיעיני בתנאי שדה.

שונות	אפיונים			יצרן	עקרון הפעולה	דגם
	טווח מרבי	כושר חדירה	קוטר ראש נפץ			
אורך משגר (טעון): 1170 מ"מ. אמור היה להחליף את המשגר התקני M-721 LAW.	300 מ'	400 מ"מ	90 מ"מ	General Dynamics (ארצות-הברית)	רקטה	Viper
אורך משגר (טעון): 1270 מ"מ. משקל: 8 ק"ג.	330 מ'. 500-600 מ', באמצעות מערכת בקרת אש - מערכת זו מחייבת תפעול ונשיאת הכלי על-ידי שני אנשים.	720 מ"מ	112 מ"מ	Manurhin (צרפת)	רקטה	APILAS
אורך משגר (טעון): 1800 מ"מ. משקל: למעלה מ-14 ק"ג.	300 מ'. 600 מ', בעזרת מערכת בקרת אש, המחייבת תפעול ונשיאת הכלי על-ידי שני אנשים.	700 מ"מ	150 מ"מ	Thomson-Brandt (צרפת)	רקטה	ACCP HPL
אורך משגר (טעון): 1500 מ"מ. ייחודיות: רובה - אכון (spotter rifle) היורה כדורים נותבים מסייע לשיגור רקטה ולפגיעות למטרה.	300 מ'	600 מ"מ	94 מ"מ	Hunting Engineering (ארצות-הברית)	רקטה	LAW-80
אורך משגר (טעון): 1000 מ"מ. משקל: 6 ק"ג. ייחודיות: משגר מתקדם ללא רתע, קל מאוד לתפעול. מיועד בעיקר ללחימה נגד רק"מ דוגמת M-113, תומ"תים, וכדומה.	300 מ'	300 מ"מ	84 מ"מ	FFV (שבדיה)	ירי ללא רתע	AT-4
אורך משגר (טעון): 1200 מ"מ. משקל: 12 ק"ג. עתיד להחליף את ה-Pz Fst 44 Lanze. ניתן לירות בנשק זה מחדר סגור - יתרון לא מבוטל בלוחמת שטח בנוי.	300-400 מ'	700 מ"מ	110 מ"מ	Dynamit Nobel (גרמניה)	דיוויס (מסה נגדית)	Pz Fst 44 Lanze

מטול (המועל לפי עקרון התול"ר) AT-4 (תוצרת שבדיה) האמור להחליף את ה-MINIMAN.

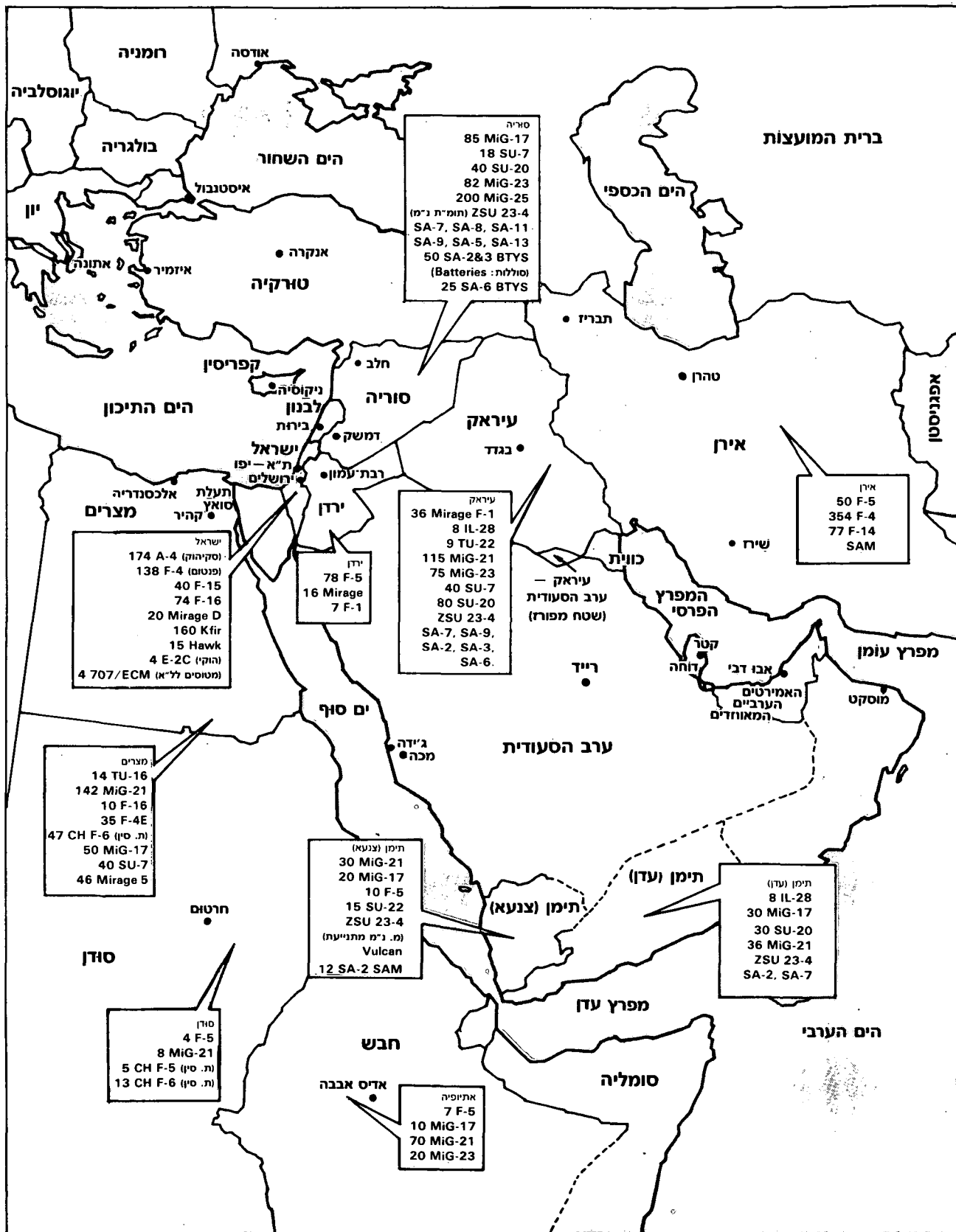

ה-Panzerfaust 3 (תוצרת גרמניה המערבית) המועל לפי עקרון המסה הנגדית ייכנס בקרוב לשימוש בצבא מערב גרמניה. קיימת אפשרות להחליף ראש קרבי קיים בראש קרבי שונה, בעל קוטר גדול יותר.

המהירות ההתחלתית של הרקטה המשוגרת ע"י ה-APILAS (תוצרת צרפת) הינה 295 מ"ש. כושר חדירה של כ-720 מ"מ מקנה לכלי נשק זה יתרון לא מבוטל.

2. עקרון זה קרוי על שמו של מהנדס אמריקני, אשר הציעו לשם יעול הירי ממטוסים, בראשית מלחמת העולם הראשונה: לפיו, בעת יציאת הקליע והגזים "מסה נגדית" מוצאת את דרכה דרך הקצה הנגדי, ובעקבות פעולה זאת, מתאזן כלי הנשק.

הערכת מצב המתייחסת לכוחות האוויריים במזרח התיכון (לפי "Aviation Week and Space Technology", May 26, 1983), כולל אמצעי הגנה נ"מ. מיתר להדגיש כי, מאז פרסום המפה בשבועון האמריקני, חלו שינויים בצבאות עיראק ואיראן, נוכח הקרבות התכופים. בהקשר זה, יצוין שעיראק קולטת מטוסי MIG-19 מתוצרת סין ומטוסי MIG-21 המסופקים ע"י ירדן ומצרים. אשר לאיראן, היא נהנית מסייע צפון-קוריאני.